

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

HMOTNÁ KULTURA SÍDEL KRAKOVSKÝCH Z KOLOVRAT V LETECH 1750-1850

Vedoucí práce: PhDr. Rostislav Smíšek, Ph.D.

Autor práce: Anna Fišerová

Studijní obor: HISn

Ročník: druhý

2017

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma *Hmotná kultura sídel Krakovských z Kolovrat mezi léty 1750-1850* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 4. 5. 2017

.....
Anna Fišerová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D., za jeho cenné rady, užitečné připomínky a poskytované konzultace, bez kterých by tato práce nevznikla. Rovněž děkuji zaměstnancům Státních oblastních archivů v Praze a Plzni za vstřícný a milý přístup. Poděkování patří také mé rodině a přátelům za jejich podporu po celou dobu studia.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se věnuje hmotné kultuře sídel Krakovských z Kolovrat mezi léty 1750-1850. Jejím cílem je zrekonstruovat vnitřní prostory a materiální vybavení několika zámeckých objektů, které v uvedeném období vlastnila březnická větev Krakovských z Kolovrat. Autorka využila řady dochovaných inventářů a účtů z druhé poloviny 18. a první půle 19. století. Snažila se rozpoznat funkci jednotlivých sídel i jejich postavení v rámci rezidenční sítě Krakovských z Kolovrat. Práce analyzuje měnící se módní trendy v oblasti nábytkářství, stolování a životního stylu. Předmětem zájmu je nejen charakteristika jednotlivých prostor, ale také symbolický význam výzdoby a předmětů každodenní i nekaždodenní potřeby, kterými se privilegovaní jedinci na svých sídlech obklopovali. Na základě toho se autorka snaží proniknout do myšlenkového světa šlechtice a nastínit jeho hodnotový žebříček.

Annotation

The presented thesis deals with material culture of residencies of the Krakovský z Kolovrat family (Kolowrat-Krakowsky) between 1750 and 1850. Its goal is to describe inner space and material equipment of a few castle buildings which were owned by the Brezno branch of Krakovský z Kolovrat family in the given time. The author used a number of preserved inventories and bills from the second half of 18th and first half of 19th century. She tried to identify a purpose of particular buildings and their role in a resident network of the Krakovský z Kolovrat family. The thesis analyses changing fashion trends in the field of furniture, dining and lifestyle. A subject of interest is not only description of particular spaces but also a symbolic meaning of decoration and objects of everyday and non-everyday need which had surrounded privileged individuals in their residencies. Based on that the author aims to penetrate a thought world of noblemen and outline their value charts.

Obsah

I. Úvod	7
II. Březnická větev Krakovských z Kolovrat a jejich sídelní strategie	23
II. 1. Sídla březnické větve Krakovských z Kolovrat, jejich majitelé a stavební vývoj	32
II. 1. 1. Zámek Březnice.....	35
II. 1. 2. Zámek Hradiště u Blovic.....	37
II. 1. 3. Palác na Valdštejnském náměstí v Praze	39
III. Topografie vnitřních prostor šlechtických sídel v 18. a 19. století	41
IV. Reprezentační společenské prostory	46
IV. 1. Jídelny, hodovní sály	47
IV. 1. 1. Kultura stolování ve druhé polovině 18. a první půli 19. století	56
IV. 2. Společenské salóny	63
IV. 3. Sály předků, portrétní galerie, vstupní haly.....	70
V. Privátní a obytné prostory	76
V. 1. Pracovny a knihovny.....	77
V. 2. Obytné apartmány	81
V. 3. Dětské pokoje.....	89
V. 4. Hostinské pokoje.....	91
VI. Zámecké kaple	94
VII. Provozní prostory určené služebnému personálu	99
VII. 1. Kanceláře, úřednické byty a pokoje pážat.....	99
VII. 2. Kuchyně a skladovací prostory	102
VIII. Závěr	106
IX. Seznam použitých pramenů a literatury	111
IX. 1. Archivní prameny	111
IX. 2. Vydané prameny	111
IX. 3. Literatura	112
X. Obrazové přílohy	132

I. Úvod

Předkládaná práce si klade za cíl představit hmotnou kulturu šlechtických sídel ve druhé polovině 18. a první půli 19. století. Věnuje se problematice zámeckých objektů v Březnici, Hradišti u Blovic a Praze, které v uvedeném období vlastnila březnická větev Krakovských z Kolovrat. Napomáhá utvořit si představu o podobě jejich interiérů a symbolice vnější i vnitřní výzdoby. Rovněž se snaží přiblížit každodenní život tehdejší nobility a částečně postihnout její myšlenkový svět a hodnotový žebříček.

Šlechta představovala v 18. a 19. století v poměru k ostatnímu obyvatelstvu jen velmi málo početnou vrstvu.¹ Přesto se česká historická věda může pyšnit mimořádně bohatým souborem publikací o této privilegované skupině jedinců. Naproti tomu výzkum šlechtických sídel stál dlouhou dobu zcela stranou zájmu české historiografie. Teprve v osmdesátých letech 20. věku se začaly množit práce týkající se hmotné kultury i každodenního života na sídlech české a moravské aristokracie.²

Nicméně tehdejší ani současní badatelé by se neobešli bez velmi cenných prací, které vznikaly již na prahu raného novověku. Mezi takové patří zejména šlechtické genealogie, v nichž se zrcadlila potřeba raně novověkých urozenců zanechat po sobě jakýsi paměťový odkaz. Úkolem těchto spisů bylo vystihnout příbuzenské

¹ O tom Ivo CERMAN, *Česká šlechta v době osvícenství*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 122-151.

² V Riegrově slovníku naučném stojí: „*Šlechta jest souhrn osob ve společnosti státní, povýšených dědičným stupněm nad obecný lid*“. *Slovní naučný IX*, Praha 1872, s. 69. Pojem aristokracie však nelze pro předbělohorské a pobělohorské období chápat jako synonymum ke slovu šlechta. Označení aristokracie lze použít pouze pro společensky výjimečnou, prominentní část šlechty, která zaujímala nejvyšší patra pomyslné sociální pyramidy. V průběhu 19. století se zrodilo nové slovo aristokrat, které bylo chápáno jako protiklad demokrata. V souvislosti s politickou situací 19. věku se označení plně identifikovalo se šlechtou, ztrácelo hodnotící zabarvení a nabylo zcela neutrální podoby. Petr MAŤA, *Svět české aristokracie 1500-1740*, Praha 2004, s. 11-14. Nicméně i v 19. a na počátku 20. století neustále přežívalo vědomí společenské nadřazenosti šlechty. V tomto období je nutno rozlišovat historickou a nově nobilitovanou šlechtu, neboť starobylost zůstávala i nadále nejdůležitějším prvkem šlechtické identity. Právo na povýšení do šlechtického stavu musel každý dokázat svými zásluhami a následně také musel zaplatit stanovenou taxu. Velmi početnou skupinu nově nobilitované šlechty tvořili důstojníci, státní úředníci, významní malíři, průmyslníci a obchodníci. Mezi touto a historickou šlechtou stála po celé 19. století velmi pevná společenská hráz. Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 5), s. 24-26.

vazby, připomenout hrdinské činy dávných i současných příslušníků, oslavit daný šlechtický rod a potvrdit tak jeho místo ve společnosti země. Soudobí autoři čerpali informace z rodových kronik a archivů, které se ne vždy v celistvosti dochovaly až dodnes. Zásadní dílo pro poznání české šlechty v raném novověku po sobě zanechal archivář posledních Rožmberků Václav Březan³ či Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle.⁴ Znalosti o šlechtických rodech také začlenil do svého monumentálního vlastivědného díla *Miscellanea historica regni Bohemiae* přední představitel barokního dějepisectví, jezuita Bohuslav Balbín.⁵

Další velmi hodnotný zdroj informací pro studium šlechtických sídel představují práce místopisného a historicko-topografického charakteru.⁶ Této disciplíně vévodí dosud nepřekonané několikasvazkové dílo Augusta Sedláčka, středoškolského profesora dějepisu a rodáka z Mladé Vožice. Jeho *Hrady, zámky a tvrze Království českého* z konce 19. a počátku 20. století poskytují ucelený přehled stavebního vývoje téměř tří tisíc šlechtických sídel na území Čech.⁷ Autor také důkladně představuje urozené majitele hradních i zámeckých objektů, jejich majetkové poměry, politické postavení a vojenské zásluhy. Čtenáře neseznamuje pouze se stavebními dějinami a majiteli jednotlivých šlechtických sídel, nýbrž také nastiňuje každodenní život, který se odehrával za jejich zdmi. Pod vlivem průkopníků kulturní historie Zikmunda Wintra a Čeňka Zírta, kteří byli jeho současníky, nashromáždil nepřehledné množství informací o módě, stolování, nábytkářství či volnočasových aktivitách soudobé urozené společnosti.⁸

Na počátku 20. věku historikové začali upínat svou pozornost k dějinám šlechtického hospodářství. Klíčová práce věnující se této problematice pochází z pera Josefa Pekaře, který na příkladu černínského panství Kost zevrubně vylíčil život tamní zámecké společnosti, vrchnostenských úředníků a v neposlední řadě také ven-

³ Jaroslav PÁNEK (ed.), Václav Březan, *Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha 1985.

⁴ Josef POLIŠENSKÝ (ed.), Bartoloměj Paprocký z Hlohol, *Zrcadlo Čech a Moravy*, Praha 1941.

⁵ Helena BUSINSKÁ (ed.), Bohuslav Balbín, *Krásy a bohatství české země*, Praha 1986.

⁶ Například František Alexandr HEBER, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser I-VII*, Praha 1844-1849.

⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV*, Praha 1882-1927; Týž, *Místopisný slovník Království českého*, Praha 1908.

⁸ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002, s. 12-13. Všechny výše vyjmenované náležitosti se do jisté míry zrcadlí také Sedláčkově pojednání o zámku Březnice, hlavní venkovské rezidenci březnické větve Krakovských z Kolovrat.

kovské společnosti v 17. století.⁹ Při svém počínání využíval rozmanitých pramenů z černínského rodinného archivu v Jindřichově Hadci. Pekařova *Kniha o Kosti* představovala a nadále představuje pro badatele zajímavá metodologická i koncepční východiska, jimiž se mohou při zpracovávání dějin jednotlivých zámeckých objektů i urozené společnosti nechat inspirovat.

Při studiu hmotné kultury šlechtických sídel vycházeli a stále vycházejí historikové a historičky z dochovaných účetních materiálů a především zámeckých inventářů, které zaznamenávají popis šlechticova majetku na určitém panství k pevnému datu.¹⁰ Tyto prameny zůstávaly ze strany badatelů dlouho opomíjené. Zájem o jejich studium vzrostl teprve v sedmdesátých letech 20. století¹¹ Nicméně první, kdo podrobil inventáře důkladnější analýze a poukázal na fakt, že se jednalo o nedocenené a badatelskou veřejností opomíjené prameny, byl brněnský historik František Hrubý.¹² Jeho klíčová studie z konce dvacátých let 20. věku vynesla na světlo řadu zajímavých informací o vypovídací hodnotě a obsahové náplni panských a selských inventářů. Nicméně historikové v té době ještě nedokázali získané poznatky náležitě zúročit. Práce, které vznikly, měly unifikovanou podobu.¹³ Autoři pouze popisovali interiéry zkoumaných objektů a zcela ignorovali symbolický význam předmětů a výzdoby. Pozornosti se navíc dostávalo pouze předbělohorským

⁹ Josef PEKAŘ, *Kniha o Kosti*, Praha 1935.

¹⁰ Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*, České Budějovice 2005, s. 24 (Disertační práce). O výzkumech inventářů v zahraniční literatuře Václav BŮŽEK, *Adelige und bürgerliche Nachlassinventare des 16. und 17. Jahrhunderts in den böhmischen Ländern*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer, *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien – München 2004, s. 468-476.

¹¹ Jiří PEŠEK, *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*, in: Václav Bůžek (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1), s. 30.

¹² František HRUBÝ, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, Český časopis historický 33, 1927, s. 21-59, 263-306.

¹³ Srov. Zdeněk WIRTH *Inventář zámku litomyšlského z roku 1608*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 21, 1913, s. 123-135; Josef PELIKÁN, *Březanův popis krumlovského hradu a zámku roku 1600*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 33, 1925, s. 174-177; Josef DOSTÁL, *Inventář svršků na panství rychnovském z doby konfiskací pobělohorských*, Časopis pro dějiny venkova 13, 1926, s. 208-212; Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Inventář jihočeského vladectví 1599*, Jihočeský sborník historický 6, 1933, s. 116-119; Hynek GROSS, *Inventář zámku v Českém Krumlově sepsaný roku 1600 V. Březanem*, in: Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské...za rok 1929, České Budějovice 1930, s. 16-26; Vlasta FIALOVÁ, *Inventář hradu Lukova z let 1631-1634*, Naše Valašsko 6, 1940, s. 1-14.

inventářům. Šlechtická sídla po roce 1620 stála prozatím mimo zájem české historiografie.

Poválečné marxistické dějepisectví využívalo inventáře především v oblasti umělecko-historických a hospodářských výzkumů. Tato doba představovala prudký obrat v dosavadním bádání o šlechtických sídlech. Byla překročena hranice, kterou ztělesňoval rok bitvy na Bílé hoře, přičemž badatelé začali pozvolna objevovat barokní nádheru „doby temna“.¹⁴ V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století vyšlo mnoho prací týkajících se zámecké a sakrální architektury v období od 16. do 18. věku.¹⁵ Zejména šlo o četné publikace Jarmily Krčálové, jež se věnovala renesančním stavbám na území Čech.¹⁶ Manýristické a barokní umění bylo doménou historika umění Pavla Preisse.¹⁷ Za jednoho z nejpřednějších odborníků na společnost a kulturu doby baroka lze označit Zdeňka Kalistu, žáka Josefa Pekaře.¹⁸ Uvedení autoři tak našli cestu, jak bádát o v té době zapovězeném historickém tématu. Svou pozornost však soustřeďovali výhradně na dobové stavitele, malíře a sochaře. Zajímali se o jejich působiště a uměleckou tvorbu. Otázky ohledně symbolického významu výzdoby, funkce sídel či okolnosti, které přiměly šlechtice ke stavebním počínům, zůstávaly nadále nezodpovězené. Nicméně i tyto práce, jež se věnovaly spíše umělecké stránce šlechtického sídla, představují důležité zdroje informací, které mohou současní historikové a historičky ve svých pojednáních bohatě zúročít.

Další oblast, jež vzbuzovala zájem marxistických historiků, byla hospodářská politika a fungování feudálního velkostatku na prahu novověku. Historiografie v té době odvracela pozornost od studia šlechty a soustřeďovala se spíše na dějiny nižších společenských vrstev. Nicméně například František Matějka, Alois Míka,

¹⁴ Andrea HOLASOVÁ, *Poznámky k problematice studia inventářů raně novověkých šlechtických sídel jako jednoho z pramenů poznání kultury společnosti*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 109-122, zde s. 110.

¹⁵ Eva ŠAMÁNKOVÁ, *Architektura české renesance*, Praha 1961; Jaromír NEUMANN, *Český barok*, Praha 1974; Josef VÁLKA, *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a první poloviny 18. století*, *Studia Comeniana et Historica* 19, 1978, s. 155-213.

¹⁶ Jarmila KRČÁLOVÁ, *Centrální stavby české renesance*, Praha 1974; TÁŽ, *Renesanční stavby B. Maggiho v Čechách a na Moravě*, Praha 1986.

¹⁷ Pavel PREISS, *Panoráma manýrismu. Kapitoly o umění a kultuře 16. století*, Praha 1974; TÝŽ, *Boje s dvouhlavou saní. František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha 1981; TÝŽ, *Italští umělci v Praze. Renaissance. Manýrismus. Baroko*, Praha 1986.

¹⁸ Zdeněk KALISTA, *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*, Praha 1970; TÝŽ, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994.

Josef Petráň, Josef Tlapák či Josef Válka patřili ve své době mezi největší znalce šlechtické ekonomiky.¹⁹ Ve svých pracích z padesátých a šedesátých let 20. věku nastínili hospodářské zázemí urozených jedinců v Čechách i na Moravě.²⁰ Práce těchto historiků, přestože jsou mnohdy plné ideologických klišé, dodnes patří k velmi ceněným příspěvkům k poznání fungování šlechtických velkostatků, které v minulých staletích představovaly klíčový zdroj financí privilegovaných vrstev, od něhož se odvíjelo jejich sociální i mocenské postavení ve společnosti.

České poválečné dějepisectví představovalo nejen ideologické zabarvení v té době publikovaných prací, nýbrž i omezenou metodologickou základnu. Přístupy, s nimiž například přicházela francouzská škola *Annales*, se uplatňovaly velmi sporadicky. Za průkopníka inovativních metodologických a koncepčních východisek v české historiografii sedmdesátých a osmdesátých let 20. století lze označit největšího odborníka na dějiny Moravy, Josefa Válku, který měl při svém badatelském počínání k francouzským podnětům nejbliže. Jako první předestřel vztah nobility k politice a moci jako ucelené vědecké téma, na které nahlížel v širokých kulturněhistorických souvislostech dané doby.²¹ Díky moderním metodologickým přístupům, jež při svých výzkumech uplatňoval, se stalo dílo Josefa Války zdrojem inspirace pro mnohé polistopadové autory.²²

Po roce 1989 se těžiště historického bádání přesunulo k dějinám šlechty, které patřily v předchozích desetiletích k výrazně opomíjeným tématům. Při výzkumu aristokratických sídel se badatelé pod vlivem západoevropské a americké historiografie postupně odpoutávali od popisného pojetí a ve svých pracích začali uplatňovat nová metodologická východiska. Historiky a historičky výrazně ovlivňovalo studium

¹⁹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 20.

²⁰ Alois MÍKA, *Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV.-XVII. století)*, Sborník historický 1, 1953, s. 122-213; František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný lid na Moravě s přihlédnutím k přílehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v druhé polovině 15. a v první polovině 16. století*, Praha 1959; Josef TLAPÁK, *Z předbělohorských inventářů českých velkostatků*, Vědecké práce ČSAZV z dějin zemědělství a lesnictví 1959, s. 179-185; Josef VÁLKA, *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě*, Praha 1962; Josef PETRÁŇ, *Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století*, Praha 1963.

²¹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 23.

²² Z díla Josefa Války pouze výběrově: Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15.-18. století. Předbělohorská doba*, Praha 1972; TÝŽ, *Česká společnost v 15.-18. století. Bělohorská doba. Společnost a kultura manýrismu*, Praha 1983; TÝŽ, *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století*, *Folia historica bohemia* 6, 1984, s. 65-98.

dějin mentalit, sociální a kulturní antropologie. Jejich primárním cílem se stala snaha postihnout myšlenkový svět české a moravské aristokracie jakožto svébytné společenské skupiny. Zámecké sídlo se začalo studovat jako přirozené místo šlechticova života, v jehož zdech se odehrávaly všední i sváteční události pána domu, jeho rodiny a dvora, a které sloužilo k prezentaci společenské role urozeného majitele a jeho rodu.²³ Popisné pasáže se však zcela nevytrahly a dodnes zůstávají důležitou součástí studií věnujících se zmiňované tématice. Představují totiž nezbytný předstupeň dalšího bádání a základ konstruktivní interpretace.²⁴

K poznání hmotné kultury nejen urozené společnosti, ale také venkovských a měšťanských vrstev v dlouhém časovém úseku výrazně přispěla práce *Dějiny hmotné kultury*, která je výsledkem snažení kolektivu autorů pod vedením Josefa Petráně.²⁵ Tato dvoudílná publikace z osmdesátých a devadesátých let 20. století představuje ryze český syntetický pohled na každodenní život a kulturu všech sociálních vrstev středověké i raně novověké společnosti. Práce rovněž obsahuje bohatý obrazový materiál, který čtenáři napomáhá dokreslit představu o lidové kultuře a každodenním životě různých společenských vrstev předmoderní doby.

V devadesátých letech 20. století vyšla celá řada prací věnujících se problematice šlechtických sídel v období raného novověku.²⁶ Šlo například o studie

²³ Vítězslav PRCHAL, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015, s. 18.

²⁴ Václav BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 19.

²⁵ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury I-II*, Praha 1985-1997.

²⁶ Václav BŮŽEK, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992 (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica 1, Studia Historica 1), s. 42-64; Václav LEDVINKA, *Funkce venkovských rezidencí a pražských paláců jihočeské šlechty v 16. a 17. století*, in: L. Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle*, s. 28-41; Josef HRDLIČKA, *Nově objevený inventář renesančních interiérů zámku v Telči z roku 1589*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 178-184; Michaela NEUDERTOVÁ, „Item ve velké fraucimře před lusthausem se nachází...“ *Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Aristokratické rezidence*, s. 163-199; Olga BEDNÁŘOVÁ, *Teplický zámek ve světle konfiskačního inventáře z roku 1634*, Zprávy a studie Regionálního muzea v Teplicích 23, 2000, s. 105-137; Martin PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty ve světle pozůstalostních inventářů*, Časopis moravského muzea – vědy společenské 85, 2000, č. 1, s. 131-155; Aleš STEJSKAL, *Inventář interiérového textilu zámku Třeboň z roku 1602 (Možnosti komparace s vybavením českokrumlovské rezidence Petra Voka z Rožmberka)*, Výběr 38, 2001, č. 2, s. 119-145; Týž, *Rožmberská a švamberská kunstkomoara na počátku 17. století a její inventář*,

Václava Bůžka či Michaely Neudertové (Hrubé). Historici a historičky však z chronologického hlediska svými výzkumy nepřekročili polovinu 17. století a upřednostňovali především předbělohorské období. Světlou výjimku představovaly příspěvky Bohumíra Smutného, který však neupřel svou pozornost ke studiu inventářů šlechtických sídel, nýbrž textilních podniků.²⁷ V centru jeho zájmu stály plátenické manufaktury v Potštejně, které v polovině 18. věku založil Jan Ludvík Harbuval Chamaré (1701-1764).²⁸

Velkou pozornost v devadesátých letech 20. století vzbuzovalo také měšťanské a venkovské prostředí, kdy badatelé využívali inventáře jako pramen poznání hmotné kultury nižších lidových vrstev. Největší popularitě se těšily domácnosti měšťanů. Této problematice se věnoval již výše zmiňovaný Václav Bůžek, jež společně s Hanou Bůžkovou představili způsob bydlení měšťanských vrstev v jižních Čechách.²⁹ Kulturní poměry pražských měšťanů ve svých studiích nastínil Zdeněk Hojda.³⁰ Nelze opomenout ani Jiřího Peška, který při svých výzkumech skladby měšťanských knihoven často spolupracoval s Olgou Fejtovou.³¹ Tématice odívání

Archivum Trebonense. Sborník studií pracovníků Státního oblastního archivu v Třeboni 9, 2001, s. 66-85; Anna KUBÍKOVÁ, *Českokrumlovský zámek za posledních Rožmberků a na počátku 17. století*, in: Zlatý věk Českokrumlovska 1550-1620, Český Krumlov 2002, s. 5-21; Petra MAŠITOVÁ, *Sonda do každodennosti barokního kavalíra. (Pozůstalostní inventář Jiřího Štefana, hraběte z Vrbna a Bruntálu)*, Sborník Bruntálského muzea 2003, s. 56-75.

²⁷ Problematika textilních podniků byla otevřena již v meziválečném období. O tom Jindřich ŠEBÁNEK, *Textilní podniky moravských Kouniců*, Časopis Matice moravské 55, 1931, s. 95-168, 418-468.

²⁸ Bohumír SMUTNÝ, *Jan Ludvík Harbuval Chamaré a jeho hospodářská a organizační činnost*, Sborník prací východočeských archivů 1, 1970, s. 81-100; TÝŽ, *Jan Ludvík Harbuval ze Chamaré, zakladatel plátenické manufaktury v Potštejně a jeho rodina*, in: Procházka staletími. Sborník příspěvků k padesátinám PhDr. Vladimíra Wolfa, Hradec Králové 1993, s. 159-168; TÝŽ, *Loscani a Chamaré o východočeském plátenictví. Studie o hospodářské politice habsburské monarchie mezi slezskými válkami a válkou sedmiletou a edice korespondence z let 1754-1757*, Zámorsk 1998.

²⁹ Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách. Prameny, metody, stratifikace*, Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 65-80; Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ, *Klenoty v renesančních a manýristických domácnostech na jihu Čech*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 23-43.

³⁰ Zdeněk HOJDA, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I*, Pražský sborník historický 26, 1993, s. 38-100; TÝŽ, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kulturní barokní Prahy II*, Pražský sborník historický 27, 1994, s. 47-102.

³¹ Jiří PEŠEK, *Veduty v interiérech pražských měšťanů doby předbělohorské*, Umění 31, 1983, s. 521-522; TÝŽ, *Pražské měšťanské zbrojnice v letech 1584-1620*, Documenta Pragensia 6, 1986, s. 132-146; Jiří PEŠEK – Olga FEJTOVÁ, *Gramatiky a slovníky v měšťanských knihovnách před*

se věnovala Alena Nachtmannová, která představila šatník staroměstských měšťanů s důrazem na spodní prádlo.³² Naopak selské prostředí zaujalo Josefa Grulichy, Lydii Petránovu a Josefa Vařeku.³³

Ve studiích výše uvedených autorů z devadesátých let 20. století se již zrcadlily moderní metodologické přístupy, zejména historická antropologie. Zmínění historikové a historičky se prostřednictvím dochovaných inventářů a dalších pramenů písemné, hmotné nebo ikonografické povahy snažili proniknout do myšlenkového světa individua předmoderní doby a poznat kulturu jeho každodenního života. Jedním ze základních zdrojů jejich inspirace byla publikace Richarda van Dülmena *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*.³⁴ Ta představuje celistvý rozbor chování a způsobů jednání různých sociálních vrstev společnosti v uvedeném období. Právě van Dülmen bývá považován za průkopníka historicko-antropologického přístupu, kdy v centru jeho zájmu stojí jedinec se svými pocity, způsoby myšlení a vlastním hodnotovým žebříčkem.³⁵ Čeští badatelé však mohou v této práci narazit na řadu úskalí, jelikož se jedná o představení kultury a každodennosti na německém území. Proto musí mít na paměti, že situace v českých zemích byla v řadě případů zcela odlišná.

Na počátku třetího tisíciletí začali čeští historici a historičky věnovat větší pozornost šlechtickým sídlům 17. a první poloviny 18. století. K této problematice výrazně přispěla disertační práce Jiří Kubeše *Reprezentační funkce sídel šlechty z českých zemí (1500-1740)*, která představuje velmi přehledný a celistvý

Bílou horou, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny 10, 1993, s. 339-368; TITÍŽ, *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských měšťanských knihovnách doby předbělohorské*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 83-123.

³² Alena NACHTMANNOVÁ, *Spodní prádlo raného baroka. Sonda do šatníku staroměstských měšťanů*, Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny, 1999, č. 2, s. 38-48.

³³ Lýdia PETRÁŇOVÁ – Josef VAŘEKA, *Vybavení venkovské zemědělské usedlosti v době předbělohorské (na pozadí poddanských inventářů)*, Archaeologia Historica 12, 1987, s. 277-285; Josef GRULICH – Pavel MATLAS, *Hmotná kultura a projevy mentality venkovské společnosti (jižní Čechy, 17. - 18. století)*, Český lid 96, 2009, s. 1-34.

³⁴ Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I-III*, Praha 1999-2006. V prvním dílu se autor věnuje koloběhu života. Blíže představuje rodinu, dospívání, manželství a smrt. Druhý díl pojednává o městském a venkovském způsobu života. V posledním dílu se autor zabývá náboženstvím a magií. Představuje dobové pověry, vývoj vzdělanosti a osvícenecké myšlenky.

³⁵ Klíčová práce k problematice historické antropologie Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj, Problémy, úkoly*. Praha 2002.

rozbor interiérů renesančních a především barokních aristokratických rezidencí.³⁶ Za pozornost určitě stojí také práce o sídlech olomouckých biskupů ve druhé polovině 17. věku od Radmily Pavlíčkové.³⁷ Té se podařilo naznačit skutečné využívání a motivace přestaveb různých rezidencí biskupa Karla z Liechtensteinu-Castelkorna (1664-1695).

Historické výzkumy po roce 2000 rovněž začaly stále více nabývat interdisciplinárního charakteru. Nově vznikající příspěvky ke studiu šlechtických sídel nebyly pouze dílem historiků, ale také historiků umění. V tomto ohledu nelze opomenout publikace *Kratochvíle posledních Rožmberků* a *Jan Zrinský ze Serynu*, na jejichž vzniku se vedle Václava Bůžka a Pavla Krále výrazně podílel i brněnský historik umění Ondřej Jakubec.³⁸ V roce 2014 také vyšly práce o jihočeských zámcích Ohrada a Hluboká nad Vltavou, které pocházejí z pera Jana Ivanegy.³⁹ Autor zde představil zmíněná šlechtická sídla v dlouhém časovém úseku. Nejedná se o pouhé popisy stavebního vývoje a představení malířské či sochařské výzdoby. Ivanega mimo jiné přiblížil také funkci a využívání sídel urozenými majiteli, důvody, jež je vedly k přestavbě či prodeji a v neposlední řadě také jejich vnitřní uspořádání a vybavení. Rovněž se zamýšlel nad významem tamější výzdoby. Velmi čtivý text navíc doplňuje bohatý obrazový materiál, který čtenáři napomáhá dotvořit si představu o těchto jihočeských architektonických skvostech a jejich podobě v předchozích staletích.

Stranou pozornosti nelze ponechat ani publikační aktivitu Národního památkového ústavu v posledních několika letech. Roku 2015 vyšla obsáhlá práce Evy Lukášové, jež se pokusila souhrnně charakterizovat na příkladech řady českých zámků pod správou svrchu zmiňované státní instituce šlechtické interiéry od renesance

³⁶ Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*.

³⁷ Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664-1695*, Olomouc 2001. K problematice mecenátu také Ondřej JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc 2003; TÝŽ, *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*, Olomouc 2009.

³⁸ Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009; Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012.

³⁹ Jan IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada – stavební dějiny*, Praha 2014; TÝŽ, *Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou*, Praha 2014.

až do 19. století.⁴⁰ Autorka využívala četné hmotné, ikonografické a písemné prameny. I přes veškerou snahu jde spíše o práci popularizačního charakteru. Jedná se o prosté popisy interiérů zámeckých rezidencí v různých časových úsecích a to bez jakýchkoli interpretačních snah. Naopak kvality této publikace spočívají v mimořádně bohatém a vhodně zvoleném obrazovém materiálu, který doplňují podrobné popisky. Čtenář si tak může poměrně snadno vytvořit konkrétní představu o podobě společenských sálů, salónek, pracoven či ložnic, v nichž šlechtici pobývali. Podobného rázu je i práce Michala Konečného o zámku Buchlovice.⁴¹ Zmíněné publikace, přestože jsou určeny spíše pro širokou veřejnost, mohou badatelům velmi dobře posloužit jako komparativní materiál při studiu šlechtických sídel v 18. a 19. století.

Prozatím k nejmodernějším metodologickým východiskům uplatňovaným při výzkumu hmotné kultury šlechtických sídel patří koncept symbolické komunikace, se kterým přišla německá historička Barbara Stollberg-Rilingerová.⁴² Inventární soupisy zámeckých rezidencí, stavební plány, účetní materiály a prameny osobní povahy, zejména korespondence a deníky, odhalují hodnotový žebříček, zájmy, vzdělání, kulturní rozhled a osobní vkus šlechticů. Napomáhají proniknout do myšlenkového světa urozeného jedince a postihnout to, jak šlechtic či šlechtična vnímali sami sebe i to, jak na ně pohlíželo okolí. Badatelé se snaží pozorovat technické a civilizační pokroky a pronikání exotických prvků do šlechtické kultury. Nicméně koncept symbolické komunikace se v české historiografii dosud neseťkal s velkou odezvou. Toto metodologické východisko bral při svých výzkumech v potaz, jako jeden z mála, například Václav Bůžek.⁴³

⁴⁰ Eva LUKÁŠOVÁ, *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*, Praha 2015.

⁴¹ Michal KONEČNÝ, *Zámek Buchlovice*, Kroměříž 2015.

⁴² O symbolické komunikaci blíže Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527; Barbara STOLLBERG-RILINGER – Tim NEU – Christina BRAUNER (edd.), *Alles nur symbolisch? Bilanz und Perspektiven der Erforschung symbolischer Kommunikation*, Köln-Weimar-Wien 2013.

⁴³ Václav BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 37-57; TÝŽ, *Türkische Motive in der Selbstdarstellung von Adeligen in den böhmischen Ländern zu Beginn der Neuzeit*, in: Gabriele Haug-Moritz – Ludolf Pelizaeus (edd.), *Repräsentation der islamischen Welt im Europa der Frühen Neuzeit*, Münster 2010, s. 95-126; TÝŽ, *Jan Žižka v paměti Ferdi-*

K velmi populárním tématům posledních let patří také problematika dějin sběratelství a uměleckého mecenátu, která poutá pozornost řady historiků, historiků umění i širší kulturní veřejnosti.⁴⁴ Nemalé oblibě se v současné době těší studium zámeckých obrazových sbírek, což je doména Lubomíra Slavíčka.⁴⁵ Nicméně ani knihovní sbírky nezůstávají neprobádané. Této problematice se věnuje například Jitka Radimská, jež koncipovala řadu publikací o eggenberské knihovně na zámku v Českém Krumlově.⁴⁶

Z výše uvedeného přehledu dosavadních výzkumů a metodologických přístupů je patrné, že čeští historici a historičky soustřeďovali a dosud soustřeďují svou pozornost především na šlechtická sídla v epochách raného novověku. 18. a zvláště 19. století pro ně představuje „neatraktivní“ období a prozatím zůstává jakýmsi „bílým místem“ na mapě dějin českých zemí.⁴⁷ Výjimku tvoří práce brněnského historika umění Jiřího Kroupy, který se věnuje osvícenské společnosti a aristokratic-

nanda Tyrolského na Ambrasu, in: Robert Novotný – Petr Šámal a kol., *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy*. K počtě Petra Čorneje, Praha 2011, s. 320-328.

⁴⁴ Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Bibliofilství české šlechty raného novověku – sebereflexe nebo sebezpřeznění?*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009 (= *Opera historica* 13), s. 23-40, zde s. 23.

⁴⁵ Lubomír SLAVÍČEK (ed.), *Artis pictoriae amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993; Týž, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – sbírky Otty Nostice ml. (1608-1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649-1706)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, České Budějovice 1996 (= *Opera historica* 5), s. 483-513; Týž, „*Sobě, umění, přátelům*“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650-1939*, Brno 2007; Týž, *Prolegomena ke sbírkám obrazů hraběcí rodiny Thunů. Historie obrazové sbírky děčínské větve hraběcí rodiny Thunů I. část (1628-1814)*, in: František Šuman (ed.), *Mistrovská díla thunovské obrazárny na děčínském zámku*, Děčín 2014, s. 9-28; Týž, *Zámecká obrazárna v Rájci nad Svitavou a sběratelství rodu ze Salm-Reifferscheidtů ve světle pramenů*, *Opuscula historiae artium* 63, 2014, s. 94-119. Srov. například Josef SALABA, *Slavatovská obrazárna*, *Památky archeologické* 17, 1896, s. 709-718; Josef NOVÁK, *Slavatové a výtvarné umění*, *Památky archeologické* 29, 1917, s. 17-36; Jiří KYNČIL, *Inventář Thunovské obrazárny v Praze na Malé Straně*, *Umění* 4, 1956, s. 77-79.

⁴⁶ Jitka RADIMSKÁ (ed.), *Knihovna šlechtičny. Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenberhu na zámku v Českém Krumlově*, Pelhřimov 2007; TAŽ, *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenbergů na zámku v Českém Krumlově*, Pelhřimov 2011.

⁴⁷ Důvodem badatelského nezájmu o šlechtická sídla 18. a 19. věku je mimořádně rozsáhlá pramenná základna, včetně nepřehledného množství zámeckých inventářů, které v této epoše byly sepsány. Inventární soupisy jsou ve srovnání s předchozími staletími, co se do počtu stránek týče, mnohem rozsáhlejší, nicméně popisy jednotlivých předmětů jsou na druhou stranu velmi stručné a často badatelé nedovolují udělat si bližší představu o podobě nábytku, nádobí, textilií, dekorací či obrazů. Tyto skutečnosti zapříčinila stále narůstající úřednická agenda v pobělohorském období. Andrea HOLASOVÁ, *Poznámky k problematice studia inventářů*, s. 112-113.

kým sídlům na Moravě v 18. a na počátku 19. století. Ve svých četných studiích se snaží rozpoznat a následně stanovit umělecké úlohy, kulturní a sociální funkce konkrétních zámeckých objektů, které stanovovali architekti a šlechtičtí stavebníci.⁴⁸

Nezbytným předstupněm studia hmotné kultury a každodennosti šlechtických sídel je zevrubné představení jejich urozených majitelů. Přestože se již řada předních českých šlechtických rodů dočkala vlastních syntetických zpracování, biografii nevyznamnějších osobností nebo alespoň několika dílčích analytických studií, Kolovratové jsou zatím badatelskou veřejností opomíjeni. Autorka předkládané práce se proto musela spokojit s publikacemi amatérských historiků. Poměrně obsáhlý, možná až encyklopedický přehled všech větví i příslušníků kolovratského rodu sepsal Vlastimil Borůvka.⁴⁹ Badatelům tak usnadnil základní orientaci v tomto mimořádně rozvětveném šlechtickém rodu. Roku 2016 také vyšla práce Pavla Juřika, která má spíše populárně-naučný charakter bez vědeckého ukotvení. Kniha neobsahuje žádný poznámkový aparát ani odkazy na použité prameny a literaturu.⁵⁰ Řada Juříkových konstatování vzbuzuje v čtenáři zájem, jak k daným informacím autor přišel. Seznam literatury čítá pouhých 17 titulů, soupis archivních pramenů zcela chybí. I přesto zde Pavel Juřík vynesl na světlo několik zajímavostí o tomto dosud opomíjeném šlechtickém rodě, které mohou badatelé využít.

Ve výčtu prací o příslušnících kolovratského rodu nelze opomenout biografii Hanuše z Kolovrat z konce třicátých let 20. století, jejímž autorem je březnický rodák a regionální historik Ludvík Fürst.⁵¹ Tato práce, přestože se na první pohled jeví spíše jako beletristický román, obsahuje přepisy korespondence zmíněného šlechtice a fotografie mnoha dalších pramenů, jež se dotýkají jeho osobnosti. Autor zde ne-

⁴⁸ Jiří KROUPA, „*Lieu de plaisance*“ und das barocke Mähren. *Notizen zu einem „französischen Modus“ in der Architektur des 18. Jahrhunderts*, *Umění* 43, 1995, s. 317-337; Týž, *Dietrichštejnský palác v Brně a Ludwig Sebastian Kaltner*, *Umění* 46, 1998, s. 522-547; Týž, *Zámek Valtice v 17. a 18. století*, in: Emil Kordiovský (ed.), *Město Valtice*, Brno 2001, s. 155-196; Týž, „*Palác ve tvrzi*“: *umělecká úloha a zámecká architektura v raném novověku (Dvě úvahy k výzkumu světské architektury raného novověku)*, *Opuscula Historiae Artium* F 45, 2001, s. 13-37. Týž, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*, Brno 2006. Srov. Lubomír SLAVÍČEK, *Bibliografie Jiřího Kroupy*, in: Lubomír Slavíček – Pavel Suchánek – Michaela Šeferisová Loudová (edd.), *Chvála ciceronství. Umělecká díla mezi pohádkou a vědou*, Brno 2011, s. 313-340.

⁴⁹ Vlastimil BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, Praha 2000.

⁵⁰ Pavel JUŘÍK, *Kolovratové. Věrně a stále*, Praha 2016.

⁵¹ Ludvík FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*, Březnice 1939.

představuje pouze Hanuše z Kolovrat a jeho rodinu, ale také hospodářské poměry, které vládly na březnickém panství v polovině 19. století.

Klíčový pramen k poznání hmotné kultury šlechtických sídel představují dochované inventáře, na jejichž základě lze určit, jakými předměty se šlechtici obklopovali. Nejstarší inventáře na našem území pocházejí již z 15. století. Šlo o velmi stručné popisy čítající maximálně 10 stran.⁵² V následujících staletích se začal počet inventárních popisů sídel nejrůznějších šlechtických rodů prudce zvyšovat, přičemž inventáře z 18. a 19. století často čítají i více jak 100 stran.⁵³

Nejčastějším důvodem sepsání inventáře byla změna majitele sídla. Pořizoval se v případech, kdy došlo k úmrtí dosavadního vlastníka nebo k prodeji majetku jiné pozemkové vrchnosti. Inventarizační záznamy se dále sepisovaly v souvislosti s poručnickým řízením nebo při konfiskacích statků panovníkem.⁵⁴ Důvodů však mohlo být i více. Základní normy inventární praxe stanovovalo již Obnovené zřízení zemské. Celý proces inventarizace měla na starosti komise, která se většinou sestávala ze tří členů. Dva z nich byli komisaři, kteří měli funkce ve správě kraje. Samotný soupis pak vyhotovoval poslední člen, jeden z komorníků desek zemských.⁵⁵

Průběh inventarizace mohl mít dvě podoby. V prvním případě komise procházela jednotlivými místnostmi rezidence a zaznamenávala předměty, které se v nich nacházely. Takto uspořádané inventáře jsou pro badatele velmi cenné. Napomáhají totiž utvořit si poměrně konkrétní představu o podobě interiérů daného sídla. Druhou možností, jak zinventarizovat majetek šlechtice, bylo rozdělit všechny přítomné předměty dle jejich funkčního využívání či výrobního materiálu, bez ohledu na místo jejich skutečného uložení a výskytu. Podobné inventáře tudíž současné badatele neinformují o jednotlivých prostorách sídla a jejich hmotném vybavení. Naneštěstí tento typ inventarizace byl v minulých staletích obvyklejší.⁵⁶

⁵² K nejstarším inventářům například Robert ŠIMŮNEK, *Hradní inventář jako typ písemnosti a možnosti jeho badatelského využití. (Na příkladu inventářů rožmberských hradů ca. 1450-1470)*, Husitský Tábor. Sborník Husitského muzea 13, 2002, s. 229-253; Milena HAJNÁ, *Pozůstalostní inventář Jana II. z Rožmberka. Příspěvek ke studiu každodennosti českého aristokrata v pozdním středověku*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, 155-184.

⁵³ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 26.

⁵⁴ V. BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů*, s. 37.

⁵⁵ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 27.

⁵⁶ Václav BŮŽEK, *Každodenní kultura jihočeských měšťanů v předbělohorské době*, in: Týž (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst*, s. 43-69, zde s. 44; Týž, *Paměť v heraldické výzdobě*, s. 37.

Inventáře sídel, které mezi léty 1750-1850 vlastnili příslušníci březnické větve Krakovských z Kolovrat, jsou uloženy ve Státních oblastních archívech v Praze a Plzni. Inventární soupisy zámku Březnice z let 1775 a 1853 se nacházejí v Praze, ve fondu Velkostatek Březnice. Starší inventář byl sepsán v souvislosti s pozůstalostním řízením po Janu Nepomuku Josefovi Krakovském z Kolovrat; nachází se v něm také soupis knižních titulů březnické knihovny.⁵⁷ Vyhotovení inventáře v polovině 19. století se změnou majitele nesouviselo.⁵⁸ Objekt v té době, až do června 1872, vlastnil Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat. Co skutečně stálo za inventarizací provedenou roku 1853, zůstává prozatím neobjasněné. Německy psané inventáře byly v tomto případě sestaveny podle jednotlivých místností, přičemž komise popsal některé předměty s mimořádnou pečlivostí. Výjimečně autor inventárního soupisu dokonce názorně nakreslil nejrůznější symboly a znaky, které zdobily nádobí, textilie či mobiliář.

V témže archivním fondu se dále nachází zvláštní inventář zámecké kaple z roku 1806⁵⁹ a inventář bytu, který si v Praze na Malé Straně mezi léty 1785-1786 pronajal hrabě Josef Maria Krakovský z Kolovrat.⁶⁰ Ve fondu Velkostatek Březnice je uloženo také mnoho inventárních soupisů pražského paláce ze šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých let 18. století, který příslušníci březnické větve Krakovských z Kolovrat vlastnili.⁶¹ V případě pražského objektu probíhala inventarizace z neznámých důvodů v uvedených obdobích poměrně pravidelně, přinejmenším jednou za pět let. Jedná se o seznamy plechového, stříbrného, porcelánového a majolikového nádobí a různých typů mobiliáře v celém paláci, bez ohledu na vybavení konkrétních místností. Velmi krátké a strohé záznamy o vnitřní struktuře sídla tudíž mnoho nevypovídají.

Inventáře vedlejšího venkovského sídla, zámku Hradiště u Blovic, jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka. Jde o soupisy majetku z let 1774 a 1795, které jsou součástí prozatím nezpracovaného fondu Hradiště u Blovic. První z nich byl sepsán po smrti Prokopa Krakovského

⁵⁷ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

⁵⁸ TAMTÉŽ, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁵⁹ TAMTÉŽ, inv. č. 849, sign. IX-32, kart. 139.

⁶⁰ TAMTÉŽ, inv. č. 83, sign. I-101, kart. 19.

⁶¹ TAMTÉŽ.

z Kolovrat a zachycuje poměrně zanedbaný stav objektu.⁶² Inventář z devadesátých let 18. století naopak odráží zařízení zámku po nákladné rekonstrukci, která probíhala v předchozím desetiletí.⁶³ Oba inventáře jsou opět členěny podle místností. Zřetelně se v nich zrcadlí postavení zmiňovaného sídla v rámci rezidenční sítě Krakovských z Kolovrat. Jelikož byl zámek v uvedených letech využíván pouze příležitostně, nenacházelo se v něm takové množství předmětů jako na Březnici.

K utvoření představy o jídelníčku šlechty ve druhé polovině 18. a první půli 19. století mohou posloužit dochované konzumní účty pro domácnost Josefa Marii Krakovského z Kolovrat z dvacátých let 19. století.⁶⁴ Velmi cenný pramen představují také knihy vedené v kuchyni březnického zámku ze čtyřicátých let, které obsahují soupisy servírovaných chodů hraběti Janu Nepomuku Karlovi Krakovskému z Kolovrat a jeho úředníkům.⁶⁵ Oba typy pramenů se opět nacházejí ve Státním oblastním archivu v Praze, ve fondu Velkostatek Březnice.

V první části předkládané práce autorka představí příslušníky březnické větve Krakovských z Kolovrat, přičemž největší pozornost bude věnovat osobnostem Josefa Marii (1746-1824) a Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat (1794-1872). Právě tyto dva šlechtici vlastnili zámky Březnice a Hradiště u Blovic ve druhé polovině 18. a první půli 19. století. Druhá kapitola se bude věnovat stavebním dějinám jednotlivých objektů, včetně pražského paláce, a majitelům, kteří je vlastnili v předchozích staletích. Následně se autorka bude zabývat topografií sídel ve zkoumaném období a pokusí se alespoň v hrubých rysech nastínit vnitřní strukturu zámků v Březnici a Hradišti u Blovic.

Těžištěm předkládané práce bude charakteristika různých prostor svrhu uvedených šlechtických sídel, kde autorka představí hmotné vybavení jednotlivých interiérů a zamyslí se nad symbolikou výzdoby. Nejprve se bude věnovat reprezentativním prostorům hodovních síní. Stranou pozornosti nezůstane ani problematika stolování na šlechtických sídlech v 18. a 19. století. Podobu společenských salónů nastíní v kontextu s dobovými hrami a zábavami. Následně se bude zabývat tematikou portrétních galerií a jejich významem v očích šlechtické společnosti.

⁶² SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nepracovaný fond.

⁶³ TAMTÉŽ.

⁶⁴ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 118, sign. I-137, kart. 22.

⁶⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54.

Od reprezentativních prostor se autorka přesune k soukromým pracovnám, knihovnám a obytným apartmánům, které mohou vypovídat mnohé o každodenním životě urozeného jedince, jeho vzdělání, uměleckém vkusu, náboženském vyznání, zálibách a dokonce i hygienických návycích. Autorka neopomene ani charakteristiku hmotného vybavení zámeckých kaplí. Poslední kapitola bude pojednávat o provozních částech šlechtického sídla, kde budou představeny kanceláře, kuchyně a skladovací prostory.

II. Březnická větev Krakovských z Kolovrat a jejich sídelní strategie

“Rod ten staroslavný
K národu Českému
Vždy se věrně hlásil –
Proto: »Sláva jemu!«“

František Jaroslav Vacek-Kamenický

Kolovratové patří mezi nejstarší a nejrozvětvenější české šlechtické rody.⁶⁶ Počátky této starobylé šlechty sahají až do poloviny 14. století a jsou spojovány se jménem jistého Albrechta z Kolovrat (1347-1391). Ten roku 1374 získal od papeže Řehoře XI. povolení založit augustiniánský klášter Nanebevzetí Panny Marie v Dolním Ročově v severních Čechách.⁶⁷ Obrazy představující tuto významnou rodovou událost tvoří nedílnou součást výzdoby interiérů kolovratských sídel, například v Rychnově nad Kněžnou či Březnici. V popředí výjevu se mimo jiné nachází také samotný zakladatel kláštera se svou druhou manželkou Annou ze Seebergu a čtyřmi syny. Vyobrazení doprovází nápis: „AN: MCCC – KOLOWRATIANA CONVENTUS ROTSCHOVIENSIS AUGUSTINI FUNDATIO – LXXIV“. Tyto votivní obrazy dokládají snahu a touhu kolovratských pánů demonstrovat nejen před vznešenou společností své starobylé kořeny, český původ a hloubku urozenosti.⁶⁸

Již Albrechtovi synové Albrecht, Mikuláš, Purkart a Herbort rozdělili rod do několika větví. Mezi nejvýznamnější patřili ve své době Novohradští, Bezdružičtí,

⁶⁶ Jméno a znak Kolovratů jsou spojeny se starou legendou. Podle ní jistý statečný silák zachytil kolo královského vozu se splašeným koňským spřežením, čímž zachránil uvnitř sedícímu panovníkovi život. Za tento záslužný čin byl onen muž povýšen do šlechtického stavu a znakem jeho rodu se stalo kolo s osmi loukotěmi v červeném poli. Tento heraldický symbol skutečně tvořil původní erb pánů z Kolovrat. Johann Heinrich ZEDLER, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, Leipzig – Halle 1732-1754, s. 1461; Jacob Christoph ISELIN, *Neu-vermehrtes Historisch- und Geographisches Allgemeines Lexicon IV*, Basel 1743, s. 546; P. Kolowratové, s. 16.

⁶⁷ Naděžda KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 4, 1993, s. 180.

⁶⁸ Obraz založení Kláštera v Ročově, jenž visí na zámku Březnice, vznikl až roku 1842 z popudu tehdejšího majitele březnického zámku Hanuše z Kolovrat. Jako předloha posloužil autorovi originál uložený v Rychnově nad Kněžnou. Obě vyobrazení jsou zvětšenou, ne však zcela přesnou kopií malého obrázku v Graduálu Klášterní knihovny v Dolním Ročově. TAMTÉŽ; V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 4-5.

Kornhauzští, Žehrovští, Libštejnští a jediní dosud žijící Krakovští z Kolovrat. Příslušníci kolovratského rodu se vždy řadili mezi věrné členy katolické církve a oddané služebníky císařské koruny, o čemž svědčí i jejich dvojjazyčné rodové heslo: „*Věrně a stále – Pro Fidelitate*“.⁶⁹

Prvopočátky vzniku březnické větve Krakovských z Kolovrat lze hledat již u Albrechta Viléma (1600-1688), který mezi léty 1656-1678 zastával úřad nejvyššího sudího a následně až do své smrti působil jako nejvyšší hofmistr Království českého.⁷⁰ Dne 25. srpna 1671 byl císařem Leopoldem I. povýšen do říšského hraběcího stavu.⁷¹ Byl zakladatelem takzvané týnecké větve Krakovských z Kolovrat, jelikož sňatkem se svou první manželkou Annou Evou z Vidršperka (†1638) získal statek Týnec u Klatov, jenž se následně stal centrem jeho rodového majetku.⁷² Albrechtův syn Maxmilán Norbert Krakovský z Kolovrat (1658-1721) zde nechal vystavět, pravděpodobně podle návrhu významného italského architekta té doby Giovanniho Batisty Alliprandiho, barokní zámek. Sídlo následně zřejmě plnilo funkci hlavní venkovské rezidence této linie Krakovských z Kolovrat, nicméně majitelé interiéry nikdy zcela nedokončili.⁷³

Jan František (1647-1723), druhý syn Albrechta Viléma a jeho páté manželky Ludmily Evy Hýzrlové z Chodů (†1695), byl zakladatelem březnické odnože Krakovských z Kolovrat.⁷⁴ Na jeho syna Viléma Albrechta (1678-1738) totiž roku 1728 přešel veškerý majetek po Janu Josefovi Jeníškoví z Újezda, jehož osobou tento starobylý rytířský rod vymřel. Šlo o statky Březnice, Tochovice, Nestražovice a Koupě na území dnešního Příbramska, dále Hradiště a Blovice na Plzeňsku. Společně s ma-

⁶⁹ Pavel MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999, s. 138.

⁷⁰ František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1997, s. 391.

⁷¹ *Ottův slovník naučný XIV*, Praha 1899, s. 604.

⁷² Mirka JEHLÍKOVÁ, *Problémy památkové péče na vybraných příkladech z Plzeňského kraje*, Praha 2015, s. 68-69 (Diplomová práce).

⁷³ TAMTÉŽ; Miloš SOLAŘ, *Naděje pro památku, příslib pro výtvarné umění. Zámek Týnec u Klatov*, *Dějiny a současnost* 27, 2005, č. 8, s. 10.

⁷⁴ Podle genealogického vývodu hrabat z Kolovrat, který je uložený ve Státním oblastním archivu v Třeboni, přídomek svobodný pán z Újezda posmrtně užíval i otec Viléma Albrechta, Jan František Krakovský z Kolovrat. SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Kolovratů-Krakovských, Radení, inv. č. 10, sign. I. A1, fol. 4.

jetkem přijal Albrecht Vilém také Jeníškův erb a přídomek svobodný pán z Újezda, který následně používali i jeho potomci a další majitelé březnického panství.⁷⁵

Na základě Albrechtovy závěti byla jeho pozůstalost roku 1741 rozdělena mezi jeho dva syny – Prokopa a Jana Nepomuka Josefa. Nejvyšší zemský soudce Prokop Krakovský z Kolovrat (1718-1774) získal panství Hradiště, Dešenice, Janovice a Řitku. Jeho mladší bratr se stal pánem na Březnici.⁷⁶

Josef Maria Krakovský z Kolovrat, svobodný pán z Újezda (1746-1824), byl nejstarším synem Prokopa Krakovského z Kolovrat a jeho první manželky Walburgy ze Šternberka (1716-1746).⁷⁷ Jelikož Prokop vedl život plný luxusu a přepychu, který dalece překračoval jeho majetkové poměry, dostal se do vážných finančních těžkostí a byl nucen své statky postupně rozprodávat (nejprve Dešenice, Janovice a později i Řitku). Těživou hospodářskou situaci podpořil také fakt, že mezi léty 1756-1763 v Evropě probíhala sedmiletá válka, která na jeho majetek uvalovala veliká břemena.⁷⁸ Josef Maria proto po svém otci zdědil pouze zadlužené panství Hradiště u Blovic. Hospodářskou situaci v Blovicích se mu však podařilo díky půjčce 10 000 zlatých postupně stabilizovat. V osmdesátých letech 18. století dokonce započal rozsáhlou klasicistní přestavbu tamějšího zchátralého zámku.⁷⁹ Roku 1784 navíc zdědil majetek po svém strýci Janu Nepomuku Josefovi (1722-1775) a jeho manželce hraběnce Marii Anně Vratislavové z Mitrovic (1728-1785), kteří zemřeli bezdětní. Znovu se tak spojilo panství Hradiště s Březnicí.⁸⁰

Roku 1783 se Kolovratův majetek rozrostl ještě o pozůstalost jeho tety Marie Alžběty Serenyiové, rozené z Valdštejna, díky které hrabě Josef Maria získal vlastní palác v Praze na Malé Straně, kde se rovněž rozhodl pro rozsáhlou přestavbu.⁸¹ Tento dům je v dobových inventářích označován jako „*Serenisches Haus*“.⁸² V současné době však objekt nese jméno Ledebourský palác a stojí na Valdštejnském náměstí, čp. 162/III. V předchozích letech zřejmě Krakovští z Kolovrat dávali přednost spíše

⁷⁵ Radek BACÍK, *Přibík Jeníšek z Újezda. Úředník v pobělohorské době*, Praha 2007, s. 90 (Diplomová práce); A. SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze XI. Prácheňsko*, s. 225.

⁷⁶ Petr ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, Blovice 2004, s. 38.

⁷⁷ V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 88-93.

⁷⁸ František FAKTOR, *Popis okresu blovického*, Praha 1887, s. 47.

⁷⁹ P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 41.

⁸⁰ TAMTÉŽ.

⁸¹ Václav LEDVINKA – Bohumír MRÁZ – Vít VLNAS, *Pražské paláce*, Praha 2000, s. 177.

⁸² SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 83, sign. I-101, kart. 19.

pronájmům kvartýrů či městských domů, o čemž také svědčí dochované archivní prameny – nájemní smlouvy a inventáře pronajatých domů nebo bytů.⁸³

Josef Maria Krakovský z Kolovrat byl známý především jako velký filantrop, zapálený vlastenec a štedrý podporovatel věd a umění. Jako jeden z prvních výrazně obohatil sbírky nově založeného Vlasteneckého muzea v Čechách, kterému roku 1818 věnoval starou březnickou knihovnu.⁸⁴ Ta obsahovala řadu vzácných prvotisků a iluminovaných rukopisů, mezi nimiž se nacházel i mimořádně cenný výkladový latinský slovník ze 13. století *Mater verborum*.⁸⁵ Josefovo patriotické počínání mohl do jisté míry podněcovat také jeho blízký přítel a rádce, vlastenecký básník František Vacek-Kamenický.⁸⁶

Hrabě Josef Maria se během svého života oženil celkem třikrát. Roku 1777 uzavřel sňatek s hraběnkou Marií Annou z Clamu (1751-1779), která mu porodila dceru Aloisii Walburgu, jež zemřela v dětském věku.⁸⁷ Šest let po hraběncině smrti pojal za manželku hraběnkou Walburgu Morzinovou (1766-1798), se kterou měl syny

⁸³ Například Prokop Krakovský z Kolovrat uzavřel roku 1745 nájemní smlouvu se svým švagrem Adamem ze Šternberka, jejímž prostřednictvím si hrabě Prokop pronajal na tři roky dům na Hradčanech. Prokopův syn Josef Maria si v polovině osmdesátých let 18. století pronajal na více než rok druhé patro domu, který v Praze na Malé Straně vlastnil univerzitní archivář Tomáš Antonín Putzlacher (1724-1796). Tuto skutečnost dokládá nejen nájemní smlouva podepsaná v Praze 20. února 1785, ale také inventář, jenž zachycuje vybavení onoho kvartýru. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 83, sign. I-101, kart. 19. K pronájmům domů či bytů v Praze nebo Vídní se uchylovala řada významných příslušníků české šlechty. Například Václav Eusebius z Lobkovic (1609-1677), syn nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, preferoval při svých pobytech ve Vídni výhradně pronájmy domů nebo alespoň jednotlivých pater. Zvolil zcela jinou sídelní strategii než jeho otec, který pobýval ve Vídni ve vlastním domě. Ten Lobkovicové po jeho smrti neznámo komu prodali. Jiří KUBEŠ, *Sídelní strategie knížat Lobkoviců ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, Porta Bohemica. Sborník historických prací 3, 2005, s. 86-119.

⁸⁴ Josef KOPEČEK, *Březnice. Zámek, město a okolí*, Praha 1986, nestránkováno. O březnické knihovně blíže František Michálek BARTOŠ, *Z dějin rukopisné sbírky zámku březnického*, Časopis Národního musea 101, 1927, s. 212-216; Stanislav ZEMAN, *Březnická knihovna v Národním museu v Praze*, Praha 1940.

⁸⁵ *Mater Verborum*, též *Glossa Salomonis*, je středověký naučný slovník s mimořádnou malířskou výzdobou. Za iniciátora vzniku této abecedně řazené encyklopedie bývá považován Šalamoun III., opat benediktinského kláštera v St. Gallen a pozdější kaplan a kancléř Ludvíka III. Kodex se dodnes dochoval v řadě exemplářů, dokonce i v tištěné podobě. Více o *Mater Verborum* v Národním muzeu v Praze Pavel BRODSKÝ, *Rukopis Mater Verborum jako problém paleografický, kodikologický i uměleckohistorický*, *Historia Slavorum Occidentis* 2, 2012, č. 1, s. 126-132.

⁸⁶ J. KOPEČEK, *Březnice*, nestr.

⁸⁷ V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 93-96.

Jana Nepomuka Karla (1794-1872) a Františka, který však zemřel krátce po narození.⁸⁸ Jeho třetí a zároveň poslední ženou se stala Arnoštka hraběnka Šliková, členka Řádu hvězdového kříže (1765-1824). Z tohoto manželství vzešla jediná dcera Antonie (1805-1837).⁸⁹

Pokračovatelem rodové kontinuity březnické větve Krakovských z Kolovrat se stal hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat, obecně přezdívaný jako Hanuš. Vystudoval práva na Karlově univerzitě v Praze a krátce po jejich dokončení roku 1816 byl jmenován guberniálním radou. Vstoupil do Suverénního řádu maltézských rytířů a za svou příkladnou dobročinnost dokonce získal vyznamenání v podobě kříže rytíře Nejvyššího řádu Kristova (*Ordine Supremo de Cristo*), který uděluje výhradně papež.⁹⁰

Hrabě kráčel v otcových stopách. I on patřil k velkým podporovatelům národního obrození. O vlasteneckém zapálení Jana Nepomuka Karla svědčí jeho členství v osvětové instituci Matici české nebo velká podpora činnosti Muzea Království českého. Rovněž věnoval nemalou částku 4 000 zlatých na výstavbu Národního divadla.⁹¹ Udržoval přátelský kontakt a aktivně podporoval největší české literáty své doby – Boženu Němcovou, Františka Ladislava Čelakovského, Karla Havlíčka Borovského a v neposlední řadě i přední osobnost českého národního obrození, Františka Palackého.⁹² V dopisech, které hrabě zasílal těmto osobnostem, se zrcadlí jeho silné patriotické smýšlení. Například Františku Ladislavu Čelakovskému 6. února 1836 napsal: „*Wždy zagisté bráwám ten neyupřjmnějšj podjl na všem, což se koli týká našj milé a drahé vlasti a mateřsko gazyka našeho, gemuž bych přál starau geho wážnost a sláwu, gešto býwal pokladem a chlaubau předků našjch, a nynj gest to gediné, což nám z našj národnosti zůstalo, a což nás geště – djky Bohu! – Čechy činj...*“.⁹³ Osobnost hraběte Jana Nepomuka Karla Krakovského

⁸⁸ TAMTÉŽ.

⁸⁹ Petr ROŽMERSKÝ, *Zámek Hradiště*, Blovice 2004, s. 42; V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 96.

⁹⁰ František LOBKOVICZ, *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha 1999, s. 189-190.

⁹¹ P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 71-73.

⁹² TAMTÉŽ. Část dochované korespondence mezi hrabětem Janem Nepomukem Karlem Krakovským z Kolovrat a spisovatelkou Boženou Němcovou, básníkem Františkem Ladislavem Čelakovským a Františkem Palackým zveřejnil ve svém díle březnický rodák a autor vlastivědných spisů z jihočeského regionu Ludvík Fürst (1911-1976). L. FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*.

⁹³ TAMTÉŽ, s. 98-99.

z Kolovrat se stala vzorem pro hlavní postavu románu spisovatelky Boženy Němcové *Pohorská vesnice*.⁹⁴

Silné vlastenecké citění hraběte Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat potvrdilo i jeho počínání během bouřlivého revolučního roku 1848.⁹⁵ Jako jediný z řad české šlechty se totiž podílel na organizaci Slovanského sjezdu v Praze, který probíhal ve dnech od 2. do 12. června 1848. Rovněž se stal členem Národního výboru, hlavního orgánu českých revolučních sil. Na svých panstvích v Březnici a Blovicích založil a následně vyzbrojil Národní gardu, kvůli čemuž byl v následujícím období Bachovského absolutismu dlouho pod policejním dohledem.⁹⁶

Rodiče zanechali Janu Nepomuku Karlovi poměrně rozsáhlý majetek. Po otci mladý hrabě zdědil sídla v Březnici a Hradišti u Blovic, po matce hraběnce Morzínové panství Merklín se statky Ježovy a Ptenín.⁹⁷ Kvůli povinnostem, které vyplývaly z jeho postavení a aktivního vlasteneckého působení, musel často pobývat také v Praze. Tam měl k dispozici vlastní palác, jenž se nachází těsně pod Pražským hradem, a který rovněž zdědil po svém otci Josefu Krakovském z Kolovrat. Nicméně roku 1852 se hrabě rozhodl palác prodat. Jeho novým vlastníkem se stal Adolf z Ledebouru (†1886), po němž se sídlo jmenuje dodnes.⁹⁸

Pokud hrabě Jan Nepomuk Karel právě nepobýval v Praze, trávil zpočátku svůj volný čas na zámku v Březnici. Stejně jako jeho otec Josef byl mezi březnickými obyvateli velice oblíbený, zřejmě proto, že zakládal školy a špitály, pomáhal postiženým ohněm či neúrodou a své poddané osobně znal a pravidelně se s nimi stýkal.⁹⁹ Nicméně roku 1833 vypukl konflikt mezi hrabětem Janem Nepomukem

⁹⁴ Božena NĚMCOVÁ, *Pohorská vesnice*, Praha 1921.

⁹⁵ O revoluci 1848 výběrově František ROUBÍK, *Český rok 1848*, Praha 1931; Arnošt KLÍMA, *Revoluce 1848 v českých zemích*, Praha 1974; TÝŽ, *Češi a Němci v revoluci 1848-1849*, Praha 1988; Josef POLIŠENSKÝ, *Revoluce a kontrarevoluce v Rakousku 1848*, Praha 1975.

⁹⁶ P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 47.

⁹⁷ TAMTĚŽ, s. 43.

⁹⁸ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 178.

⁹⁹ P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 43. O Hanušově popularitě mezi poddanými se ve své práci zmiňuje také Věkoslav Tremšínský: „*Láska útlých dítek k němu byla báječnou; kde se objevily houfně hrnuly se k němu se všech stran od nejmenších, sotva se batolících, až k největším a každé pospíchalo, jen aby dříve mohlo laskavému panu hraběti jemnou ruku sladce políbiti a povědět mu, jak se jmenuje a čím je. Byloť jeho zvykem, že se učil od dětinství všecek lid na svých panstvích znáti a znal skutečně každého až do těch nejstarších šedivců, na jichž zdraví a poměry se pokaždé vyptávali neopomenul, kdykoli na některý ze svých statků zavítal.*“ Věko-

Karlem a březnickým farářem Josefem Wacovským kvůli umístění hrobky kolovratských pánů na Březnici. Ostatky Hanušových rodičů byly uloženy v rodinné hrobce, kterou na hřbitově svatého Rocha nechal postavit Josef Maria Krakovský z Kolovrat své manželce Walburce hraběnce Morzinové a synu Františkovi, jenž zemřel okamžitě po svém narození.¹⁰⁰ Hlavním důvodem sporu bylo nejprve umístění farské stodoly. Ta měla být postavena na místě, které se již nacházelo za hranicí panských pozemků, nicméně úředníci velkostatku tvrdili, že se jednalo o parcelu březnického panství. Pře vyvrcholila v okamžik, kdy farář Wacovský údajně prohlásil „*stojí-li farská stodola na pozemku hraběcím, pak hrobka hraběcí stojí na pozemku městském*“.¹⁰¹ Uražený hrabě se proto rozhodl změnit místo posledního odpočinku svých rodičů a jejich ostatky v září 1833 přemístil do nově postavené hrobky v Blovicích.¹⁰² Březničtí měšťané, kteří k němu i jeho zesnulým rodičům chovali velkou úctu, se několikrát snažili hraběte přesvědčit, aby hrobku ponechal na místním hřbitově. Dotčený Jan Nepomuk Karel však jejich žádostem nikdy nevyhověl.¹⁰³ Zřejmě i kvůli tomuto konfliktu se hrabě rozhodl, že se jeho hlavním mimopražským zázemím stane venkovský zámek Hradiště u Blovic a nikoli Březnice, starobylé rodové sídlo Krakovských z Kolovrat.¹⁰⁴

V šedesátých letech 19. století se majetek hraběte Jana Nepomuka Karla výrazně rozmnožil. Roku 1861 totiž osobou Františka Antonína Libštejnského z Kolovrat vymřela tato významná větev Kolovratů a hrabě Hanuš zdědil veškerý její

slav TREMŠÍNSKÝ, *Zapomenuté rovy. Vzpomínka na Hanuše hraběte z Kolovrat*, Březnice 1905, s. 29.

¹⁰⁰ L. FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*, s. 13.

¹⁰¹ TAMTÉŽ, s. 14.

¹⁰² Empírovou kapli svatého Kříže s rodinnou hrobkou nechal hrabě Hanuš vystavět roku 1833 vedle blovického kostela svatého Jana Evangelisty. Vendula HNOJSKÁ, *Kaple Sv. Kříže s rodinnou hrobkou Kolovratů a Palffyů de Erdöd (1833-2008)*, Blovice 2008, s. 1-2.

¹⁰³ Část korespondence mezi hrabětem Janem Nepomukem Karlem a březnickými měšťany zpřístupnil ve své práci Ludvík Fürst. Nalézá se zde i poslední žádost březnických měšťanů určená hraběti Kolovratovi. „*První pověst o přenesení drahých ostatků v Pánu zesnulých Pánů rodičů Vaší hraběcí milosti zarmoutila velice srdce naše, neboť to byla potěcha, že naši velicí dobrodinové odpočívají na blízku nás, že nám lze hrob jejich slzami vděčnosti zkopiti. Ačkoliv již víme, že předsevzetí Vaší hraběcí milosti jest nezměnitelné, přece tuto žádost podáváme, aby potomkové naši nás někdy s toho nevinili, že jsme o to neprosili, a aby tato žádost byla památkou našeho zármutku a bolesti. My jsme mnoho radostí s těmi ostatky vašich drahých zemřelých rodičů měli, ale nyní naše radost proměnila se tak, jako Marii Panně, když jejího nejmilejšího Syna z jejího lůna do hrobu vzali, ačkoli jej od sebe nerada propustila.*“ L. FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*, s. 15.

¹⁰⁴ P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 72.

majetek.¹⁰⁵ Součástí pozůstalosti byla navíc svěřenství po vymřelých Novohradských z Kolovrat. Souhrnně šlo o Přimdu na Tachovsku, Košátky ve středních a Rychnov nad Kněžnou a Černíkovice ve východních Čechách.¹⁰⁶ Po Františku Antonínovi Libštejnském rovněž roku 1867 získal Kolovratský palác v Praze na Starém městě, který se rozkládá na jihozápadní straně Ovocného trhu (čp. 579/I).¹⁰⁷ Hrabě Jan Nepomuk Karel tak měl po 15 letech opět k dispozici vlastní pražský palác, kde mohl při svých návštěvách hlavního města Království českého pobývat.

Jelikož hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat neměl žádného bratra, jenž by vychovával vlastní syny, kteří by zajistili pokračování jeho rodu, nabízí se badatelské veřejnosti otázka, proč se nikdy neoženil a nepokusil zplodit potomky, své následníky. Existuje pouze pověst o jeho údajném zasnoubení a následném zrušení svatby s jistou komtesou Vratislavovou s Mitrovic.¹⁰⁸ Jedním z důvodů, proč zůstal svobodný a bezdětný, mohl být fakt, že byl rytířem Maltéžského řádu. Tento duchovní řád se dělí do tří tříd, přičemž rytíři I. třídy, profesní rytíři, skládají sliby čistoty, chudoby a poslušnosti. Jestliže byl Jan Nepomuk Karel členem II. třídy, tedy obedičním rytířem, nemusel dodržovat celibát, jelikož skládal pouze slib poslušnosti. Profesní i obediční rytíři, nosí u krku bílý smaltovaný osmihrotý kříž, mezi jehož rameny jsou lilie či dvojhlaví orli.¹⁰⁹ Profesní rytíři však nosí navíc

¹⁰⁵ František Antonín Libštejnský z Kolovrat (1778-1861) byl jedním z nejvýznamnějších představitelů celého kolovratského rodu. Zastával úřad nejvyššího pražského purkrabího a svého času patřil vedle knížete Klemense Václava Lothara Metternicha k těm nejvlivnějším státníkům Rakouského císařství. O něm více Isabella SCHÜLER, *Franz Anton Graf von Kolowrat-Liebsteinsky (1778-1861). Der Prager Oberstburggraf und Wiener Staats- und Konferenzminister*, München 2016.

¹⁰⁶ V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 88; P. ROŽMERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 48.

¹⁰⁷ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 160-162.

¹⁰⁸ Pověst vypráví, že hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat, který v únoru 1834 jel z Břenice za svou snoubenkou do Čimelic, potkal na cestě vůz, v němž ležel promrzlý umírající dráteník Jan Gallik. Hrabě ubožáka zabalil do svého kožichu, naložil do kočáru a vrátil se s ním zpět na své sídlo v Březnici, kde o něj pečoval. Dráteník však zanedlouho na březnickém zámku zemřel. Jan Nepomuk Karel následně na svém sídle hostil příbuzné Jana Gallika a nebožtíkovi nechal vystrojit důstojný pohřeb. Když se jeho snoubenka, komtesa Vratislavová z Mitrovic, dozvěděla, že její budoucí manžel dal přednost péči o umírajícího dráteníka před návštěvou její rodiny v Čimelicích, urazila se a chystanou svatbu zrušila. L. FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*, s. 42-49.

¹⁰⁹ Dvojhlaví orli byli charakterističtí pouze pro rytířské rody z Čech, Moravy a Slezska. F. LOBKOVICZ, *Encyklopedie řádů*, s. 158.

na levém poprsí jednoduchý maltézský kříž, bez jakýchkoliv ozdob.¹¹⁰ Jelikož se Jan Nepomuk Karel na svém nejznámějším portrétu již v pokročilejším věku nechal vymalovat pouze s křížem s dvojhlavými orly, zavěšeným u krku, přiklání se autorka této práce k možnosti, že hrabě byl obediencním rytířem. V tom případě nemusel skládat slib čistoty a zůstal svobodný a tedy bez legitimních potomků z osobních nebo jiných důvodů. Ludvík Fürst navíc ve své práci o Hanušovi napsal: „*Hrabě vstoupil do řádu Maltézského, poněvadž se sobě slibem zavázal, že se nikdy ženit nebude*“.¹¹¹

Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat, svobodný pán z Újezda, veřejností obecně přezdívaný jako Hanuš, zemřel v Praze 26. června 1872 ve věku 78 let. S ním zanikla i březnická větev Krakovských z Kolovrat.¹¹² Místem posledního odpočinku hraběte se však nestala rodinná hrobka v Blovicích, kterou sem nechal přemístit z Březnice. Kvůli sporům s blovickými měšťany se nakonec rozhodl, že se nechá pohřbít v kostele Nejsvětější Trojice v Rychnově nad Kněžnou.¹¹³ O významném postavení hraběte ve společnosti svědčí i jeho slavnostní pohřeb, kterého se zúčastnilo na 20 000 osob. Mezi nimi nechyběli čelní představitelé nejvýznamnějších šlechtických rodů, jako například kníže Lobkovic, kníže ze Schwarzenberku, hrabě Chotek a další. Vzhledem k jeho životnímu boji za prosazení češství, nechyběli mezi účastníky pohřební slavnosti významní vlastenci, především František Palacký.¹¹⁴

Majetek (velkostatky Březnice, Hradiště a Merklín) po posledním příslušníkovi březnické větve Krakovských z Kolovrat přešel do vlastnictví uherského šlechtice, hraběte Eduarda Pálffyho, což byl syn Hanušovy sestry Marie Antonie a Rudolfa Pálffyho z Erdödu.¹¹⁵ Eduard po Janu Nepomuku Karlovi Krakovském z Kolovrat převzal mimo jiné i přídomek svobodný pán z Újezda. Tak zvaná svěře-necká panství připadla rozvětvené rodině Kolovratů. Rychnov nad Kněžnou, původně hlavní rodové sídlo Libštejnských z Kolovrat, zdědil vzdálený Hanušův

¹¹⁰ TAMTÉŽ; Jiří POŘÍZKA, *Řád maltézských rytířů. Z Palestiny na Via Condotti*, Praha 1997, s. 222-223.

¹¹¹ L. FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*, s. 49.

¹¹² V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 88.

¹¹³ P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 74.

¹¹⁴ P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 48.

¹¹⁵ V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 88; P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 74.

příbuzný – Theodor Kolovrat.¹¹⁶ Majetek po Novohradských z Kolovrat, mezi něž patřil i Kolovratský palác v Praze, připadl Filipu Krakovskému z Kolovrat, jehož předkové byli příslušníky již zaniklé hrobské pošlosti této větve a vlastnili poměrně rozsáhlá panství v jižních Čechách (Hroby, Radenín, Oblajovice).¹¹⁷

II. 1. Sídla březnické větve Krakovských z Kolovrat, jejich majitelé a stavební vývoj

Za hlavní venkovskou rezidenci březnické větve Krakovských z Kolovrat lze označit, jak ostatně napovídá i název pošlosti, zámek Březnice, který zaujímal klíčové místo v rámci soustavy sídel, jež příslušníci tohoto starobylého českého rodu vlastnili.¹¹⁸ V raném novověku plnily venkovské rezidence ekonomickou, správní, společenskou a kulturní funkci.¹¹⁹ Součástí rozlehlého areálu těchto sídel bývalo i několik hospodářských budov a pivovar. Rezidence obklopovaly zahrady a ovocné sady.¹²⁰ Šlechtičtí majitelé pořádali v okolních lesích a oborách honitby, v zámeckých interiérech se konaly různé festivity (soaré, plesy, divadelní představení) a přijímaly se zde významné návštěvy. Hlavní venkovské rezidence proto bývaly svou rozlohou mnohem větší než vedlejší rodová sídla, přičemž vnitřní členění místností bývalo pestřejší, jelikož se zde nacházelo více typů prostor (kaple, divadla, velký sál, kabinety, rozsáhlé apartmány). Za Krakovských z Kolovrat sloužila obora zámku Březnice k slavnostem nejrůznějších typů. Konaly se zde projížďky pro hladině zámeckého rybníka, koncerty, hony či střelecké zápolení.¹²¹ V takových typech sídel se u různých příležitostí scházelo větší množství urozenců, což se pochopitelně zrcadlilo jak ve vnější podobě zámků, tak i v odpovídající náročné reprezentativní a honosné výzdobě společenských sálů, salónů a soukromých apartmánů.¹²²

¹¹⁶ V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 106; P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 48.

¹¹⁷ V. BORŮVKA, *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 98; V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 162.

¹¹⁸ O tom například Petr VOREL, *Rezidenční síť pánů z Pernštejna v 15.-17. století*, Zprávy státního památkového ústavu v Brně 4, 2000, s. 37-49; Jiří HRBEK, *Rezidenční síť členů valdštejského rodu v 17. a 18. století*, Folia Historica Bohemica 28, 2013, č. 1, s. 59-103.

¹¹⁹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 173-178.

¹²⁰ V. LEDVINKA, *Funkce venkovských rezidencí*, s. 32.

¹²¹ N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 179.

¹²² V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 173-178.

Řada šlechtických rodů vlastnila kromě hlavní venkovské rezidence také menší venkovský lovecký zámek nebo letohrádek. Mezi takové patřila například jihočeská renesanční vila Kratochvíle u Netolic, kterou nechal na konci 17. století vybudovat Vilém z Rožmberka.¹²³ Obdobnou funkci plnil také schwarzenberský barokní zámek Ohrada z počátku 18. století.¹²⁴ Tyto budovy bývaly ve srovnávání s hlavními venkovskými rezidencemi mnohem menší a skromnější.¹²⁵ Jejich majitelé je využívali především jako letní sídla ideální pro volnočasové aktivity, především lovecké zábavy. Vnitřní zařízení tudíž nekladlo tak vysoké nároky na okázalost a přepych jako v případě hlavních rodových sídel. Menší venkovské záměčky představovaly především místo pro občasné rodinné sešlosti a zábavy konané v kruhu nejbližších urozených přátel.¹²⁶ Březničtí Kolovratové pro tyto účely využívali malebný zámek Hradiště u Blovic.

Od poloviny 17. století, se vzrůstající přitažlivostí císařského dvora, však řada příslušníků české aristokracie natrvalo přesídlovala do svých městských domů nebo paláců ve Vídni či Praze, které se tak stávaly centrem jejich společenského dění.¹²⁷ Urozenci své statky spravovali prostřednictvím vrchnostenských úředníků a na venkovská sídla zavítali jen sporadicky, v některých případech dokonce pouze jednou za několik let.¹²⁸ Neznamená to však, že by stará rodová sídla ztratila v očích majitele význam, naopak. Šlechtici své venkovské rezidence i lovecké záměčky zásobovali nejrůznějšími předměty, například stolním nádobím a textiliemi.

¹²³ O tom V. BŮŽEK – O. JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*.

¹²⁴ J. IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada*, Praha 2014.

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 96.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 104.

¹²⁷ O tom více Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, s. 139-162.

¹²⁸ J. KROUPA, *Alchymie štěstí*, s. 22; J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 86. Mezi českými šlechtici však existovaly i čestné výjimky. Například Adam Pavel Slavata (1604-1657), Jan Adam Questenberk (1678-1752) či František Václav z Trauttmansdorffu (1677-1753) dávali spíše přednost správě rodinných majetků, jejich rozmnožování a trvalému pobytu na svých venkovských sídlech, před rušnou společností dvorské aristokracie vídeňských paláců. O tom Josef HRDLIČKA, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Pavla Slavaty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= *Opera historica* 10), s. 249-273; Rostislav SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberk mezi Vídni a Jaroměřicemi*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii*, s. 331-354; Marie MAREŠOVÁ, *Každodenní život barokního aristokrata Františka Václava z Trauttmansdorffu na počátku 18. století*, in: *Historie 2004. Celostátní studentská vědecká konference*, Brno 2004, s. 68-88.

Také prováděli přestavby objektů dle dobových módních architektonických trendů či potřebné úpravy okolí.¹²⁹ Snažili se tak uchovat vzpomínku na slavnou minulost, urozenost a starobylost jejich rodu a vizualizovat své sociální postavení v hierarchii novověké společnosti. Úloha konstrukce vlastní rodové paměti totiž hrála stejně důležitou roli jak pro šlechtu v raném novověku, tak také pro nobilitu v 18. a 19. století.¹³⁰ Sídla tudíž mohla později plnit také memoriální funkci.

V blízkosti venkovských rezidenčních zámků se obvykle nacházel farní nebo klášterní kostel, případně kaple a hřbitov.¹³¹ Právě v tamních rodinných hrobkách se nechávali šlechtici a šlechtičny pochovat po boku svých manželů, manželek, rodičů a předčasně zesnulých sourozenců. Pro žijící příslušníky rodu představovala venkovská rezidenční sídla vzpomínku na své slavné předky, a proto k nim přistupovali s velkou úctou. Například Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat pobýval raději na svém vedlejším venkovském sídle v Hradišti u Blovic než v březnickém zámku. Je však známo, že ke svému starobylému rodovému sídlu měl i nadále velmi kladný vztah. Ctil památku svých předků stejně jako historický odkaz šlechtických rodů, které Březnici vlastnily v předchozích staletích.¹³² Skutečnost, že Kolovratové s březnickým sídlem zacházeli s úctou a neprováděli žádné razantní přestavby, jež by narušily vzpomínku na předchozí majitele, dokládá ve svém monumentálním díle *Hrady, zámky a tvrze Království českého* také kulturní historik a zakladatel české kastelologie August Sedláček: „*Budiž to řečeno ke chvále rodu Kolovratského, že starožitností na hradě Březnickém svědomitě a pečlivě šetřil a světnice, v nichž něco pamětihodného bylo, v původní úpravě potomstvu zůstavil.*“¹³³

¹²⁹ O průběžném zásobování sídla nádobím, textilem, případně mobiliářem svědčí například inventář vybavení hrobského zámku z roku 1803. Panství v Hrobech v té době vlastnil rakouský kancléř Leopold Vilém Krakovský z Kolovrat, jenž zřejmě svou venkovskou rezidenci mezi léty 1795-1803 ani jednou osobně nenavštívil. O tom blíže Anna FIŠEROVÁ, *Rezidence Leopolda Viléma Kolovrat-Kravovského v Hrobech na přelomu 18. a 19. století ve světle dochovaných inventářů*, České Budějovice 2015 (Bakalářská práce).

¹³⁰ Václav GRUBHOFFER, *Společenství vzpomínek. Historická paměť u Schwarzenberků v 19. století*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011 (= Opera historica 15), s. 323-364, zde s. 328.

¹³¹ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 169.

¹³² J. KOPEČEK, *Březnice*, nestr.

¹³³ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI*, s. 220.

II. 1. 1. Zámek Březnice

Nejstarší zmínky o osadě a tvrzi v Březnici pochází již ze 13. století. Za zakladatele bývá považován staročeský rod Buziců, páni erbu sviní hlavy.¹³⁴ Ve 14. století sídlili na březnickém hradě páni z Březnice. V následujícím věku vlastnili statek Zmrzlíkové ze Svojšína, mezi jejichž državy patřil i hrad Orlík. Václav Zmrzlík ze Svojšína však na počátku 16. století rozprodal velkou část svých panství a roku 1506 se tak Březnice dostala do vlastnictví Zdeňka Malovce z Chýnova (†1512).¹³⁵ Tento rod zde však nesídlil příliš dlouho, jelikož Zdeňkův syn Petr se roku 1547 zúčastnil stavovského protihabsburského odboje, za což mu následně český král Ferdinand I. jeho majetek zkonfiskoval.¹³⁶

Za jeden z nejvýznamnějších rodů, jež na Březnici pobýval, lze označit Lokšany z Lokšan pocházející ze Slezska. Roku 1548 získal březnické panství tajemník krále Ferdinanda I. a později také říšský místokancléř Jiřík Lokšanský z Lokšan, který nechal přestavět tamní středověkou tvrz na renesanční zámek, jež měl odpovídat dobovým italským trendům. Realizace přestavby se ujali umělci a architekti z okolí Milána.¹³⁷ K původnímu hradu s mohutným opevněním byl přistavěn dvoupatrový palác s reprezentativní hodovní síní. Zdi starých i nových budov pokryla omítka zdobená sgrafity. Iniciátor přestavby dal také na zeď nového paláce umístit jako odkaz na jeho sňatek s Kateřinou z Adlaru a symbol aliance těchto dvou rodů mramorovou desku s erby Lokšanů a Adlarů.¹³⁸

Po smrti Jiříka Lokšanského z Lokšan roku 1551 převzala správu panství vdova Kateřina, jelikož jejich syn Ferdinand byl v té době ještě nezletilý. V následujících letech se zámek Březnice stal dějištěm známého milostného příběhu mezi neteří Kateřiny z Adlaru Filipinou Welserovou, jež pocházela z velmi bohaté augsburské kupecké rodiny, a královským místodržícím českých zemí Ferdinandem Tyrolským, druhorozeným synem českého krále a císaře Svaté říše římské Ferdinanda I.¹³⁹

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 221.

¹³⁵ TAMTÉŽ.

¹³⁶ TAMTÉŽ, s. 221-222.

¹³⁷ J. KOPEČEK, *Březnice*, nestr.

¹³⁸ TAMTÉŽ.

¹³⁹ O Filipině Welserové například Sigrid-Maria GRÖSSINGEROVÁ, *Kupecká dcera v domě Habsburků. Filipina Welserová a její léčitelská umění*, Praha 1993. O Ferdinandovi Tyrolském

Ferdinand Lokšanský z Lokšan převzal zděděná panství Březnice a Tochovice v polovině padesátých let 16. století a přikoupením dalších statků je výrazně rozšířil. Nicméně jeho synové Adam, Jiří a Václav se roku 1618 zúčastnili českého stavovského povstání proti Habsburkům, za což jim po porážce na Bílé hoře byla odebrána velká část jejich nemovitého majetku. Zkonfiskované jmění po Lokšanských zakoupil roku 1623 královský prokurátor a horlivý katolík Přibík Jeníšek z Újezda, jenž se tak stal pánem na Březnici.¹⁴⁰

Původně měšťanský rod Jeníšků, později povýšený do rytířského stavu, se dostal do obecného politického povědomí až zásluhou zmíněného Přibíka, který se výrazně angažoval v pobělohorském období jako královský prokurátor. Právě z jeho úst zazněla slova žaloby, která odsuzovala přední představitele stavovského povstání k trestu smrti a ztrátě majetku.¹⁴¹ Silné katolické vyznání Přibíka Jeníška z Újezda se zrcadlilo také v jeho stavební činnosti. Jelikož březnický zámek doposud neměl prostory, kde by se mohly konat bohoslužby, nechal mezi léty 1625-1632 vybudovat raně barokní zámeckou kapli Neposkvrněného početí Panny Marie. Dále se zasloužil o výstavbu kostela svatého Ignáce a Františka Xaverského na březnickém náměstí, jezuitské koleje, jejíž zakládací listina pochází z roku 1650.¹⁴² Přibík Jeníšek z Újezda rovněž nechal upravit těsné okolí zámecké budovy, které tak definitivně ztratilo svůj středověký charakter. Vzhledem k vyspělejší vojenské technice pozbyly vnější hradby svůj význam. Proto bylo třeba zazdít střílny, bašty se proměnily v zahradní altánky a vodní příkop, jež sídlo obklopoval, se zasypal.¹⁴³

Posledním držitelem Březnice z rodu Jeníšků byl Jan Josef Jeníšek z Újezda, který v těsném sousedství zámku nechal vystavět barokní pivovar. Rovněž provedl několik drobných úprav interiérů rezidence.¹⁴⁴ Během svého života zplodil celkem osm dětí. Jeho syn Přibík Josef měl dokonce čtrnáct potomků, nicméně Jan Josef

například Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahu a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

¹⁴⁰ Josef SIBLÍK, *Blatensko a Březnicko. Obraz poměrů přírodních, historických, místopisných, školských a národopisných*, Blatná 1915, s. 274-277.

¹⁴¹ Přibík Jeníšek z Újezda si nechal vyhotovit velký obraz, jenž zachycuje dílčí scény týkající se událostí kolem popravy českých pánů v červnu 1621 na Staroměstském náměstí v Praze. N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 179-180. K popravě 27 českých „pánů“ například Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce. Několik stránek z dějin povstání feudálních stavů proti Habsburkům v letech 1618-1620*, Praha 1972.

¹⁴² N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 178-179.

¹⁴³ J. KOPEČEK, *Březnice*, nestr.

¹⁴⁴ N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 179.

Jeníšek z Újezda všechny své pokrevní následovníky přežil a roku 1728 jeho osobou tento rod vymřel. Svůj majetek a erb se souhlasem císaře Karla VI. odkázal Vilémovi Albrechtovi Krakovskému z Kolovrat.¹⁴⁵

Koncem 18. a počátkem 19. století sídlil na Březnici Josef Maria Krakovský Kolovrat. Ten zámek zveleboval a provedl řadu stavebních úprav, jež v sobě mísily hned několik soudobých uměleckých slohů. Hrabě nechal na severní straně postavit novogotický balkón, klasicistně upravit nádvorní arkády a v neposlední řadě zbudovat pod zámkem empírovou jízdárnu.¹⁴⁶ Jeho syn Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat již do podoby rezidence téměř nezasahoval. Nechal pouze do čtvrtého patra zámecké věže zabudovat hodiny, případně investoval do výmalby zámeckých interiérů.¹⁴⁷

Poslední šlechtičtí majitelé Březnice, Pálffyové z Erdödu, provedli řadu stavebních úprav a zámek tak získal podobu, kterou si drží až do současnosti. Na konci 19. století došlo ke stržení empírové jízdárny a zasklení nádvorních arkád v prvním patře. Na jižním nároží byla vestavěna nová část se širokým schodištěm. Zámek získal také novou pseudorenesanční sgrafitovou omítku. Pálffyové na Březnici sídlili až do roku 1945, kdy jim byl majetek zkonfiskován.¹⁴⁸

II. 1. 2. Zámek Hradiště u Blovic

Další důležitou stavbou, v rámci soustavy sídel březnické větve Krakovských z Kolovrat, byl zámek Hradiště ležící na severovýchodním okraji města Blovice. Tamní objekt zřejmě sloužil jako jejich letní sídlo, které navštěvovali především v teplejších měsících. Samotná budova je výrazně menší než rezidence v Březnici, její okolí obklopují rozlehlé zahrady vymezené řekou Úslavou.¹⁴⁹

¹⁴⁵ TAMTÉŽ.

¹⁴⁶ J. KOPEČEK, *Březnice*, nestr.

¹⁴⁷ TAMTÉŽ.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ; N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 180.

¹⁴⁹ Okolo zámku se ve druhé polovině 18. století rozkládala okrasná zahrada se smrkovými pyramidami a buxusem. Kromě toho se zde nacházela také kuchyňská a ovocná zahrada se skleníky, například ananasovým skleníkem (*Ananas Haus*). Skrz pozemky protéká Chocenic-ký potok, který se zde vlévá do řeky Úslavy. Zvýšení hladiny těchto toků často způsobovalo zaplavení zahrad. Hana HANZLÍKOVÁ, *Rekonstrukce zámku Hradiště. Stavebně historický průzkum*, b. m., b. d., s. 7.

První zmínky, které se váží k blovické osadě, pocházejí již z první třetiny 15. století a pojí se s jistými Ebrzvíny z Hradiště. Nicméně zdejší tvrz je poprvé písemně doložena až roku 1545, kdy ji vlastnili páni Hradišťští z Hořovic.¹⁵⁰ Za těchto majitelů získala koncem 16. století původně gotická tvrz renesanční podobu, jež se však do současnosti nedochovala.¹⁵¹ Následujících několik desetiletí vlastnili hradišťské panství Karlové ze Svárova, kteří jej přikoupením dalších pozemků výrazně rozšířili.¹⁵² Ve druhé polovině 17. věku získal majetek po pánech ze Svárova hrabě Maxmilán Rudolf z Guttenštejna, jenž své jmění prostřednictvím závěti ze 7. dubna 1690 odkázal své druhé manželce Kateřině, rozené Vratislavové z Mitrovic. Ta se roku 1694 provdala za svobodného pána Jana Josefa Jeniška z Újezda, čímž došlo ke spojení hradišťského a březnického panství.¹⁵³

Nový majitel získané panství svědomitě spravoval. V jeho okolí nechal obnovit rybníky, vystavět hutě a hamry. V Blovicích založil faru a v neposlední řadě provedl rozsáhlou přestavbu zanedbaného zámku, jenž se proměnil v trojkřídlou trojpodlažní barokní budovu.¹⁵⁴ Jelikož byl Jan Josef posledním mužským příslušníkem svého rodu, přešel roku 1726 veškerý jeho majetek do rukou hraběte Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat, který nechal nad zámeckou bránu vsadit sdružený erb Kolovratů a pánů z Újezda.¹⁵⁵ Krakovští z Kolovrat o zámek pečovali a provedli řadu potřebných úprav okolních zahrad i samotné budovy. Josef Maria Krakovský z Kolovrat nechal opravit popraskané zdi a nově uspořádal a vybavil zámecké interiéry. Jeho syn Jan Nepomuk Karel dal roku 1858 nákladně přestavět zámeckou kapli sv. Ondřeje. Romantickou přestavbu v novogotickém stylu nechali provést poslední šlechtičtí majitelé Hradiště u Blovic, hrabata Pálffyové z Erdödu. Také tuto podobu si zámek zachoval až do současnosti.¹⁵⁶

¹⁵⁰ TAMTÉŽ, s. 1.

¹⁵¹ P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 11-22.

¹⁵² F. FAKTOR, *Popis okresu blovického*, s. 43-46.

¹⁵³ TAMTÉŽ.

¹⁵⁴ TAMTÉŽ, s. 46.

¹⁵⁵ P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 33-52.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ.

II. 1. 3. Palác na Valdštejnském náměstí v Praze

Pokud pobývali hrabě Josefa Maria Krakovský z Kolovrat nebo jeho syn Hanuš v Praze, zřejmě využívali dům, který zde vlastnili.¹⁵⁷ Ledebourský palác, někdy též nazývaný Trauttmansdorffský, pojmenovaný po urozených majitelích z minulých staletí, je barokní stavba, která se nachází na severozápadní straně Valdštejnského náměstí, nedaleko Valdštejnského paláce.¹⁵⁸ Městské paláce v Praze nebo Vídni měly pro šlechtice, jež se rozhodli pro kariéru v centrálních dvorských nebo zemských úřadech, velký význam, jelikož v nich pobývali po většinu roku. Proto se i v případě městských paláců velice dbalo na reprezentativní zařízení, neboť i v tomto typu šlechtických sídel se konaly různé festivity a sešlosti.¹⁵⁹

V místech dnešního Ledebourského paláce stál původně renesanční dům, který zde nechal v polovině 16. století vystavět jistý Volf Lakmajer. Na počátku následujícího věku byl objekt spojen se sousední budovou; roku 1665 ho za symbolickou částku 1 000 zlatých zakoupil hrabě Jan Václav Novohradský z Kolovrat.¹⁶⁰ Nicméně již v roce 1697 získala areál hrabata z Trauttmansdorffu, která nechala palác přestavět a vybudovat k němu terasovité zahrady.¹⁶¹ Na úpravě celého objektu se podíleli dva nejvýznamnější barokní architekti své doby, Jan Blažej Santini Aichel a Giovanni Battista Alliprandi.¹⁶²

Trauttmansdorffové prodali palác se zahradami roku 1727 českému místodržícímu, hraběti Josefu Serényimu, jenž zemřel bez přímých potomků. Proto jeho manželka Marie Alžběta, rozená hraběnka Valdštejnová odkázala dům roku 1783 svému synovci, hraběti Josefu Mariovi Krakovskému z Kolovrat.¹⁶³ Ten stávající palác opět rozšířil a nechal propojit se sousedním Drexlerovským domem. Scelením

¹⁵⁷ O architektonické podobě pražských paláců a domů výběrově Karel TRÍSKA, *Černínský palác v Praze. Stavební dějiny jednoho barokního paláce*, Praha 1940; Alois KUBÍČEK, *Pražské paláce*, Praha 1946; Pavel VLČEK – Ester HAVLOVÁ, *Praha 1610-1700. Kapitoly o architektuře raného baroka*, Praha 1998.

¹⁵⁸ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 176; Václav HLAVSA – Jiří VANČURA, *Malá Strana. Menší město pražské*, Praha 1983, s. 219.

¹⁵⁹ V. LEDVINKA, *Funkce venkovských rezidencí*, s. 31-32.

¹⁶⁰ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 176-177.

¹⁶¹ TAMTÉŽ.

¹⁶² Jan ŽÁČEK – Přemysl VACEK, *Zahrady u Pražského hradu*, Praha 2008, s. 25. Autorství připsané Santinimu ve své práci ze sedmdesátých let dvacátého století zpochybnili Pavel Preiss a Emanuel Poche, kteří jej označili za nepodložené. Jako autora přestavby označili Giovanniho Battistu Alliprandiho. Emanuel POCHE – Pavel PREISS, *Pražské paláce*, Praha 1977, s. 67-68.

¹⁶³ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 176-177.

obou staveb byl pověřen Ignác Jan Palliardi, díky němuž objekt získal svou dnešní podobu. Palliardi opatřil palác klasicistním průčelím s trojúhelníkovým štítem se střídou heraldickou výzdobou, pod kterým se vine vlys s dóorskými triglyfy.¹⁶⁴

Po smrti hraběte Josefa Marii Krakovského z Kolovrat roku 1824 zdědil palác jeho syn Jan Nepomuk Karel zvaný Hanuš, který ho roku 1852 prodal hraběti Adolfovi z Ledbouru. Na počátku 20. století se v budově usídlil Zemský výbor Království českého a státní úřady v jejích prostorách působí dodnes. V současné době je Ledebourský palác sídlem Národního památkového ústavu.¹⁶⁵

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 177-178; E. POCHÉ – P. PREISS, *Pražské paláce*, s. 97.

¹⁶⁵ V. LEDVINKA – B. MRÁZ – V. VLNAS, *Pražské paláce*, s. 178-179.

III. Topografie vnitřních prostor šlechtických sídel v 18. a 19. století

V 18. a 19. století, stejně jako v raném novověku, se sídla vnitřně členila a jednotlivé části se od sebe zásadně lišily svým vybavením, účelem a také tím, jaká společnost do daných prostor mohla vstoupit. Sídla v sobě skýtala jak společenskou, tak privátní složku.¹⁶⁶ Již na počátku 18. věku se zámožnější šlechtici snažili vnější i vnitřní podobu svých sídel upravit tak, aby alespoň vzdáleně připomínala francouzské Versailles, které ve středoevropském prostoru představovalo nedosažitelný ideál.¹⁶⁷ Inspiraci šlechtici nacházeli především během svých kavalírských cest, jež často směřovaly právě do zemí západní Evropy.¹⁶⁸ Přístup k architektuře a k řešení interiérových dekorací, který souvisel s přijímáním francouzského architektonického způsobu, se označuje jako „lieu de plaisance“ (místo radosti).¹⁶⁹

Důležitým reprezentačním prvkem šlechtických sídel byl již samotný monumentalizovaný vstup, brána do zámku či hlavní portál stavby, kde se soustřeďovala sochařská výzdoba a heraldická symbolika.¹⁷⁰ Nad hlavními branami zámků v Březnici a Hradišti u Blovic proto nechybí sdružené erby Krakovských z Kolovrat a Jeníšků z Újezda, tvořené kolovratskou orlicí v pravém poli a jeníškovským jednorožcem v poli levém. Majitelé sídel skrze erbovní symboly veřejně demonstrovali svůj urozený původ a vizualizovali rodové aliance.¹⁷¹

Centrem společenského dění uvnitř sídla bývaly prostory takzvaného piana nobile, kterým dominoval velký sál („Saal“) situovaný zpravidla v průčelním křídle zámku. Patřil mezi hlavní reprezentační prostory, kde se konaly okázalé festivity a přijímaly významné návštěvy. Sál býval architektonicky zvýrazněn i navenek stavby, například rizalitem či odlišným okenním řádem. Jeho klíčové postavení v rámci celého sídla často podtrhovalo zakončení kupolí nebo věžičkou.¹⁷² Zdi hlavních sálů

¹⁶⁶ M. PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty*, s. 139.

¹⁶⁷ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 303.

¹⁶⁸ Kromě Francie navštěvovali čeští a rakouští šlechtici také Nizozemí, Španělsko a Anglii. Více o kavalírských cestách šlechticů v 17. a 18. století Jiří KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013; Zdeněk HOJDA – Eva CHODĚJOVSKÁ a kol., *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I-II*, Praha 2014.

¹⁶⁹ J. KROUPA, *"Lieu de plaisance" und das barocke Mähren*, s. 317.

¹⁷⁰ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 303.

¹⁷¹ Viz obrazová příloha, obrázky 8 a 10.

¹⁷² V. LEDVINKA, *Funkce venkovských rezidencí*, s. 168.

v sobě skýtaly velký počet rozsáhlých okenních otvorů, které do místnosti vpouštěly dostatečné množství světla.¹⁷³ V případě vícepatrových rezidencí se velké sály obvykle nacházely v prvním poschodí a prostupovaly až do druhého patra. Mezi takové patří například taneční sál v Jaroměřicích nad Rokytnou z let 1700-1737.¹⁷⁴ Pokud nechali šlechtici vybudovat velký sál v jednopodlažních budovách, zaujímal již přízemní prostory. Obdobně řešený je například sál v moravském barokním zámku Buchlovice z počátku 18. století.¹⁷⁵ Podobnou vnitřní strukturu má také empírový zámek Kačina, který nechal v první třetině 19. století vystavět hrabě Jan Rudolf Chotek.¹⁷⁶ Zda se na zámku Březnice v 18. a 19. století nacházela prostora, která by svým využíváním, výzdobou a vnitřním vybavením odpovídala hlavnímu sálu, nelze na základě inventářů s přesností určit. Jako sál mohla sloužit velká reprezentativní hodovní síň v přízemí sídla, kde na konci padesátých let 16. století uzavřeli sňatek Ferdinand Tyrolský a Filipína Welserová.¹⁷⁷ Venkovský zámek Hradiště u Blovic se hlavním sálem nepyšnil, což není vzhledem k jeho vedlejšímu postavení v rámci rezidenční sítě Krakovských z Kolovrat a poměrně malé rozloze příliš překvapující. Nicméně absence velkého sálu v loveckých zámečcích a venkovských vilách nebyla nutnou podmínkou. Například schwarzenberský zámek Ohrada touto monumentální prostorou disponoval.¹⁷⁸

Řada velkých sálů na šlechtických sídlech se do dnešní doby bohužel nedochovala. Při přestavbách zámeckých objektů v průběhu 19. věku bylo totiž poměrně běžné, že reprezentativní prostory musely ustoupit funkčnějším a v každodenním životě využitelnějším obytným pokojům. Majitelé šlechtických sídel proto nechali řadu velkých sálů rozdělit na dvě podlaží a na nově vzniklých plochách vybudovat několik obytných místností.¹⁷⁹ K podobné úpravě došlo i v šedesátých letech 19. století v Lobkovickém paláci, kdy namíste

¹⁷³ J. IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada*, s. 65.

¹⁷⁴ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 319.

¹⁷⁵ J. KROUPA, *"Lieu de plaisance" und das barocke Mähren*, s. 320.

¹⁷⁶ E. LUKÁŠOVÁ, *Zámecké interiéry*, s. 281-286.

¹⁷⁷ N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 181.

¹⁷⁸ J. IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada*, s. 87.

¹⁷⁹ Marie POSPÍŠILOVÁ, *Lobkovický palác v 19. a na počátku 20. století*, *Umění* 43, 1995, č. 5, s. 442.

hlavního sálu vzniklo šest pokojů ve dvou podlažích nad sebou, které spojovalo schodiště.¹⁸⁰

Nedílnou součástí šlechtických sídel byly také prostorné reprezentativní jídelny („*Tafelzimmer*“), ve kterých urozená společnost denně zasedala k prostřeným tabulím. Jídelna se zpravidla nacházela mezi vchodem do hlavní zámecké budovy a obytnými apartmány.¹⁸¹ Dochované stavební plány zámku Březnice od stavitele Josefa Chmelíka, nakreslené před rokem 1889, dokládají, že jídelna společně s dalšími společenskými salóny byla situována až ve druhém poschodí.¹⁸² „*Taffelzimmer*“ na zámku Hradiště u Blovic se rovněž nacházela ve druhém, nejvyšším, patře („*in zweyten Stockwerk*“) budovy, o čemž svědčí inventář pořízený roku 1795.¹⁸³

Pokud na zámku nebyl vybudovaný hlavní sál, právě hodovní síň plnila úlohu ústřední reprezentativní prostory, čemuž odpovídala její honosná výzdoba i luxusní zařízení.¹⁸⁴ V její blízkosti se obvykle nacházela také menší místnost využívaná jako přípravná jídel, nebo jídelna pro děti.¹⁸⁵ Ve velkých rezidencích, jako například na zámku v Březnici, se nacházela ještě druhá, většinou podstatně menší, jídelna, která bývala součástí panského apartmánu.¹⁸⁶ Zde stoloval majitel sídla pouze s nejbližšími členy své domácnosti či důvěrnými přáteli.¹⁸⁷

Na velké reprezentativní sály a hodovní síně navazovaly společenské salóny, které bývaly svou rozlohou již mnohem menší. Nicméně ani zde se nezapomínalo na okázalost a luxus. Salónky se obvykle nacházely v blízkosti sálů a jídelen, nicméně mohly být také součástí soukromých apartmánů majitele sídla či jeho manželky. To znamená, že ne vždy plnily funkci veřejné společenské prostory. Březnická rezidence se mohla pyšnit několika salónky, oproti tomu v malém zámečku Hradiště

¹⁸⁰ TAMTÉŽ.

¹⁸¹ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 218.

¹⁸² Pavla KALOUSOVÁ, *Kuchyně a stolničení na šlechtických sídlech*, Plzeň 2015, s. 37. Stavební plány zámku Březnice jsou uloženy ve SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 825, sign. IX-5, kart. 137. Autorka však dochované plány nevyužívala, jelikož se dočasně nacházely mimo budovu archivu.

¹⁸³ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

¹⁸⁴ M. PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty*, s. 139.

¹⁸⁵ P. KALOUSOVÁ, *Kuchyně a stolničení na šlechtických sídlech*, s. 37, 40.

¹⁸⁶ Svou soukromou jídelnu měl ve svém vídeňském paláci také Antonín Jan z Nostic. J. KUBEŠ, *Vývoj obytné jednotky*, s. 84.

¹⁸⁷ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 231.

u Blovic byl situován pouze jeden takzvaný „*Sitz Zimmer*“. Tato skutečnost opět potvrzuje, že počet, rozloha i nákladnost zařízení společenských prostor se odvíjela od postavení sídla v rámci rezidenční sítě daného šlechtického rodu. Mezi společenskými salóny a soukromými byty šlechticů se obvykle nacházely také zámecké bibliotéky. Pokud knihovna obsahovala mimořádně bohatý soubor tisků a rukopisů, mohla zaujímat dokonce celé jedno křídlo budovy.¹⁸⁸

Soukromé apartmány majitele domu a jeho manželky tvořilo několik místností. Nejčastěji se jednalo o předpokoj, obytnou místnost, kabinet, ložnici a šatnu. Někteří šlechtici měli k dispozici i svou malou jídelnu. Od poloviny 18. století se objevovaly specializované kulečnickové místnosti, které se staly velmi rozšířenou součástí mužských apartmánů.¹⁸⁹ Soukromé byty šlechticů byly situovány v odlehlejších částech sídla, stranou od společenského ruchu. V některých vícepatrových rezidencích se dokonce rozkládaly v jiném podlaží než jídelny a společenské salóny. Do těchto prostor směli vstoupit pouze členové rodiny, privilegovaní hosté, služebnictvo případně lékař.¹⁹⁰ Poblíž soukromých bytů majitele rezidence a jeho manželky byly situovány také dětské pokoje, které většinou sousedily s místností, kde pobývala chůva a vychovatelka urozených dětí. Dospělé děti měly k dispozici vlastní apartmán, nebo přinejmenším pokoj, který již nenavazoval na byty rodičů, respektive dámský apartmán.¹⁹¹

V klidnějších částech šlechtického sídla se rovněž nacházely pokoje, které sloužily k ubytování urozených hostů („*Gastzimmer*“). V sídlech březnické větve Krakovských z Kolovrat byly tyto prostory situovány vždy v prvním patře budovy, tedy v podlaží pod společenskými salóny a hodovní síní.¹⁹² Pokud hlavní reprezentační prostory zaujímaly první patro šlechtického sídla, hosté přespávali v nejvyšším patře.¹⁹³ Hostinské pokoje se tudíž téměř vždy nacházely v dostatečné vzdálenosti od společenských sálů a salónů, zřejmě kvůli tomu, aby ubytované osoby měly dostatek klidu a soukromí.

¹⁸⁸ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 248.

¹⁸⁹ J. KUBEŠ, *Vývoj obytné jednotky*, s. 85.

¹⁹⁰ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 324.

¹⁹¹ TAMTÉŽ, s. 230.

¹⁹² P. KALOUSOVÁ, *Kuchyně a stolničení na šlechtických sídlech*, s. 37; SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

¹⁹³ J. IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada*, s. 86-87.

Nedílnou součástí šlechtického sídla v 18. a 19. století byly také zámecké kaple, které podobně jako hlavní sál většinou zaujímaly dvě patra. Podlaha se mohla nacházet jak v přízemí budovy, tak v prvním patře.¹⁹⁴ Dvoupodlažní kaple se vstupem v přízemí byla součástí březnického i hradištského zámku.¹⁹⁵ Ke kapli obvykle náležela také sakristie, případně sklepy a další skladovací prostory. Na některých sídlech byla vystavěna pouze menší jednopodlažní kaple, respektive modlitebna, situována v prvním nebo druhém patře, která navazovala na soukromé apartmány. Byla využívána pouze k soukromým modlitbám a tichému rozjímání, nikoli k větším církevním oslavám a bohoslužbám. Podobnou kapličku zasvěcenou svatému Eustachovi využívali Schwarzenberkové na svém loveckém zámku Ohrada.¹⁹⁶

Kanceláře, kuchyně, skladovací prostory, spižírny a zbrojnice, takzvané rystkomory, se obvykle vyskytovaly v přízemí šlechtického sídla. Zde se nacházely také prostě a účelně zařízené byty služebnictva a vrchnostenských úředníků.¹⁹⁷ Přízemí březnického zámku bylo taktéž vyhrazeno provozním prostorám, konkrétně kuchyni se spižírnou a kancelářím. Byty služebných či zámeckého kaplana se však v druhé polovině 19. století rozprostíraly až v prvním poschodí, společně s hostinskými pokoji.¹⁹⁸

Obdobnou vnitřní strukturu jako zámek v Březnici či Hradišti u Blovic mělo v 18. století například také Adamovo stavení na zámku v Jindřichově Hradci. Nad prostornými sklepy se nacházely vysoké světnice, které sloužily jako byty služebnictva a písařů, kanceláře a skladovací prostory. První patro budovy zaujímaly soukromé apartmány majitelů sídla, hostinské pokoje a menší tabulnice, která se roku 1848 přestavěla na biliardový pokoj a jídelnu. V nejvyšším patře byla situována velká reprezentativní síň, zvaná také jako palác nebo zlatý sál, v jejíchž prostorách se na počátku 18. století vybuďovalo divadlo.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Josef NOVÁK, *Zámek jindřichohradecký*, Jindřichův Hradec 1905, s. 20.

¹⁹⁵ J. KOPEČEK, *Březnice*, nestr.; P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 47.

¹⁹⁶ J. IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada*, s. 61-62.

¹⁹⁷ Dita BLECHOVÁ, *Renesanční a raně barokní interiéry zámeckých sídel v Čechách a na Moravě*, České Budějovice 1994, s. 51 (Diplomová práce).

¹⁹⁸ P. KALOUSOVÁ, *Kuchyně a stolničení na šlechtických sídlech*, s. 37.

¹⁹⁹ J. NOVÁK, *Zámek jindřichohradecký*, s. 87-90.

IV. Reprezentační společenské prostory

Vnitřní uspořádání a výzdoba šlechtických paláců a zámků v sobě skýtají řadu symbolických významů, které umožňují vytvořit konkrétnější obraz majitele daného objektu a napomáhají tak alespoň částečně nahlédnout do jeho myšlenkového světa.²⁰⁰ Nejokázaleji a nejluxusněji byly zařízené centrální společenské prostory sídla – piano nobile.²⁰¹ Mezi ně patřily velké sály a jídelny, portrétní galerie, obrazárny či sály předků a v neposlední řadě také kuřácké a herní salóny. Tyto místnosti svou podobou velice působivě reprezentovaly majitele zámeckého objektu. Demonstrovaly hloubku jeho urozenosti i starobylost celého rodu. Ve výzdobě a zařízení těchto prostor se rovněž do značné míry zrcadlilo šlechticovo distinktivní postavení na společenském žebříčku, bohatství, umělecký vkus, vzdělání, životní touhy a ambice i náboženské vyznání.

Interiéry společenských prostor šlechtických sídel vyplňoval honosný mobiliář vyrobený ze vzácného a drahého dřeva, zejména mahagonu a ebenu. Při výrobě nábytku se využívaly nejrůznější techniky zdobení. Obzvláště oblíbené byly intarzie, dýhování, zlacení, vykládání slonovinou a želvovinou.²⁰² Polstrovaný sedací nábytek býval potažený sukem, plyšem či sametem. Často se objevovalo také čalounění textiliemi na způsob gobelínů.²⁰³ Salónky a sály zkrášlovala honosná kamna, zrcadla, lustry nebo svícny. Šlechtici zde také stavěli na obdiv své bohaté kolekce stolního skla a porcelánového nádobí. Aby předměty ve společenských prostorách dostatečně reprezentovaly své vlastníky, bývaly součástí výzdoby nábytku i jiných pokojových doplňků rovněž vyřezávané nebo intarzované erby daného šlechtického rodu.²⁰⁴ Heraldická výzdoba zastupovala v sebezprezentaci šlechtice v 18. a 19. století stejně důležitou roli jako v období raného novověku.

²⁰⁰ J. KUBEŠ, *Vývoj obytné jednotky*, s. 79.

²⁰¹ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 307; M. PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty*, s. 139.

²⁰² Milan TOGNER, *Historický nábytek*, Brno 1993, s. 24-29.

²⁰³ M. PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty*, s. 140.

²⁰⁴ Například v kolovratském zámku v Rychnově nad Kněžnou se nachází celá škála mobiliárních kusů zdobených kolovratskou orlicí. Kromě nábytku se tento znak objevuje také na společenských hrách (například vrhcábech) či jídelních souborech.

IV. 1. Jídelny, hodovní sály

Jídelny či hodovní sály patřily v období raného novověku i v následujících staletích k nejreprezentativnějším prostorám šlechtického sídla. Byla to místa, kde se konaly okázalé hostiny, kterých se účastnil nejen majitel sídla se svou rodinou, ale také jeho urození hosté. Obvykle se před vstupem do hlavních jídelních prostor nacházely ještě jakési předpokoje („*Vorzimmer*“), jejichž vybavení se však podle dochovaných kolovratských inventářů velmi různilo. Roku 1775 stály v předpokoji u „*Tafelzimmer*“ na zámku Březnice pouze tři stará křesla a postel.²⁰⁵ V padesátých letech 19. století místnost označenou jako „*Vorzimmer*“ před jídelnou vyplňovaly stoly, lůžko s matrací, umyvadlo („*Waschkasten*“), křesla, dřevěná truhla, hrací stůl, solární lampa, zrcadlo a vycházková hůl.²⁰⁶ Zmiňované pokoje zřejmě sloužily jako čekací, případně odpočinkové salónky určené spíše pro hosty majitele rezidence.

Vzhledem k tomu, že podobné místnosti se na vedlejším venkovském sídle Krakovských z Kolovrat v Hradišti u Blovic nenacházely, lze předpokládat, že jejich výskyt byl spojený především s městskými paláci a hlavními venkovskými rezidencemi. V nich se totiž soustřeďovala mnohem početnější urozená společnost, jelikož se zde častěji konaly okázalé hostiny a nejrůznější festivity. Rakouský ekonom Franz Ritter von Heintl (1769-1839) ve svém díle *Die merkwürdigeren Begebenheiten meines Lebens* uvedl ještě další možnou funkci předpokoje u hodovní síně, když v rámci svého vyprávění napsal: „*Die Thür zum Vorzimmer blieb offen, damit auch dort noch jene Platz, welche das Tafelzimmer nicht faßte.*“²⁰⁷ V případě mimořádných událostí, při kterých se sešlo větší množství hostů, mohly předpokoje sloužit k rozšíření stísněnějších prostorů hodovních sálů, čímž se zvýšila jejich kapacita.

Písaři navíc roku 1853 v případě březnické jídelny uvedli ještě „*Kabinet am Vorzimmer*“, který svým vybavením odpovídal dnešní toaletě a koupelně.²⁰⁸

²⁰⁵ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

²⁰⁶ TAMTÉŽ, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

²⁰⁷ Franz RITTER VON HEINTL, *Die merkwürdigeren Begebenheiten meines Lebens*, Wien 1838, s. 266.

²⁰⁸ Šlechtici měli v místnosti označené jako „*Kabinet am Vorzimmer*“ k dispozici bílý porcelánový „*Pot de Chambre*“ (nočník) zdobený modrými kvítky. Nádobu se vkládala do dřevěné židle („*Nachstuhl*“), která měla místo sedáku otvor, do kterého se vkládala toaletní mísa. K mytí rukou sloužila plechová mísa „*Pudce Schüssel*“. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

Přítomnost této místnosti a toaletních předmětů, které se v ní nacházely, svědčí o vzrůstající úrovni základní hygieny na šlechtických sídlech. Dochované artefakty, jež sloužily k vykonávání základních hygienických návyků, na českých a moravských zámcích a hradech pocházejí především z 19. století, kdy se staly nepostradatelnou a zcela samozřejmou součástí každodenního života šlechticů.²⁰⁹ Mísy sloužící k umytí či nočníky se vyráběly především z porcelánu či kameniny. Byly zdobeny nejrůznějšími motivy a výjevy dle dobových trendů.²¹⁰

Inventáře samotných jídelních prostor z druhé poloviny 18. a první půle 19. století dokazují, že tento typ místností nebyl nějak zvlášť přeplněn mobiliárem. Pověštinou je vyplňovaly pouze stoly, sedací nábytek, případně příborníky a kredence na výstavu vzácného, především skleněného nádobí.²¹¹ V raném novověku pokrývaly zdi těchto místností portréty příslušníků šlechtických rodů, jež dané sídlo v minulosti vlastnily, a skrze které majitelé rezidencí reprezentovali svou hloubku urozenosti a starobylosti. Důležitým reprezentativním prvkem zejména slavnostních sálů byla také fresková výzdoba koncipovaná do znakových galerií. Takové prostory jsou dnes známé jako erbovní světnice, které se v minulosti nacházely v rožmberském Českém Krumlově či v lobkovickém Horšovském Týně.²¹² Nicméně 18. století přineslo do oblasti kultury bydlení novou módu, tapetování. Z tohoto důvodu zmizela z řady jídelen a hodovních sálů erbovní výmalba a stěny již nepokrývalo takové množství obrazů, jelikož by poškodily často velmi drahé a luxusní špalíry. Proto se obrazy v následujícím 19. století z praktických důvodů většinou zavěšovaly na provázky, které byly uchyceny u stropu.²¹³ Velké olejomalby rodinných příslušníků a podobizny předchozích majitelů rezidence šlechtici soustřeďovali ve zvláštních místnostech, jako byly portrétní galerie, obrazárny či sály předků („*Ahnensaal*“).²¹⁴

²⁰⁹ Ludmila DUFKOVÁ, *Osobní hygiena na šlechtických sídlech*, Brno 2003, s. 5-6.

²¹⁰ TAMTÉŽ, s. 27-33.

²¹¹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

²¹² J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 226-227. O již neexistující Erbovní světnici Rožmberků na zámku v Českém Krumlově blíže Anna KUBÍKOVÁ, *Zaniklá rožmberská Erbovní světnice na českokrumlovském hradě*, *Zprávy památkové péče* 57, 1997, č. 3, s. 92-94.

²¹³ Velkou společenskou jídelnu březnického zámku zdobilo sedm obrazů, které však nevisely přímo na zdi, nýbrž byly uchyceny na provázcích připevněných u stropu místnosti: „*Bilder im schwarz eirunten Rahmen von harten Holtz, auf Schnuren*“. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

²¹⁴ O tom například V. PRCHAL, *Společenstvo hrdinů*.

Podoba hodovních síní se ve druhé polovině 18. a v první půli 19. století do velké míry shodovala. Jelikož se jednalo o reprezentativní prostory určené k hodování urozenců, případně ke společenským zábavám a hrám, byly interiéry velmi prostorné a vzdušné. Největší změny lze vysledovat především v oblasti nábytkářství, kdy bohatě zdobené barokní stoly, křesla a komody vystřídal vizuálně jednodušší a střídmejší klasicistní mobiliář. Nábytek vyrobený v pozdějším období empíru a biedermeieru byl ještě prostší, většinou bez jakékoliv ornamentální výzdoby.²¹⁵ Dle inventáře zařízení, soupisu jmění a cenných předmětů při projednání pozůstalosti Jana Nepomuka Josefa Krakovského z Kolovrat z roku 1775 byl však interiér jídelny na zámku Březnice poměrně zastaralý a opotřebovaný. Zdi pokrývaly malované plátěné tapety, prostor místnosti doplňovaly dva staré stoly s červenými ubrusy. Panstvo při hodování usedalo do starých křesel s opotřebovaným brokátovým a plátěným čalouněním.²¹⁶ Hrabě Jan Nepomuk Josef si zřejmě nepotrpěl na aktuální módní trendy v oblasti bydlení a na zámku ponechával starší, pravděpodobně barokní, mobiliář. Zastaralé vybavení může svědčit také o tom, že hrabě v březnickém sídle zřejmě příliš nepobýval a tudíž nechtěl do jeho interiérů příliš investovat.

Naproti tomu prostor jídelny zámku Hradiště u Blovic, který vlastnil jeho synovec Josef Maria Krakovský z Kolovrat, byl ve vztahu k mobiliárnímu vybavení a doplňkům mnohem pestřejší a bohatší. Dochovaný inventář z roku 1774 zmiňuje, stejně jako na Březnici, malované špalíry. Nechyběl zde ani velký oválný rozkládací stůl složený ze šesti částí, na kterém ležel zelený koberec a dva ubrusy téže barvy. K němu patřila stejnobarevná křesla („*Lehn Sesseln*“). K pobavení šlechticů mohly posloužit společenské hry včetně kulečnickového stolu, který doplňovaly koule a tága. Hradištské hodovní síni zřejmě dominovala velká mapa Čech („*großer Land Charten von Böhmen*“), jejíž přítomnost byla v tomto typu místnosti poněkud zvláštní.²¹⁷ Mapy a mědirytiny měst, hradů a zámků se obvykle nacházely ve šlechtických pracovnách či knihovnách, jako například v hrobské rezidenci hraběte Leopolda Viléma

²¹⁵ O tom František CIMBUREK – Jan HALÁK – Karel HERAIN – Zdeněk WIRTH, *Dějiny nábytkového umění II-III*, Brno 1950.

²¹⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139, fol. 4.

²¹⁷ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

Krakovského z Kolovrat.²¹⁸ Mapa znázorňující české země v jídelně zámku Hradiště u Blovic může také ilustrovat silné vlastenecké cítění a patriotické smýšlení majitele sídla hraběte Josefa Marii Krakovského z Kolovrat.

V průběhu desetiletí se jídelní prostory na zámcích Březnice i Hradiště u Blovic změny, jelikož obě budovy prošly většími či menšími rekonstrukcemi. Hrabě Josef Maria Krakovský z Kolovrat financoval v osmdesátých letech 18. století rozsáhlou opravu a renovaci venkovského zámku Hradiště, což se samozřejmě odrazilo také na podobě a uspořádání interiérů, včetně jídelních prostor. Dle inventáře z roku 1795 se jídelní prostory proměnily. Písaři je během sepisování inventáře rozdělili na dvě části, které však byly pravděpodobně vzájemně propojené. Inventarizační komise totiž místnosti nazvané jako „*Tafel zimmer*“ a „*Alte Tafel zimmer*“ uvádí pod stejným evidenčním číslem.²¹⁹

Prostor označený jako „*Tafel zimmer*“ z velké části odpovídal hodovní síni ze sedmdesátých let 19. století. Interiéry byly i nadále laděny do v té době velice oblíbených zelených odstínů. Hrabě Josef Maria Krakovský z Kolovrat si zde také ponechal značnou část původních, starších předmětů – například velký rozkládací stůl, mapu Čech či biliár. Nicméně židle a křesla, na která se šlechtici mohli během hostiny usadit, písaři v místnosti nezaznamenali. Zařízení pokoje odpovídalo spíše jakési herně, kde se urozenci mohli po hostině pobavit u společenské hry, než samotné jídelně.

Na základě dochovaných zámeckých inventářů, které od sebe dělí více než 20 let, během kterých probíhala rozsáhlá rekonstrukce objektu, se nabízí otázka, proč si šlechtici ponechávali v nově zařízených sídlech některé staré předměty a mobilie? Primárním důvodem byl zřejmě jejich zachovalý stav, případně omezené finanční možnosti majitele sídla. Nelze však opomenout ani další velice důležitou skutečnost, totiž že si k řadě předmětů mohli vytvořit silné citové pouto. Vybavení jídelny zámku Hradiště u Blovic, které dokládá pozůstalostní inventář pořízený roku 1774, pocházelo z doby, kdy panství vlastnil hrabě Prokop Krakovský z Kolovrat († 1774).

²¹⁸ Stěnu pracovny hraběte Leopolda Viléma zkrášlovala mapa radenínského panství, které vlastnil. A. FIŠEROVÁ, *Rezidence Leopolda Viléma Kolovrat-Krakovského*, s. 34.

²¹⁹ Inventarizační komise, jež procházela zámkem Hradiště, označila každou místnost číslem a následně pojmenovala. Obě jídelní prostory jsou však uvedené pod společným číslem 15. SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign, IX 12, nezpracovaný fond.

Josef Maria si proto mohl ponechat mapu, kulečník a další věci jako osobní vzpomínku a památku na svého otce.

Na část se společenskými hrami zřejmě navazovala „*Alte Tafel zimmer*“, kterou lze již bezesporu považovat za jídelní prostor v pravém slova smyslu. Hodovní síni zřejmě dominoval velký oválný stůl z měkkého dřeva, který si hrabě Josef Maria nechal dovézt z Březnice („*runder Tisch von Breyznitz aus weichen Holtz*“).²²⁰ Výměna mobiliáře a nádobí mezi několika panskými objekty byla v té době naprosto běžnou záležitostí.²²¹ Okolo zmíněného stolu stálo celkem osmnáct křesel potažených žlutým gobelínem („*Sesseln von getruker gelber Briegelarbeit*“). Důležitou součástí interiéru byla také vestavěná skříň, ve které hrabě Josef Maria Krakovský z Kolovrat mohl hostům prezentovat svou poměrně bohatou kolekci nových i starých skleněných nádob na víno, pivo a šampaňské („*neue Bierglässer geschliffen, Weinergläsner, Champaner Glässer*“).²²²

Inventář zámku Březnice z roku 1853, tedy v době kdy objekt vlastnil hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat, uvádí naopak dvě samostatné jídelny, což bylo v případě rozsáhlejších šlechtických rezidencí standardní. Charakter a celkové uspořádání inventáře nasvědčuje tomu, že první „*Taffel zimmer*“ se nacházela v přízemních prostorách. Mohlo se jednat o hodovní síň s pozdně renesančním kazetovým stropem v lokšanském paláci, který byl vybudován v letech 1548-1551. Právě v těchto prostorách zřejmě došlo k uzavření sňatku Ferdinanda Tyrolského a Filipiny Welserové, protože zámek v té době ještě neměl samostatnou kapli.²²³

Prostorám březnického hodovního sálu v přízemí zámku dominoval žlutě lakovaný příborník z tvrdého jasanového dřeva, zdobený jednoduchou technikou dýchování. Panstvo se mohlo posadit na křesla s bílými a zelenými pruhy, taktéž vyrobená z jasanového dřeva („*Sesseln mit Eschenholz furniet mit green, weiß gestreiften Gerten*“). Sedací mobiliář byl rozmístěn podél stěn, neboť stoly, ke kte-

²²⁰ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign, IX 12, nezpracovaný fond.

²²¹ Například Schwarzenberkové velmi často stěhovali nábytek a obrazy ze svých vídeňských paláců na své české statky. Při pořádání velké slavnosti, jako například svatby, se z vedlejších rodových sídel svezlo do hlavní rezidence množství vikuálií a pití. J. IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla*, s. 59-61.

²²² SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign, IX 12, nezpracovaný fond.

²²³ N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 181.

rým by panstvo mohlo usednout, se v místnosti nenacházely. To nasvědčuje tomu, že se skutečně jednalo o velký sál, přestože písaři v inventářích zaznamenali místnost jako „*Tafelzimmer*“ a nepoužili označení „*Saal*“. Sloužil výhradně ke slavnostním a mimořádným událostem, například svatbám, křtinám, pohřebním slavnostem či oslavám masopustu, při nichž se často také tančilo.²²⁴ V takových typech prostor bylo zvykem uspořádat a vybavit interiér potřebným mobiliářem s doplňky až podle charakteru blížící se příležitosti.²²⁵ Zdi sálu zkrášlovala olejomalba krajiny a veduty tří velkých evropských metropolí - Paříže, Londýna a Drážďan. Vyobrazení těchto měst mohla pro šlechtice představovat osobní vzpomínku na jejich návštěvu, neboť ve třicátých letech 19. století hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat podnikl mimo jiné i několik výprav do Německa, Francie a Anglie.²²⁶ Obrazy měly černé orámování. Jelikož visely na šňůrkách, lze předpokládat, že na stěnách místnosti byly napnuté špalíry, o nichž se však písaři v inventáři výslovně nezmínili.

V druhé březnické „*Tafelzimmer*“, jež se podle dochovaných plánů nacházela ve druhém patře zámku, bylo umístěno několik stolů, které pokrývaly vlněné koberce či ubrusy. Ke stolům samozřejmě také patřily dýhované židle z třešňového dřeva se žluto-zeleně pruhovanými slaměnými, zřejmě vyplétanými, sedadly („*Sesseln mit Kirschholz furnirt mit gelb und grün gestreiften Strohsitzen*“), což odpovídalo biedermeierovským formám nábytkářství v polovině 19. století.²²⁷ Sedací mobiliář doplňovaly také „*Fußtritt*“, respektive jakési malé schůdky, stoličky a podnožky, které šlechtici zřejmě využívali k pohodlnějšímu usazení k prostřené hodovní tabuli. Talíře, příbory a poháry mohlo služebnictvo ukládat do kredence vyrobeného z tvrdého bukového dřeva. Vybavení této místnosti nasvědčuje tomu, že se zde ho-

²²⁴ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 218; J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 231-232.

²²⁵ E. LUKÁŠOVÁ, *Zámecké interiéry*, s. 170, 242-243.

²²⁶ Kolovrat cestoval také do Itálie, Španělska a Jeruzaléma v Palestině. Patrně při návštěvě Itálie roku 1837 přišel hrabě Jan Nepomuk Karel o své pravé oko, když mu do něj na Vesuvu vlétl kousek sopečného materiálu. Od té doby byl na portrétech vyobrazován s černou páskou přes obličej. P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 43. Ve státním oblastním archivu v Praze jsou uloženy účty z jeho cesty do Drážďan a Perny i s celním poplatkem za dovezený čaj. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 224, sign. I-252, kart. 36. Velmi cenné jsou také jeho památníky s poznámkami, které si vedl ve dvacátých a třicátých letech 19. století. TAMTÉŽ, inv. č. 226, sign. I-260, 261, 262, 263, 265, 268, kart. 37.

²²⁷ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140. Ludvík LOSOS, *Historický nábytek. Konstrukce, údržba, restaurování*, Praha 2013, s. 106-107.

dovalo častěji než v předchozí „*Taffel zimmer*“. S největší pravděpodobností šlo o jídelnu, ve které se u prostřené tabule pravidelně scházel vlastník sídla s vybranými členy své domácnosti.

Před prudkým slunečním světlem chránily interiér dřevěné, bíle natřené okenice. V teplých měsících se v jídelnách umísťovaly do oken sítě proti mouchám („*Fliegen fenster*“) a jinému hmyzu, který by mohl urozenou společnost během hostiny obtěžovat.²²⁸ Součástí vybavení jídelních prostor býval i barometr a teploměr. Tato zařízení umožňovala sledovat teplotu a tlak vzduchu.

Vytápění studených a vlhkých zámeckých pokojů zajišťovala kamna. Ve velkých hodovních síních, jako například na zámku v Hradišti u Blovic, majitelé nechali navíc vybudovat vlašské komíny („*Wällischen kamin*“) – krbů.²²⁹ Ty však sloužily spíše jako příjemná kulisa s otevřeným ohněm, protože jejich nízká výhřevnost nebyla, obzvláště v zimních měsících, příliš vhodná k vytápění rozlehlejších prostor.²³⁰ Lze předpokládat, že se topná tělesa nacházela ve většině zámeckých pokojů, nicméně inventarizační komise je velmi často při sepisování inventářů šlechtických sídel opomíjela. Zřejmě je nepovažovala za mobilární kusy.²³¹ Kamna i krbů v reprezentativních prostorách bývaly, zvláště v raném novověku, předměty bohaté heraldické výzdoby.²³² Vedle erbovních znaků se v období raného novověku těšily velké oblibě také figurální motivy světců, panovníků či symboly lidských vlastností.²³³ Baroko a rokoko preferovalo spíše bohatou květinovou a ornamentální výzdobu, která souvisle pokrývala celou plochu kamen. Na počátku 19. století se podoba topných těles výrazně ustřídmila. Empírová a neoklasicistní kamna bývala velmi jednoduchá a jednobarevná, nejčastěji bílá. Zkrášlovaly je pouze drobné a prosté výjevy, většinou z antické mytologie.²³⁴

²²⁸ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond; P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 40.

²²⁹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond; P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 39.

²³⁰ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 250.

²³¹ Rostislav SMÍŠEK, *Rezidence a dvůr Jana Adama Questenberka v Jaroměřicích nad Rokytnou v první polovině 18. století*, České Budějovice 2001, s. 25 (Diplomová práce).

²³² Například reprezentativnímu sálu renesanční vily Kratochvíle dominuje bohatě zdobený krb, jehož nástavec zkrášluje alianční znaky Viléma z Rožmberka a jeho čtvrté manželky Polyxeny Rožmberské z Pernštějna. Heraldické vyobrazení navíc doplňuje rodové heslo Rožmberků „*Festina Lente*“. V. BŮŽEK - O. JAKUBEC, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, s. 97.

²³³ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 253-256.

²³⁴ Státní zámek Březnice, ev. č. BN 1085 (rokoková kamna); ev. č. BN 4337 (empírová kamna).

Renesanční kamna a krby s bohatou erbovní výzdobou se na řadě českých hradů a zámků dochovaly až dodnes, a to především v reprezentativních hodovních síních. Jídelnu březnického zámku zkrášlují nádherná, zakázkově vyrobená kachlová kamna z roku 1627 s pestrobarevnou výzdobou, jejíž součástí jsou také erby Přibíka Jeníška z Újezda a jeho manželky Lidmily Kateřiny z Talmberka.²³⁵ August Sedláček ve svém monumentálním topografickém díle *Hrady, zámky a tvrze Království českého* toto topné těleso popsal jako „starožitná kamna barvy bělavé se všelijakými ozdobami barvy modré, jako orly císařskými, lvy českými, ptáky, větvemi, žaludy a jiným; něco ozdob má také zelenou a žlutou barvu. O zakladateli této pěkné památky vypravuje ona sama. Neboť čte se na ní rok 1627, pod znamením rytířským písmena P. G. Z. V. (tj. Přibík Jeníšek z Újezda) a pod znamením leken L. K. G. Z. T. (tj. Lidmila Kateřina Jeníšková z Újezda).“²³⁶

Skutečnost, že následní majitelé Březnice, Krakovští z Kolovrat, kamna v místnosti ponechali ve své původní podobě, svědčí o jejich úctě k předchozím vlastníkům sídla. Navíc erbovní výzdoba spojená s rodem Jeníšků z Újezda svým způsobem reprezentovala i samotné členy kolovratského rodu. Od dvacátých let 18. století, na základě závěti Jana Josefa Jeníška z Újezda, totiž Kolovratové užívali přídomek „svobodný pán z Újezda“ a erb Jeníšků se spojil s kolovratským. Tento sdružený heraldický znak tvořený kolovratskou orlicí v levém poli a jeníškovským jednorozcem v poli pravém se stal nezbytnou součástí vnitřní i vnější výzdoby sídel, jež Kolovratové vlastnili. Zkrášluje například vstupní brány zámků v Březnici a Hradišti u Blovic. Zbytek heraldické výzdoby kachlových kamen v podobě císařských orlic a českých lvů navíc dokonale demonstruje rodové heslo kolovratského rodu *Věrně a stále – Pro Fidelitate* a jejich staročeský původ. Znak české státnosti měl dozajista hluboký význam především pro silně vlastenecky smýšlejícího hraběte Josefa Mariu a zvláště jeho syna Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat.

Pronajaté pražské byty šlechticů byly samozřejmě mnohem menší a jejich interiéry prostší, než v hlavních venkovských rezidencích. Nicméně ani v těchto místech se nezapomínalo na pohodlí, luxus a reprezentativnost, které urození jedinci v určité míře požadovali i od svých dočasných pronájmů. Jídelní prostory bytu, který si mezi lety 1785-1786 pronajal Josef Maria Krakovský z Kolovrat na Malé Straně,

²³⁵ N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 181.

²³⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady zámky a tvrze XI*, s. 220.

vyplňovaly stoly různých tvarů a velikostí, přičemž některé z nich pokrývaly staré koberce („*die länglichte Tischeln mit alte Teppichen*“).²³⁷ Mobiliář doplňovala zelená křesla potažená plyšem. Celý interiér zpříjemňovaly bílé plátěné závěsy, dva skleněné lustry a bílá kamna, která zajišťovala vytápění prostoru.²³⁸

Inventáře, jež zachycují vybavení březnického a hradištského zámku v druhé polovině 18. a první půli 19. století dokládají fakt, že součástí jídelních prostor byly rovněž společenské hry a kuřácké potřeby. Například v menší březnické jídelně se nacházela hrací deska na kuželky („*Kegel-Spiel-Brett mit grünen Tuch überzogen*“). Jiná desková hra s devíti kuželkami („*Kugl-Tisch samt 9 Kugeln*“) byla umístěna i v „*Tafel zimmer*“ zámku Hradiště u Blovic.²³⁹ Velkému hodovnímu sálu na Březnici naopak dominoval kulečnickový stůl vyrobený ze vzácného mahagonového dřeva, zdobený pozlacenými rosetami. Biliár samozřejmě doplňovaly kulečnickové koule a tágo.²⁴⁰ Stejná stolní hra s nezbytným příslušenstvím zdobila také jídelní prostory na zámku Hradiště u Blovic. V hodovních síních rovněž panstvo mělo k dispozici dýmky, později také balené cigarety, krabičky na tabák popelník.²⁴¹ Přítomnost těchto předmětů svědčí o tom, že zmiňované prostory mohly zároveň plnit funkci kuřáckého nebo herního salónku.

Jelikož v zámeckých objektech byly velké hodovní sály centrem společenského dění, majitelé rezidencí do těchto místností umísťovali na obdiv své nejcennější a nejvzácnější mobiliární kusy. Vykládané, bohatě zdobené a technicky propracované herní stolky a jiné luxusní předměty odrážely sociální status, kulturní úroveň, vkus a rozhled šlechtice v oblasti dobových módních trendů. Nábytek a nejruznější doplňky nemusely tedy nutně plnit funkci, ke které byly primárně určené, nýbrž svým nákladným a mimořádným provedením v první řadě reprezentovaly svého majitele.

Další možností, proč jídelní prostory plnily z velké části také funkci herního salónu, mohly být vrůstající požadavky šlechtice na co největší pohodlí. Urozená společnost chtěla mít přímo bezprostředně k dispozici vše, co by mohla během pro-

²³⁷ Na velkém kulatém stolu ležel koberec z hedvábí („*großer runder Tisch mit einem seidenem Teppich*“). SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 83, sign. I-101, kart. 19, fol. 86.

²³⁸ TAMTÉŽ.

²³⁹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139, fol. 4; SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

²⁴⁰ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

²⁴¹ TAMTÉŽ.

bíhající zábav a sešlostí potřebovat a nemusela se neustále přemísťovat z jedné místnosti do druhé. Urození si tak mohli zapálit cigaretu, zahrát kulečnický či jinou hru bezprostředně po skončení hostiny, aniž by opustili jídelní sál.

IV. 1. 1. Kultura stolování ve druhé polovině 18. a první půli 19. století

Jaké pokrmy si urození jedinci během hostin na přelomu 18. a 19. století dopřávali, napovídají dochované kuchyňské knihy využívané v březnické kuchyni a konsumní účty domácnosti Josefa Marii Krakovského z Kolovrat a jeho poslední manželky Arnošky Šlikové.²⁴² Inventáře sídel březnické větve Krakovských z Kolovrat nadto dokládají, v čem byly panstvu jednotlivé pochutiny servírovány. Díky zmiňovaným typům pramenů lze rovněž sledovat civilizační pokroky a změny v oblasti stolování a zvyklostí při jídle.²⁴³

Skladba jídelníčku šlechticů ve středověku nebo raném novověku se velmi lišila od stravovacích návyků, které přineslo revoluční 19. století. Rozvoj potravinářského průmyslu, technologií a širší možnosti v oblasti dopravy zapříčinily to, že lidé se již nemuseli tolik přizpůsobovat ročním obdobím a výkyvům počasí. Řadu pochutin si proto mohli dopřávat mnohem častěji. Již na konci 18. století se ve šlechtických domácnostech začaly poprvé využívat lednice, které prodlužovaly trvanlivost potravin.²⁴⁴ V zahradách se již běžně objevovaly skleníky, v nichž se pěstovaly potraviny, které si předtím šlechtici museli kupovat, jako například exotické ovoce. Díky technologickým inovacím a technickým vymoženostem se rovněž předcházelo zásobovacím krizím.²⁴⁵

Dochované účty dokládají, že základní složku jídelníčku členů březnické větve Krakovských z Kolovrat tvořily masité pokrmy. Mezi jejich nejoblíbenější patřilo drůbeží maso, zvláště kuřata, kapouni a kachny.²⁴⁶ Na prostřených tabulích se objevovala také zvěřina. Například Josef Maria Krakovský z Kolovrat v létě 1824

²⁴² SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54; inv. č. 118, sign. I-137, kart. 22; inv. č. 135, sign. I-154, kart. 25.

²⁴³ O tom Norbert ELIAS, *O procesu civilizace I. Sociogenetické a psychogenetické studie. Proměny chování světových horních vrstev na Západě*, Praha 2006.

²⁴⁴ Milena LENDEROVÁ – Tomáš JIRÁNEK – Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009, s. 118-119.

²⁴⁵ TAMTÉŽ.

²⁴⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 118, sign. I-137, kart. 22.

nakoupil jednoho jelena, daňka, pět zajíců, jednoho bažanta a divokou kachnu.²⁴⁷ Velice žádané byly také ryby, jelikož se mohly konzumovat i v postních dnech.²⁴⁸ Březničtí Kolovratové preferovali spíše úlovky z domácích vod, především pstruhy, štiky a kapry.²⁴⁹ Podle kuchyňské knihy z roku 1847 si hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat na březnickém zámku při štědrovečerní večeři pochutnával na několikachodovém menu, kterému dominovaly pokrmy připravené ze sladkovodních ryb. Po knedličkové polévce, šnecích a vaječné roládě následoval pstruh na modro a pečená štika. Nechyběl ani sladký dezert v podobě jablkového závinu.²⁵⁰ Podobné menu bylo servírováno také jeho „oficírům“. To obsahovalo rybí polévku, štiky v máslové omáčce, kapra na modro, pečeného kapra a jablečný zákušek.²⁵¹

K dochucení masitých pokrmů sloužilo rozličné množství koření, především pepř, zázvor, skořice, muškát a šafrán. Nejnepostradatelnější však byla sůl, která se také proto nakupovala v největším množství.²⁵² Využívala se při vaření i pečení, ke konzervaci zvěřiny, hospodářských zvířat, ryb a v neposlední řadě k nasolování masa před uzením.²⁵³ Masité chody doplňovaly saláty („*Pouletz a la broche und Salat*“), servírované ve velkých skleněných mísách („*Salatschüssel gläserne, groß*“).²⁵⁴ K požívání připravených zeleninových salátů sloužila v jídelně na zámku Březnice speciální sada příborů („*Salatbesteck*“). Ta se skládala z jedné lžice z buxusového dřeva, vidličky a lžičky na pepř („*Pfefferlöffel*“).²⁵⁵

Přední pozici v každodenní konzumaci urozených i chudých vrstev obyvatelstva zaujímaly obilniny, které nejčastěji sloužily k přípravě slanejšího a sladkého

²⁴⁷ TAMTÉŽ.

²⁴⁸ Josef HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000 (= Monographia historica 1), s. 197.

²⁴⁹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 118, sign. I-137, kart. 22.

²⁵⁰ TAMTÉŽ, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54; P. KALOISOVÁ, *Kuchyně a stolnění na šlechtických sídlech*, s. 48.

²⁵¹ TAMTÉŽ.

²⁵² Například Josef Maria Krakovský z Kolovrat nakoupil v červnu 1824 176 žejdlíků (hrnků o velikosti 0, 4844 l) soli. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 118, sign. I-137, kart. 22.

²⁵³ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost*, s. 204-206.

²⁵⁴ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54.

²⁵⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

pečiva.²⁵⁶ Na prostřené šlechtické tabule donášelo služebnictvo chléb, koláče a nejrůznější dezerty a cukrovinky v bohatě zdobených stříbrných či zlacených košících, které měly vysekávané strany a sklápěcí rukověti.²⁵⁷ Podobné košíky a mísy rovněž sloužily k podávání ovoce. Tato potravina byla servírována na šlechtických hodovních tabulích i v 16. a 17. století, přestože se ovoce v té době považovalo za nejméně zdravé jídlo, zřejmě kvůli jeho neblahým účinkům na lidské zažívání. Například Anna Hradecká z Rožmberka napsala roku 1557 svému manželovi Jáchymu z Hradce: „*Chyba, to děvče páně Bešickýcho, dcerka Alžběta, ta jest těžce nemocná, než na nic jinýho, nežli že se tak hrušek a jiného vovoce vyjedla a stolice nemůže míti. A račte vodpustiti, všecko vod ní nezažítý hrušky dou, než naději se, že jí lípe bude.*“²⁵⁸

Ovoce nechybělo na prostřených šlechtických tabulích ani v následujících staletích. Krakovští z Kolovrat si k jídlu dopřávali především domácí jablka, švestky a hrušky. Běžnou součástí jídelníčku Jana Nepomuka Karla a vrchnostenských úředníků na Březnici se ve čtyřicátých letech 19. století staly jablkové a švestkové kompoty („*Compotte des pommes; Compotte von Zweschlen*“).²⁵⁹ Stranou nezůstaly ani nejrůznější druhy exotického ovoce, které si březničtí Kolovratové pěstovali ve vlastních sklenících, a tudíž je nemuseli nakupovat.²⁶⁰ V okolí zámku Hradiště u Blovic se nerozléhala pouze okrasná zahrada, nýbrž také kuchyňská a ovocná, v níž stál zděný ananasový skleník. V zahradách se pěstoval mimo jiné také kávovník a aloe vera. Nacházela se tam rovněž sušárna na ovoce, vytvořená z jílu a dřeva.²⁶¹ Sušené ovoce se v kuchyni hojně využívalo k dochucování masitých pokrmů, přípravě dezertů a sladkých nápojů.²⁶² Oblíbené byly také kaše ze sušených švestek a hrušek.²⁶³

Kolem poloviny 17. století ovlivnil šlechtické stolovací návyky francouzský styl „*haute cuisine*“, který přinesl řadu důležitých změn nejen v oblasti chování u hodovní tabule, ale také ve skladbě jídelníčku. Ze stolů zmizely nepřiměřené hory

²⁵⁶ M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – M. MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 120.

²⁵⁷ Paul ATTERBURY – Lars THARP, *Encyklopedie starožitností*, Praha 1995, s. 134-135.

²⁵⁸ Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= *Opera historica* 6), s. 145-271, zde s. 218

²⁵⁹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54.

²⁶⁰ H. HANZLÍKOVÁ, *Rekonstrukce zámku Hradiště*, s. 7.

²⁶¹ TAMTÉŽ.

²⁶² J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost*, s. 207.

²⁶³ Magdalena BERANOVÁ, *Jídlo a pití za Rudolfa II.*, Praha 1997, s. 171, 173.

jídla, které nahradily bohatě zdobené mísy s výrazně menším množstvím pokrmů, což samozřejmě mělo i pozitivní vliv na lidské zdraví. Účastníci hostiny se u prostřené tabule chovali mnohem kultivovaněji. Klád se důraz na uměřenost, eleganci a čistotu. Západoevropské vlivy na kulturu stolování dokládají také francouzské názvy panstvu servírovaných pokrmů, například „*Potage an eiz et parmesan*“, tedy polévka s vajíčkem a parmazánem.²⁶⁴ Často se servírovaly také pokrmy přímo inspirované francouzskou kuchyní („*Kohlrüber a la francesse*“).²⁶⁵

Od konce 17. století byly běžnou součástí prostřených tabulí na šlechtických sídlech vidlička a lžíce.²⁶⁶ Nobilita začala preferovat více vybraných delikates a vytříbených pochoutek, což od kuchyňského personálu vyžadovalo složitější přípravu pokrmů a obměnu řady do té doby tradičních ingrediencí. Tříbení chutí nejurozenější vrstvy společnosti dále pokračovalo po celé následující století.²⁶⁷ Důležitá nebyla pouze chuť servírovaných pokrmů, ale i jejich vůně. Proto například cibule, česnek, některé druhy ryb či aromatické sýry patřily mezi značně neoblíbené potraviny. Šlechtice lákal především estetický vzhled jídla. Na prostřených tabulích se začaly objevovat ústřice, lanýže a především mistrně zdobené dezerty.²⁶⁸

V 18. století se obvykle první jídlo dne servírovalo zhruba mezi desátou a dvanáctou hodinou. Šlechtici si tento chod běžně vychutnávali v soukromí, většinou v ložnici, oblečení do neformálního oděvu. Oběd se podával okolo čtrnácté hodiny; u prostřené tabule se obvykle sešla nejbližší rodina a přátelé. Posledním a zároveň hlavním chodem dne byla večeře zhruba po jednadvacáté hodině. Večerní hostina mohla probíhat v rodinném kruhu, nebo ji mohly doprovázet bujaré zábavy s množstvím hostů.²⁶⁹ Večeře Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat se obvykle skládala z pěti či šesti chodů. Na stůl se servírovaly nejprve lehčí předkrmy

²⁶⁴ Názvy pokrmů v kuchařských knihách zámku Březnice z poloviny 19. století v sobě většinou skýtají alespoň jedno francouzské slovo, které doplňují německá pojmenování. Jednoznačně však převažuje francouzština. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54.

²⁶⁵ TAMTÉŽ.

²⁶⁶ Philippe ARIÉS – Georges DUBY (edd.), *Geschichte der privaten Lebens III. Von der Renaissance zur Aufklärung*, Paris 1986, s. 271.

²⁶⁷ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/2*, s. 826-827.

²⁶⁸ Milena LENDEROVÁ, *Proměny francouzské tabule v 18. století*, in: V. Bůžek – P. Král, *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, s. 655-676, zde s. 663-664.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 660.

a polévka. Následovaly alespoň dva masité hlavní chody. Celé menu uzavírala sladká tečka v podobě dezertu, většinou ovocného.²⁷⁰

Nádobí, na kterém služebnictvo servírovalo jednotlivé chody, bývalo vyrobeno z rozličných materiálů. V kolovratských sídlech převládal porcelán a stříbro, nechyběly však ani nádoby zhotovené z italské majoliky, cínu a mosazi.²⁷¹ Talíře, omáčníky, mísy různých tvarů a velikostí, teriny na polévku a další druhy nádobí však neplnily pouze praktickou funkci, ale také estetickou, jelikož bývaly bohatě heraldicky vyzdobené. Kolekce stolního nádobí s rodovými erbovními symboly si s sebou do nového domova často přivážely šlechtičny jako své věno. Talíře, mísy nebo číše s aliančními erby si také nechávali urození vyrábět při příležitosti jejich sňatku.²⁷² Erbovní výzdoba měla demonstrovat hloubku urozenosti a kontinuitu daného rodu. Některé soupravy s dobře čitelnou heraldickou symbolikou mohly hostům na prostřených tabulích představovat portrétní galerii šlechtické rodiny.²⁷³

Například v pražském paláci na Valdštejnském náměstí, jež hrabě Josef Maria Krakovský z Kolovrat zdědil po své tetě, se roku 1770 nacházela velkolepá sbírka nádob, které zdobil erb rodu Serenyiů, předchozích majitelů sídla.²⁷⁴ Šlo především o stříbrné mísy, talíře, tácy, slánky a cukřenky.²⁷⁵ V kolovratském zámku v Rychnově nad Kněžnou si návštěvníci mohou prohlédnout porcelánový jídelní servis vyrobený ve Francii v polovině 18. století. Několik desítek bílých talířů a mís zdobí modrý znak rodu, kolovratská orlice s korunkou navlečenou na krku. Podobný servis vyrobený mezi léty 1853 až 1872 v české porcelánce Fischer a Mieg je umístěn také v jídelních prostorách březnického zámku. Bílé porcelánové talíře, mísy a omáčníky však nezkrášluje erb Kolovratů, ale zlatý monogram **JK**, který pat-

²⁷⁰ SOA Praha, Velkostatek Břežnice, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54.

²⁷¹ Inventář zámku Hradiště u Blovic byl uspořádán podle jednotlivých místností. Nicméně vzácné nádobí není zaznamenáno v pokojích, nýbrž na konci soupisu. Autoři inventáře rozdělili nádoby dle jejich výrobního materiálu. Na zámku se v devadesátých letech 18. století nacházely talíře, mísy, omáčníky ale také nočníky a další nádoby vyrobené z porcelánu, cínu a majoliky. SOA Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

²⁷² V. BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů*, s. 39-41.

²⁷³ TAMTÉŽ.

²⁷⁴ Serenyiové mají ve znaku stříbrno-modře polcený štít, v jehož pravém poli se nachází zeleno-zlatý had s korunkou, jenž se dívá do středu štítu. Levé pole zdobí routované břevno, nad nímž se tyčí korunovaný stříbrný pegas. Constantin VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXXIV*, Wien 1877, s. 146-147.

²⁷⁵ SOA Praha, Velkostatek Břežnice, inv. č. 83, sign. I-101, kart. 19.

řil hraběti Janu Nepomuku Karlovi Krakovskému z Kolovrat.²⁷⁶ Podobné monogramy zachytila roku 1853 na Březnici rovněž inventarizační komise, která tak doložila, že i sebemenší nádoby mohly být předmětem reprezentativní výzdoby. Stříbrný stojánek na vajíčko („*Eyerbecher*“) s písmeny **H. K.** rovněž mohl oslavovat tehdejšího majitele březnického zámku Jana Nepomuka Karla, kterého veřejnost přezdívala jako Hanuše.²⁷⁷ Totožný monogram byl vyrytý například i na stříbrné lžičce na hořčici („*Senflöffel*“).²⁷⁸

K jídlu se nejčastěji, stejně jako v raném novověku nebo v současnosti, popíjelo především víno, které na březnickém zámku skladovali ve vlastním vinném sklípku („*Weinkeller*“).²⁷⁹ Šlechtici si potrpěli na dodržování dobových pravidel stolování a pečlivě rozlišovali typy nádob, ze kterých nápoje požívali. Interiéry hlavního hodovního sálu na Březnici proto zkrášlovala poměrně bohatá kolekce stolního skla. Víno z vyhlášené francouzské oblasti Bordeaux Krakovští z Kolovrat popíjeli z pohárů s pokličkami („*Bordeuxgläser im Becherform mit Deckele*“). Dále vlastnili nádoby na tokajská, rýnská, speciální desertní vína či šampaňské.²⁸⁰ Soubor doplňovaly sklenice na pivo a víno, které měly na dně vyrytý znak hvězdy („*Stern in Boden*“).²⁸¹

Součástí březnických hodovních prostor byly rovněž nádoby, které sloužily k přípravě a popíjení horkých nápojů. V 19. století se již běžně k přípravě čaje nebo kávy využívaly samovary, zařízení pro vaření vody.²⁸² K samotnému popíjení nápojů pak nejčastěji sloužily porcelánové a stříbrné servisy, které tvořilo několik kusů nádob. V březnické jídelně byla uložena kazeta se stříbrným čajovým servisem, který se skládal z konvice na čaj, konvice na vodu, tácku, cukřenky, čajové lžičky, dvou skleněných lahví se stříbrnými šroubovacími uzávěry a porcelánového šálku na čaj („*Theekanne, Wasserkanne, Zukerbuchse, Tace, Theelöffel,*

²⁷⁶ Státní zámek Březnice, ev. č. BN 2688; P. KALOUSOVÁ, *Kuchyně a stolničení*, s. 43.

²⁷⁷ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

²⁷⁸ Lžička na hořčici byla součástí stříbrné příborové kolekce, kterou dále tvořila jídelní lžice (*Speislöffel*), nože, vidličky a kávové lžičky, na kterých byl vyrytý starý erb (*Kaffenlöffel mit dem alten Wappen*), který však inventarizační komise blíže necharakterizovala. TAMTÉŽ.

²⁷⁹ TAMTÉŽ.

²⁸⁰ TAMTÉŽ.

²⁸¹ TAMTÉŽ.

²⁸² V jídelně na zámku Březnice se nacházely hned dva mosazné samovary s nezbytným příslušenstvím, přičemž jeden z nich stál na porcelánovém tácu, který zdobily modré kvítky. TAMTÉŽ.

2 gläserne Flasche mit silb. Schraubendekel, porz. Schaln“).²⁸³ Kromě tohoto servisu písaři v jídelně dále zaznamenali několik desítek šálků na kávu a čaj, většinou vyrobených z porcelánu.

Konzumace čaje, kávy, kakaa a čokolády byla na přelomu 18. a 19. století již poměrně všední záležitostí, která se netýkala pouze urozených vrstev společnosti, ale i zámožnějšího měšťanstva. O jejich zevšednění se zasloužili především pekaři, lékárníci, výčepní a v neposlední řadě obchodníci. Distribuce těchto pochutin se stala velice výnosnou živností řady měšťanských rodin, jejichž prostřednictvím se čokoláda, kakao i káva rozšířily do mnoha částí Evropy.²⁸⁴ Měšťanstvo si mohlo dovolit nejen konzumaci těchto exotických nápojů, ale také příslušné nádoby, nejčastěji porcelánové, ze kterých se požívaly. O zevšednění čaje, kávy a čokolády svědčí velké množství nejrůznějších servisů ve šlechtických domácnostech.²⁸⁵ Někteří šlechtici si dokonce ve svých zahradách pěstovali kávovníky a kávová zrna si následně sami, respektive jejich služebnictvo, pražili. Již roku 1769 zaznamenala inventarizační komise v pražském paláci Krakovských z Kolovrat kromě mnoha nádob využívaných k popíjení kávy („*Coffekandl, Coffeschaln*“) také plechovou pánev určenou k pražení kávových zrn („*Pfanne zum Cofferösten*“).²⁸⁶

S postupujícími staletími, od středověku až do 19. století, se kultura stolování výrazně proměňovala. Civilizační pokrok v oblasti chování při jídle, dokládá řada dobových mravokárných textů, které měly za úkol seznámit mladé šlechtice se správným vystupováním a počínáním si ve společnosti, hodovní tabuli nevyjímaje.²⁸⁷ Například již v 15. století bylo považováno za neslušné opírat se lokty o stůl či olizovat nůž. „*Na stole nikdy nezpoleháj, riedko neb nikdy nezpievaj. Také o toto se pilně snaž, hrachem, krup, jahel nemaž. Také to se snažně potazuj*

²⁸³ TAMTÉŽ.

²⁸⁴ Benita Maria Ines WISTER, *Kakao. Vom habsburgischen Hofgetränk zur niederländischen Kolonialware. Der Diffusionsprozess der Schokolade in Mitteleuropa vom 17. bis 19. Jahrhundert vor dem Hintergrund eines konsumspezifischen Kulturtransfers am Beispiel der Steiermark und Westfalens*, Graz 2012, s. 175-223, 227-300 (Disertační práce).

²⁸⁵ Dana MAREŠOVÁ, *Káva, čaj a čokoláda v každodenní kultuře raně novověkých šlechtických sídel v českých zemích*, České Budějovice 2015, s. 29 (Diplomová práce).

²⁸⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 83, sign. I-101, kart. 19, fol. 176.

²⁸⁷ Pouze výběrově František Boleslav KVĚT (ed.), *Urozeného Pána Pana Jana z Lobkovic na Hasištejně zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi v tom, co činiti a co nechati, a kterak se a pokud v čem zachovávatí má*, Praha 1851; Anna ČISAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ (ed.), *Mravy ctnostné mládeži potřebné. Bratrské mravouky Jiřího Strejce, Adama Šturma z Hranic a Matouše Konečného*, Praha 1940.

*a nože masného neoblizuj; dále o to se snažně postaraj a v zubiech se při stole nepáraj.*²⁸⁸ Řada mravokárců se také ostře stavěla proti obžerství a především opilství. Nicméně mimořádná obliba vína, kvalita českého piva a pivovarnictví nedovolovala urozeným jedincům se těmito naučeními důsledně řídit.²⁸⁹ Zmíněné alkoholické nápoje byly ostatně mezi nobilitou velice oblíbené a žádané i v následujících staletích, což dokládají dochované účty za nakoupené sudy vína i piva a dále také inventáře zámeckých sídel z 18. a 19. století.²⁹⁰

Základní principy slušného stolování se standardizovaly až na samotném konci 18. věku a postupně si je osvojovaly všechny vrstvy společnosti. Nejen šlechtici, ale také měšťanstvo a venkované přestávali jíst rukama a u jídla se snažili vypadat pokud možno esteticky a dodržovat primární hygienické návyky.²⁹¹ Nicméně náročná diferenciací různých typů nádob, jež byly speciálně určeny pro konkrétní pochutiny a dále také materiály, ze kterých se talíře a mísy vyráběly, i nadále poukázaly na sociální distinkci společenských vrstev.²⁹²

IV. 2. Společenské salóny

Na velké hodovní sály navazovaly menší prostory, kam se urozená společnost odebírala po skončení hostiny.²⁹³ Jednalo se o společenské salóny, v nichž se šlechtici i šlechtičny scházeli ke společné konverzaci a zábavám. V pokojích debatovali při popíjení šálku kávy, čaje, kakaa či čokolády. Muži si mohli dopřát cigaretu, doutník nebo si zahrát nějakou společenskou hru (šachy, dámu, vrhcáby, kulečník a jiné).²⁹⁴ Vzhledem k tomu, že se i v těchto místnostech servirovaly k horkým nápojům rozličné cukrovinky a dezerty, případně jiné pochutiny, mohla být v těsném sousedství salónu malá kuchyňka, kde služebnictvo mělo prostor k přípravě drob-

²⁸⁸ Čeněk ZÍBRT, *Poctivé mravy a společenské řády při jídle a pití. Po rozumu starých Čechův*, Praha 1890, s. 10.

²⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 40.

²⁹⁰ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 118, sign. I-137, kart. 22.

²⁹¹ Milena LENDEROVÁ – Tomáš JIRÁNEK – Hana DOUŠOVÁ, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století I. Dějiny hmotné kultury*, Pardubice 2001, s. 137.

²⁹² N. ELIAS, *O procesu civilizace I*, s. 176-177.

²⁹³ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 232.

²⁹⁴ Květa KŘÍŽOVÁ, *Šlechtický interiér 19. století v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek*, Praha 1993, s. 50, 115.

ných pokrmů a nápojů. Tyto malé místnůstky vyplňoval pouze stůl a kamna, případně několik kusů servírovacího nádobí.²⁹⁵

Zatímco v jídelnách usedalo panstvo na méně pohodlné židle či křesla, ve společenských salónech měli šlechtici k dispozici komfortnější převážně čalouněný sedací nábytek („*Ekkanape, Kanape, Divan, Feldsesseln, Fußschümmel*“). Dle inventáře z roku 1775 byl březnický salónek („*Sitz Zimmer*“) vybaven zelenkavým polstrovaným sofa a dvanácti stejnobarevnými křesly.²⁹⁶ O necelých 70 let později vyplňovalo pokoj, který inventarizační komise rovněž označila jako „*Sitz Zimmer*“, kanape, dvě lenošky („*Armsesseln*“) a pět křesel. Všechny zmíněné moblie byly vyrobené z modřínového dřeva, polstrované koňskými žíněmi a potažené bavlněnou látkou, takzvaným kartounem, s květovaným šedozeleným motivem.²⁹⁷

Vzor, odstín a dokonce i materiál čalounění sedacího nábytku ve společenských salónech většinou korespondovaly s napnutými tapetami, přehozy přes stoly a závěsy, které zdobily okolí oken. Cílem bylo vytvoření dokonale harmonického barevného celku. Například v pražském bytu, který si v osmdesátých letech 18. století pronajal Josef Maria Krakovský z Kolovrat na Hradčanech, se nacházely dva červené salónky, kterým vévodily damaškové špalíry napnuté na stěnách. Ty doplňovala sedací souprava složená z osmi křesel a sofa („*Lehnseßeln, Sopha*“), rovněž potažená červeným damaškem.²⁹⁸ Právě rudá barva byla v této době pro společenské prostory typická, dále také modrá nebo zelená. Nicméně velké oblibě se těšily také tapety s různými vzory, od pestrých květinových motivů až po přísně geometrické tvary, typické pro období *biedermeieru*²⁹⁹ K formální výzdobě společenských salónů patřily rovněž drahocenné tapiserie, na jejichž plochách se odehrávaly příběhy antických a biblických hrdinů. Časté byly také motivy měsíců a zvěrokruhy či heraldické znaky. Šlechtici si s oblibou objednávali špalíry a tapiserie z francouzské proveniencí s novými typy dekorů.³⁰⁰

Například zdi takzvaného rokokového salónku na zámku Březnice pokrývá rozsáhlá francouzská papírová tapeta z druhé poloviny 18. století. Vyobrazený motiv

²⁹⁵ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

²⁹⁶ TAMTÉŽ, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139, fol. 4.

²⁹⁷ TAMTÉŽ, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

²⁹⁸ TAMTÉŽ, inv. č. 83, sign. I-101, kart. 19, fol. 86.

²⁹⁹ K. KŘÍŽOVÁ, *Šlechtický interiér 19. století*.

³⁰⁰ Eva LUKÁŠOVÁ – Vendula OTAVSKÁ, *Aristokratický interiér doby baroka ve světle historických inventářů*, Praha 2015, s. 20.

představuje několik, zřejmě smyšlených, barokních rezidencí a vil, které obklopují pravidelné, geometricky uspořádané rozlehlé zahrady podobné francouzskému Versailles. Tapeta podobného vzoru mohla ve šlechticích vzbuzovat příjemnou iluzi, že se právě nacházeli v nekonečných barokních zahradách plných symetrických záhonů, fontánek a bazénků, tvarovaného stromořadí, mramorových plastik a altánků.³⁰¹ Takové zahrady podtrhovaly okázalost a lesk hlavní stavby, jelikož svým provedením přímo navazovaly na jejich architekturu. Zámky, hrady a vily se tak stávaly nedílnou součástí a zároveň dominantou parku.³⁰² Motiv francouzské zahrady na tapetě pocházející z Francie rovněž dokládá, jaký vliv měla tato západoevropská země na kulturu a umění v jiných částech kontinentu.³⁰³ Ne všichni šlechtici však měli možnost si okolo svých sídel nechat vytvořit zahrady dle francouzského modelu.³⁰⁴ Zřejmě proto se uchylovali alespoň k iluzivnímu pohledu do rozlehlých monumentálně pojatých parků v interiérech svých rezidencí, které jim mohly zajistit právě tapety podobných vzorů. Perspektivní motiv zahrady, šlechtického sídla i vzdálené krajiny navíc poměrně malý prostor rokokového salónku opticky výrazně zvětšoval.³⁰⁵

Polstrovaný sedací nábytek ve společenských salónech doplňovaly malé stolky, u kterých si šlechtici a šlechtičny vychutnávaly oblíbené nápoje a cukrovinky. Desky stolů bývaly pokryté vzorovanými vlněnými koberečky a ubrusy. V období empíru a biedermeieru se preferovaly lakované kulaté stolky zdobené technikou dýchování, které stály na jedné noze; v dolní části se rozšiřovaly v trojúhelníkový

³⁰¹ Božena PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ – Jaroslav PETRŮ – Dušan RIEDL – Antonín Marián SVOBODA, *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 29-31.

³⁰² TAMTÉŽ.

³⁰³ F. E. CARL, *Kleinarchitekturen in der deutschen Gartenkunst. Eine Entwicklungsgeschichtliche Studie von Gartenarchitekt F. E. Carl*, Berlin 1956, s. 22.

³⁰⁴ Typickou ukázkou barokních zahrad francouzského typu na našem území jsou jihomoravské Buchlovice nebo Lednice. Podobné parky vzniklé podle barokních francouzských či italských vzorů se rovněž nacházejí ve vídeňském Schönbrunu a postupimském Sanssouci. Mimořádný komplex barokních zahrad lze rovněž vidět také v saském Großsedlitz u Drážďan. TAMTÉŽ, s. 25-47; Erich HUBALA, *Landschaft und Schloßbau im 18. Jahrhundert*, in: L. Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle*, s. 179-189.

³⁰⁵ Státní zámek Březnice, ev. č. BN 1445 (francouzská tapeta v rokokovém salónu z druhé poloviny 18. století).

podstavec („*Kanapeetisch mit Lerchenbaum furniert, blaue politirt, mit runder Blatt, 3 Fußen auf 1 Fußtritt*“).³⁰⁶

Nedílnou součástí šlechtických zábav představovalo kouření tabáku, které se v Evropě ve větší míře rozšířilo až na přelomu 16. a 17. století.³⁰⁷ Nejprve se využívaly zdobené dýmky vyrobené z nákladných materiálů, zejména stříbra, porcelánu, fajánsu a vzácných nerostů, které se ukládaly se do speciálních stolků („*Pfeifetische*“) či stojanů („*Pfeifesteluge*“).³⁰⁸ V 19. věku začali šlechtici preferovat spíše doutníky a balené cigarety.³⁰⁹ V salónech proto museli mít k dispozici veškeré potřebné příslušenství. Cigarety si šlechtici ukládali do kožených váčků a zásobníků. Pokud se rozhodli zapálit si cigaretu, nejprve nasadili na její přední stranu špičku („*Cigarenspizen*“), aby se ústy nedotýkali samotné cigarety. Další nezbytností kuřáků byly také popelníky („*Ascherkörbel*“), nejčastěji porcelánové.³¹⁰ Cigarety, dýmky, popelníky a další kuřácké potřeby se na březnickém zámku v polovině 19. století objevovaly v hojné míře ve společenských salónech. Jejich přítomnost může svědčit o tom, že tehdejší majitel sídla, Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat patřil mezi vášnivé milovníky tabáku.

Dochované inventáře rovněž naznačují, že salóny nesloužily pouze ke společenským hrám, zábavám a diskuzím. Majitelé je využívali i jako pracovny, kde si vyřizovali korespondenci a další soukromé či úřední záležitosti, případně jako prostory k četbě. Součástí vybavení společenských salónů totiž býval také čtecí pult a „*Schreibtisch*“, ke kterému náleželo pohodlné polstrované křeslo.³¹¹ Na pracovním stole byly umístěny zlatem zdobené porcelánové psací potřeby („*Schreibzeug von Porzellain, mit Goldreifen*“), mramorová těžítka, pravítka ze slonoviny („*Lineal von Elfenbein*“) a řada dalších nezbytností.³¹² Jelikož společenské salóny sloužily v první řadě ke schůzkám šlechticů či šlechticů, lze

³⁰⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140; Petr BRUNECKÝ, *Historický vývoj nábytku*, Brno 2000, s. 109-119.

³⁰⁷ Alena KŘÍŽOVÁ, *Pánský salon na šlechtickém sídle. Ušlechtilé záliby a neřestné zábavy aristokratů*, Brno 2010, s. 39.

³⁰⁸ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140

³⁰⁹ A. KŘÍŽOVÁ, *Pánský salon*, s. 39.

³¹⁰ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³¹¹ Komise, která roku 1853 prováděla inventarizaci zámku Březnice, zaznamenala v „*Sitz Zimmer*“ hnědě lakovaný psací stůl z modřínového dřeva, který stál na čtyřech nohách. Psací plochu zakrýval zelený ubrus. Šlechtic se mohl usadit do žlutě lakovaného křesla („*Feld Sessel*“), které zdobilo vlněné vyšívaní. TAMTÉŽ.

³¹² TAMTÉŽ.

předpokládat, že přítomné psací stoly, křesla, pera a jiné potřeby svým nákladným zpracováním a zdobením odpovídaly dobovým nárokům na luxus a okázalost, čímž před hosty dostatečně reprezentovaly svého vlastníka.

Salón, v inventáři zámku Březnice z roku 1853 označený jako „*Billard Zimmer*“, byl vybaven potřebami pro společenskou hru známou již v polovině 16. století, kulečnick.³¹³ V místnosti se nacházel stojan z javorového dřeva, vykládaný mahagonem, ve kterém stálo patnáct kulečnickových tág. Biliár také vyžadoval dostatečné osvětlení hracího prostoru. Proto zde nechyběla lakovaná plechová lampa zavěšená u stropu pomocí čtyř mosazných řetězů („*Billardlampe von Plech lakiert, auf 4 messigenen Ketten*“). Nicméně hlavní a nejdůležitější součást této hry písáři v pokoji nezaznamenali. Kulečnickový stůl a koule, jak již autorka uvedla výše, totiž dominovaly jídelním prostorám. Březnický biliárový pokoj tudíž zřejmě nesloužil jako prostor, kde by urozená společnost hrála kulečnick.³¹⁴ Vybavení, jež zachycuje dochovaný březnický inventář, napovídá, že místnost se spíše využívala jako hudební salónek, neboť prostoru vévodil dýchovaný klavír („*Forte Piano*“) zhotovený z třešňového dřeva.³¹⁵

Přítomnost rozličných hudebních nástrojů v interiérech šlechtických sídel nebyla neobvyklá, naopak. Hudební výchova tvořila nedílnou součást vzdělávání mladých šlechticů a šlechticů. Hra na loutnu, klavír, cembalo a dokonce i zpěv patřily mezi základní dovednosti řady známých osobností urozené společnosti.³¹⁶ Vášnivým milovníkem hudby a divadla byl například moravský šlechtic Jan Adam Questenberk (1678-1752), který tento typ umění aktivně provozoval na svém zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou. V jeho službách působil i známý hudební skladatel František Antonín Míča.³¹⁷ O tom, že hudba nebyla jen otázkou módy, ale skutečnou

³¹³ L. LOSOS, *Historický nábytek*, s. 131. Ke hře biliáru se využíval stůl obdélníkového tvaru, který měl v sobě 6 děr (v rozích a uprostřed delších stran), do kterých padaly koule. Ty se v té době vyráběly převážně ze slonoviny a šťouchalo se do nich dřevěný tágem. J. KUBEŠ, *Reprezentativní funkce sídel*, s. 201.

³¹⁴ „*Billard Zimmer*“ býval obvykle umístěn hned vedle reprezentativního sálu, jako například ve Vranově nad Dyjí. Biliárový pokoj na Březnici se tedy pravděpodobně nacházel v těsném sousedství „*Tafel Zimmer*“. Panstvo tudíž mělo potřebné vybavení, především kulečnicková tága, při ruce, pokud se rozhodlo hrát v hodovní síni biliár. A. KŘÍŽOVÁ, *Pánský salon*, s. 1.

³¹⁵ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³¹⁶ A. KŘÍŽOVÁ, *Pánský salon*, s. 10.

³¹⁷ R. SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberk*, s. 345-346. O Questenberkovi a jeho zálibě v hudbě dále Vladimír HELFERT, *Hudební barok na českých zámcích. Jaroměřice za hraběte Jana Adama z Questenberku*, Praha 1916; Jana PERUTKOVÁ, *František Antonín Míča ve službách hraběte*

Questenberkovou zálibou, svědčí jeho portrét od malíře Jana Kupeckého z první třetiny 18. století, na němž se nechal vymalovat se svým oblíbeným hudebním nástrojem, loutnou.³¹⁸ Z kolovratského rodu nelze opomenout Filipa Krakovského z Kolovrat (†1836), jenž proslul jako vynikající houslista a zapálený sběratel hudby, divadelních her a libret. Svě rozsáhlé sbírky soustřeďoval na zámku v Hrobech, který zdědil po svém otci, rakouském kancléři, Leopoldu Vilémovi Krakovském z Kolovrat (1728-1809).³¹⁹

Interiéry společenských salónů vyplňovaly mimo jiné i nejrůznější prosklené vitríny a skříňky, do kterých šlechtici nechávali umístit vzácné nádoby a jiné dekorativní předměty.³²⁰ Prostory salónků březnického zámku zkrášlovaly mramorové číše a porcelánové mísy. Příjemnější a útulnější atmosféru navozovaly voskové svíce, které mohly být i velice reprezentativní složkou šlechtických pokojů, zvláště pokud stály v technicky propracovaných a luxusních svícnech či se nacházely v zavěšených lustrech. Například hrabě Josef Maria Krakovský z Kolovrat si roku 1794 nechal v Praze zhotovit stříbrný svícen („*Schirmleuchter*“), za který zaplatil 56 zlatých a 13 $\frac{1}{8}$ krejcarů, o čemž svědčí dochovaná kvitance.³²¹

Součástí společenských prostor byly také zvonky, které panstvo využívalo k přivolání služebnictva. V březnickém velkém salónu („*Groszes Sitzzimmer*“) se nacházel porcelánový zvonek s vyobrazenou postavou Číňana. Motiv postav z orientálních zemí byl v evropském prostředí velice oblíbený a žádaný. Například v Jaroměřicích nad Rokytnou lze spatřit několik flakónů na parfémy ve tvaru sedících Turků nebo Číňanů z první poloviny 19. století.³²² Podobné orientální motivy a východoasijské výrobky, zvláště porcelán, postupně pronikaly do šlechtických interiérů již od 17. století. Jejich obliba však vzrostla natolik, že v 18. věku začali evropští výrobci napodobovat umění asijských řemeslníků a vý-

Questenberga a italská opera v Jaroměřicích. Praha 2011; TÁŽ, *Hrabě Johann Adam Questenberg (1678-1752) a jeho kontakty s italskou hudební kulturou*, *Opus musicum* 43, 2011, č. 3, s. 34-45.

³¹⁸ <http://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw198523/Johann-Adam-Graf-von-Questenberg>, odkaz funkční k 18. 11. 2016.

³¹⁹ A. FIŠEROVÁ, *Rezidence Leopolda Viléma Kolovrat-Kravovského*, s. 23-24.

³²⁰ Například „*Glaskasten mit Kirschholz furnirt, 9 Tafeln verglast, 1 eintheiligen Thür, 1 Plutschloß, 2 Spiegel*“ ve velkém salónu na březnickém zámku. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³²¹ TAMTÉŽ, inv. č. 96, sign. I-115, kart. 21, fol. 1.

³²² L. DUFKOVÁ, *Hygiena na šlechtických sídlech*, s. 30-31.

robky s orientální výzdobou se staly pro šlechtice mnohem dostupnější.³²³ Čínské motivy se rovněž hojně využívaly také v oblasti nábytkářství. Salónu březnického zámku, jenž je v současné době zařízen výhradně empírovým mobiliářem a doplňky, vévodí švédské stojací skříňové hodiny z počátku 19. století s asijskou výzdobou, takzvanou chinoiserii.³²⁴

Nedílnou součástí společenských salónů, jídelen a hodovních sálů tvořily společenské hry nejrůznějšího typu. Stejně jako v raném novověku, tak i v 18. a 19. století byly mezi nobilitou velmi oblíbené šachy.³²⁵ Šlechtici si rovněž rádi zahráli vrhcáby. Ty však nebyly pouze zábavou těch nejurozenějších společenských skupin, nýbrž se velice často objevovaly také v hospodách a krčmách mezi lidmi nižšího sociálního postavení.³²⁶ Od 18. věku se na řadě zámků vyskytovaly také kulečníky, respektive biliáry, které bývaly dříve výhradně mužskou záležitostí.³²⁷ Nicméně již na počátku 19. století se do hry s kulečnickovými koulemi a tágem zapojovaly také dámy, o čemž svědčí například obraz od neznámého malíře z roku 1817 *Společnost v kulečnickovém sále na zámku ve Štětkni*.³²⁸ Hrabě Josef Maria Krakovský z Kolovrat

³²³ Někteří šlechtici tyto exotické předměty umísťovali do zvláštních místností, indiánských kabinetů. Tyto prostory nesloužily ke studiu, jako tomu bylo v raném novověku u kunstkomor, ale spíše jako reprezentativní částí sídla, v nichž se konaly sešlosti urozené společnosti. R. SMÍŠEK, *Rezidence a dvůr Jana Adama Questenberka*, s. 51-52. O sběratelské činnosti šlechticů v 17. století například Lubomír SLAVÍČEK, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách. Sbírky Otty Nostice ml. (1608-1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649-1706)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, s. 483-513.

³²⁴ Státní zámek Březnice, ev. č. BN 2801 (skříňové stojací hodiny – chinoiserie, Švédsko 1805).

³²⁵ Josef Jungman charakterizoval šachy následujícími slovy: „*Jestliže hry vůbec hodny jsou pozornosti jak politika, tak učitele a správce mravnosti, poněvadž netoliko s povahou lidu v úzkém spojení stojí, alebrž i touž povahu a mravy jeho vedle jiných prostředků vzdělávají a řídí: zaslужuje, tuším, té pozornosti dvojnásobně ta hra, která mimo to i sama v sobě nejušlechtilejší a nejdůmyslnější jest, i k vybroušení rozumu a zostření vtipu přenáramně prospívá. Ta přeušlechtílá, předůmyslná, poučující hra, nebo raději všech her královna – jest hra šachovní*“. Čeněk ZÍBRT, *Z her a zábav staročeských. Příspěvky ke kulturním dějinám českým*, Velké Meziříčí 1889, s. 149.

³²⁶ Slovo vrhcáb bylo složeno z *vrh* a *cába* (= nádoba k házení kostek). Pro tuto hru se rovněž často používalo označení dáma. Vrchcáby byly na rozdíl od šachů vnímány jako hazardní, a proto je řada mravokárců odsuzovala a jejich hru nedoporučovala. Podobné nařízení vydala roku 1573 Jednota bratrská: „*To na péči mívej, her neslušných se vystříhej, kostek, karet a vrhcábů, i jiných takých neřádů*“. Č. ZÍBRT, *Z her a zábav staročeských*, s. 95-105.

³²⁷ J. KUBEŠ, *Vývoj obytné jednotky*, s. 85.

³²⁸ Obraz je součástí série záběrů salónů zámku Windischgrätzů ve Štětkni u Strakonice. Malba znázorňuje muže a dvě dámy hrající biliár, přičemž je z pohovky sledují dva mladíci. K. KRÍŽOVÁ, *Šlechtický interiér*, s. 115.

tudíž nemusel hrát biliár pouze se svými mužskými přáteli, ale například se svou manželkou či jinými ženami z okruhu rodiny a přátel. Jeho syn Jan Nepomuk Karel sice ženatý nebyl, mohl si však během šlechtických zábav, které na svých sídlech poměrně často pořádal, zahrát kulečnick i s dámskou částí svých hostů.³²⁹ O oblíbenosti biliáru svědčí také jeho častá přítomnost na šlechtických sídlech. Kulečnick byl nedílnou součástí nejen hlavních šlechtických rezidencí, nechyběl však ani v prostorách menších venkovských zámků, které urození příliš nenavštěvovali.³³⁰

Ve společenských salónech a sálech se rovněž hojně nacházely mechanicky koncipované rozkládací stolky, které v sobě ukrývaly hned několik deskových her. Nejčastěji v nich byla zabudovaná šachovnice a deska na vrhcáby. V interiérech šlechtických sídel nechyběly ani karetní stolky, které se mohly využívat také jako úložné prostory pro kuřácké potřeby.³³¹ Řemeslníci mohli při výrobě podobných mobiliárních kousků předvést své řezbářské umění a smysl pro detail. Stolky bývaly složité a precizně vyřezávané, bohatě zdobené marketerií, vykládané slonovinou, želvovinou či mosazí.³³² Podobný „*Spieltisch*“ lze spatřit například v reprezentativním hodovním sále na zámku Březnice.³³³

IV. 3. Sály předků, portrétní galerie, vstupní haly

Zemřelé i žijící příslušníky rodu, předchozí majitele sídla, panovníky či jiné velké osobnosti evropských dějin připomínaly jejich portréty, které zdobily stěny zámeckých rezidencí. Tento typ obrazů šlechtici soustřeďovali do velkých reprezentativních prostor svých sídel. V první řadě se jednalo o portrétní galerie či sály předků.

³²⁹ Hazardní hry, mezi které patřil také biliár, však některé šlechtičny odsuzovaly a odmítaly je hrát. Mezi takové patřila například Pavlína ze Schwarzenberku (1774-1810), která opovrhovala mužskou i ženskou společnost vídeňských salónů, kde kulečnick nebo šachy byly na počátku 19. století velice oblíbenou zábavou. Milena LENDEROVÁ, *Tragický bál. Život a smrt Pavliny ze Schwarzenbergu*, Praha 2004, s. 204-205.

³³⁰ Krakovští z Kolovrat zřejmě patřili mezi vášnivé hráče této hry, poněvadž kulečnick zkrášloval jídelní prostory nejen hlavní venkovské rezidence v Březnici, ale také v Hradišti u Blovic. SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

³³¹ A. KŘÍŽOVÁ, *Pánský salon*, s. 33.

³³² P. ATTERBURY – L. THARP, *Encyklopedie starožitností*, s. 196-197.

³³³ Státní zámek Březnice, ev. č. BN 1799 (hrací stolek).

Zřizování zvláštních místností věnovaných kultu zemřelých členů rodu se dostalo do módy až v období baroka, koncem 17. století.³³⁴ V galeriích visely portréty nejvýznamnějších a nejslavnějších předků, přičemž rozměry některých obrazů se často pohybovaly v řádech několika metrů. Důležitou součástí obrazáren bývaly také monumentální olejomalby, které zachycovaly významné události, kterých se příslušníci daného rodu osobně zúčastnili. V raném novověku se preferovalo zpodobnění šlechtice jako křesťanského válečníka v boji proti tureckému nebezpečí.³³⁵ V 18. století se vedle portrétů ve vojenských uniformách či v koňském sedle začalo stále častěji objevovat zpodobnění urozeného jedince, jakožto vzdělaného a noblesního intelektuála s knihou nebo nějakou písemností v ruce.³³⁶ Rovněž se objednávaly portréty, které zachycovaly šlechtice s rodinou v jeho přirozeném prostředí, bez strojených póz.³³⁷ V období klasicismu se v malířské tvorbě začaly stále více uplatňovat antické prvky, zvláště z oblasti architektury a sochařství, které byly běžnou součástí portrétů šlechticů a šlechticů. Ženy se s oblibou nechávaly vyobrazovat jako antické bohyně. Například kněžna Karolinu z Lichtenštejna vymalovala roku 1793 Elizabeth Vigée-Lebrun jako řeckou bohyni duhy Iris.³³⁸

V 18. století nechávali někteří šlechtici na svých sídlech vybudovat takzvané sály předků, monumentální prostory obvykle situované v centrálních částech zámeč-

³³⁴ Olivier CHALINE, *Sály předků na zámcích Království českého*, in: V. Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku*, s. 5-6.

³³⁵ Například valdštejské portrétní galerii v hlavním sálu zámku v Duchcově dominuje monumentální, až naddimenzovaný obraz jednoho z nejslavnějších a zároveň nejkontroverznějších členů tohoto rodu, Albrechta z Valdštejna (1583-1634). Slavný vojevůdce je zde vymalován v sedle na cválajícím běloušovi uprostřed bitvy proti Turkům. Vojenské ctnosti byly jedním z nejdůležitějších znaků patřičného sociálního postavení. Proto se jako válečníci nechávali vyobrazit také urozenci, kteří o skutečnou vojenskou službu neměli zájem a na bitevním poli se osobně nikdy neocitli. V. PRCHAL, *Společnost hrdinů*, s. 282-283, 300-301.

³³⁶ Podobně se nechali vymalovat například Alois z Lichtenštejna (1759-1805) a jeho bratr Jan (1760-1836). Alois je na portrétu zachycen s glóbusem a mapami, mladší Jan při kresbě mramorové busty, která v té době patřila k oblíbeným interiérovým doplňkům. Oba portréty vznikly pod štětcem Friedricha Oelenhainze. Johann KRÄTNER – Claudia LEHNER-JOBST – Radim VONDRÁČEK, *Klasicismus a biedermeier z knížecích lichtenštejských sbírek*, Praha 2010, s. 40-41.

³³⁷ Ivo CERMÁN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 199, 221-223.

³³⁸ J. KRÄTNER – C. LEHNER-JOBST – R. VONDRÁČEK, *Klasicismus a biedermeier*, s. 44-45.

kých objektů.³³⁹ Ty se od klasických obrazáren a portrétních galerií zásadně lišily. Jejich stěny nepokrývaly pouze portréty, ale také nástěnné fresky oslavující celé rodové pokolení. Nedílnou součástí výzdoby sálů předků se rovněž staly náboženské výjevy a biblické scenérie, skrze které šlechtici oslavovali boží království a stávající náboženský řád. Jelikož katolická zbožnost v té době tvořila jeden z nejdůležitějších pilířů moci členů habsburského domu, urozenci skrze tuto výzdobu dávali najevo svou loajalitu vůči stávající panovnické dynastii.³⁴⁰

Na zámku v Březnici se však nenacházela místnost, která by svou rozlohou a dominantním umístěním v rámci celé stavby, případně freskovou či sochařskou výzdobou připomínala sál předků. Nicméně v 18. a 19. věku, stejně jako v předchozích staletích, měli šlechtici potřebu shromažďovat portréty rodinných příslušníků a reprezentovat tak slavnou minulost a nepřetržitou kontinuitu rodu. Pro obrazy vyhrazovali na svých sídlech zvláštní prostory, portrétní galerie či obrazové kabinety, kde byly obrazy adaptovány do celostěnných symetrických kompozic.³⁴¹ Jednu z nejznámějších portrétních galerií na našem území lze spatřit na zámku v severočeském Duchcově. Soubor třiceti dvou obrazů představuje vybrané příslušníky valdštejnského rodu, přičemž dvě třetiny tamějších maleb se zrodily pod štětcem Václava Vavřince Reinera.³⁴²

Inventář zámku Březnice z roku 1853 dokládá v místnosti označené jako „*Ahnensaal*“ osmdesát osm portrétů, při jejichž vzniku byla využita technika olejo-

³³⁹ O. CHALINE, *Sály předků*, s. 10. Nejznámější a nejpodivuhodnější sál předků se nachází na moravském zámku ve Vranově nad Dyjí, který zde nechal podle návrhu slavného barokního architekta Jana Bernharda Fischera z Erlachu v devadesátých letech 17. století vybudovat Jan z Althanu (1643-1702). O tom více Bohumil SAMEK (ed.), *Sál předků ve Vranově nad Dyjí*, Brno 2003. Další známý sál předků na našem území se nachází v moravských Jaroměřicích nad Rokytnou. O tom více R. SMÍŠEK, *Rezidence a dvůr hraběte Jana Adama Questenberka*.

³⁴⁰ O. CHALINE, *Sály předků*, s. 18-19. O problematice barokní zbožnosti Habsburků Anna CORETHOVÁ, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013. Běžnou součástí šlechtických interiérů 17. a 18. století byly také obrazy členů habsburského rodu. Nacházely se zejména na sídlech šlechticů, kteří se výrazněji prosadili ve službách Habsburků a získali tak nemalý majetek. Velmi často se objevovala sourozenecká dvojice Josefa I. a Karla VI. ve formě párových podobizen. Ojedinele se v obrazových sbírkách vyskytovaly i podobizny Habsburkoven. Jan IVANEGA, „*Wohl, tüchtig und tauerhafft.*“ *Stavební aktivity na schwarzenberských panstvích za knížete Adama Františka (1703-1732)*, České Budějovice 2015, s. 161 (Disertační práce).

³⁴¹ Zdeněk HOJDA, *Rezidence české šlechty v baroku*, in: L. Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle*, s. 168.

³⁴² V. PRCHAL, *Společenstvo hrdinů*, s. 280-282.

malby. Obrazy ohraničovaly kulaté pozlacené, černě lakované nebo hnědě natřené rámy.³⁴³ Je známo, že Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat, který vlastnil Březnici mezi léty 1824-1872, se velice zajímal o historii svého rodu a snažil se o povznesení a důstojnou reprezentaci sídel, která po předcích zdědil. Nechal pro březnický zámek vyhotovit mnoho kopií obrazů, jež připomínaly přední osobnosti kolovratského rodu.³⁴⁴ Hrabě Jan Nepomuk Karel rovněž ve čtyřicátých letech 19. století objednal vymalování kopie obrazu *Založení kláštera v Ročově*, připomínající prvopočátky Kolovratů, které sahají až do poloviny 14. století.³⁴⁵ Zachování prestiže rodu, která se úzce pojila s imperativem starobylosti, bylo totiž prioritou pro nobilitu nejen v období raného novověku, nýbrž také v 19. a dokonce i 20. století.³⁴⁶ Úctu k rodové tradici a určité závazky vůči činům slavných předků dokonale vystihuje věta, kterou roku 1874 napsal svému otci patnáctiletý Karel IV. ze Schwarzenberku: „*Předek náš, jehož jménem též já se honosím, oslovil mi vzor života šlechtického, dle kterého se po celý život svůj řídit chci.*“³⁴⁷

Portréty jednotlivých osobností šlechtických rodů odrážejí jejich postavení na společenském žebříčku, významnou politickou, vojenskou nebo církevní kariéru či nejvýraznější úspěchy a ocenění v životě daného urozence. Nechávali se vyobrazit v honosných šatech, které doplňovaly řády a vyznamenání, jež šlechtici během svého života získali. Nejprestižnějším byl bezesporu Řád zlatého rouna, se kterým se nechal vyobrazit například Vilém z Rožmberka (1535-1592),³⁴⁸ Václav Eusebius Popel z Lobkovic (1609-1677)³⁴⁹ a Evžen Savojský (1663-1736).³⁵⁰ Z kolovratského rodu byl s Řádem zlatého rouna portrétován například Leopold Vi-

³⁴³ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³⁴⁴ N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 179.

³⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 180.

³⁴⁶ Radmila ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007, s. 42; Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 40-43.

³⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 41.

³⁴⁸ Jaroslav PÁNEK, *Vilém z Rožmberka. Politika smíru*, Praha 2011.

³⁴⁹ Václav Eusebius František z Lobkovic se nechal s Řádem zlatého rouna vymalovat v polovině 17. století od nizozemského malíře Anselma van Hulleho. Na portrétu je vyobrazen jako válečník ve vojenském kyrsu a s maršálskou holí. Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005, s. 359.

³⁵⁰ Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha 2001.

lém Krakovský z Kolovrat (1727-1809) či František Antonín Libštejnský z Kolovrat (1778-1861).³⁵¹

Šlechtici, kteří nedosáhli na Řád zlatého rouna, měli touhu se pochlubit jinými vyznamenáními, jež pro ně osobně mohly mít mimořádný význam. Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat se nechal jako postarší pán vymalovat s nejvýznamnějšími řády, které v průběhu svého života získal. Jelikož byl maltézským rytířem, má na portrétu u krku zavěšený maltézský kříž a hned pod ním Nejvyšší řád Kristův. Na jeho levém poprsí nechybí Císařský rakouský řád Leopoldův a Saský civilní záslužný kříž.³⁵²

Inventarizační komise v březnické portrétní galerii roku 1853 dále zaznamenala rodinu Františka Jeníška z Újezda v černém lesklém rámu („*Stammbaum des Titl Heren Franz Pribik von Ujezd in schwarz politierter Rahm*“).³⁵³ Mohlo se jednat o velký skupinový rodinný portrét Jeníšků, který se na zámku nachází dodnes. Ve středu vyobrazení stojí poslední příslušník rodu Jan Josef Jeníšek z Újezda, který bohužel přežil všechny potomky i vnoučata, se svou třetí manželkou Kateřinou Rosou Vratislavovou z Mitrovic a osmi dětmi. František Jeníšek z Újezda je zde vymalován jako dospívající chlapec v objetí svého otce Jana Josefa.³⁵⁴ Jak autorka již zmínila, heraldická výzdoba s předměty připomínající příslušníky rodu Jeníšků mohly svým způsobem oslavovat i kolovratské pány, jelikož došlo ke spojení jejich erbů a Kolovratové přijali jeníškovský přídomek „z Újezda“. Krakovští z Kolovrat obrazy Jeníšků na zámku ponechávali z úcty jako připomínku na předchozí majitele březnického sídla a jako oslavu tohoto již vymřelého šlechtického rodu.

Portréty urozců se však obvykle nenacházely pouze v portrétních galeriích, nýbrž zdobily také zbývající interiéry sídla. Největší koncentrace obrazů na zámku Březnice, kromě samotné portrétní galerie, byla v místnostech označených jako „*Vorhalle*“. Jelikož tento typ místností nevyplňoval žádný mobiliář, prostora zřejmě sloužila jako vstupní vestibul či chodba. Zdi „*Vorhalle*“ před březnickým společen-

³⁵¹ P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 43

³⁵² Viz obrazová příloha, obrázek 6.

³⁵³ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³⁵⁴ L. FÜRST, *Hanuš z Kolovrat*, s. 130. František Jeníšek z Újezda v dospělém věku sloužil u císařského vojska. Při obléhání Karlovice padl do tureckého zajetí, ze kterého však byl po zaplacení výkupného propuštěn. Své opovrhování vůči Turkům a všemu tureckému vtělil do podoby plivátek ve tvaru tureckých turbanů, která si nechal na objednávku zhotovit a která se na zámku Březnice zachovala dodnes. N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 180.

ským salónekem pokrývalo šest blíže nepopsaných portrétů. O tom, že i obyčejné chodby mohly v určitém směru reprezentovat majitele rezidence, svědčí také prostora popsána jako „*Vorhalle an der Vor- und Taffelzimmer*“. Té v první polovině 19. století dominovala kolekce loveckých trofejí, kterou tvořilo devět dřevěných jeleních hlav s parohy.³⁵⁵

Nelze také vyloučit možnost, že skolení jeleni pocházeli z březnické obory, a někteří z nich padli zásluhou kulky, kterou ze své pušky vystřelil Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat. Hrabě totiž býval vášnivým lovcem, který rád pořádal v okolí březnického zámku hony a střelecké závody.³⁵⁶ Prostřednictvím této zábavy mohl upozorňovat na své lovecké a střelecké kvality. Trofejemi na zdech zámku reprezentoval sám sebe před urozenými hosty, kteří jeho sídlo navštívili. Vzhledem k oční indispozici hraběte Jana Nepomuka Karla se dodnes v zámecké zbrojnici (rystkomoře) dochovaly pušky speciálně upravené tak, aby mohl jednooký hrabě dobře zamířit a trefit svůj cíl.³⁵⁷

³⁵⁵ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³⁵⁶ N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 179.

³⁵⁷ <https://www.zamek-breznice.cz/>, odkaz funkční k 8. 3. 2017.

V. Privátní a obytné prostory

Další nezbytnou složkou šlechtických sídel byly soukromé pokoje, které představovaly prostředek osobní reprezentace majitele rezidence. Do těchto prostor šlechtici soustřeďovali své soukromé sbírky knih, kamenů a minerálů, mincí, kuriozit či jiných předmětů získaných sběratelskou činností.³⁵⁸ Interiéry samozřejmě vyplňoval luxusní mobiliář a doplňky z nákladných materiálů. V tomto případě se však nekladly tak vysoké nároky na okázalost a pompéznost jako v centrálních společenských prostorách. Mnohem žádanější bylo pohodlí, praktičnost a účelnost. Soukromé pokoje představovaly místo pro pěstování volnočasových aktivit i vyřizování pracovních záležitostí. V jejich vnitřním vybavení a uspořádání se zrcadlily hodnoty rodinného života, zázemí a klidu.³⁵⁹

V privátních prostorách se také mnohem více odrážel osobní vkus šlechticů, kteří si své soukromé pokoje zařizovali podle vlastní fantazie. Jejich podoba se proto velmi různila. Někteří urození jedinci si ve svých osobních pokojích potrpěli na skutečný přepych a honosnost, jiní naopak dávali přednost prostšímu zařizení. Podoba privátních prostor rovněž odpovídala typu sídla. Pracovny, audienční místnosti či ložnice v hlavní venkovské rezidenci či městském paláci se podstatně lišily od skromněji zařízených pánských a dámských apartmánů v menších venkovských sídlech.³⁶⁰ Například privilegovaná společnost první poloviny 19. století velmi obdivovala lidové umělecké řemeslo, což souviselo s národním obrozením, které obracelo svou pozornost k lidovým folklórním projevům.³⁶¹ Zámecké pracovny a ložnice venkovských zámečků a letohrádků proto často vyplňoval malovaný nábytek a keramika selského stylu. Mezi skutečné milovníky a vášnivé sběratele tohoto typu umění patřili například Buquoyové, Kinští a Schwarzenberkové.³⁶²

³⁵⁸ M. PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty*, s. 139.

³⁵⁹ K. KŘÍŽOVÁ, *Šlechtický interiér*, s. 99.

³⁶⁰ E. LUKÁŠOVÁ, *Zámecké interiéry*, s. 165-241.

³⁶¹ Helena JOHNOVÁ – Jitka STAŇKOVÁ – Ludvík BARAN, *Lidový malovaný nábytek v českých zemích*, Praha 1989, s. 9.

³⁶² K. KŘÍŽOVÁ, *Šlechtický interiér*, s. 103-105.

V. 1. Pracovny a knihovny

Pracovny šlechticů a zámecké bibliotéky představovaly prostor, kam majitel sídla bez oficialit zval vybrané hosty k soukromým rozhovorům či pracovním jednáním.³⁶³ Proto byly podobné pokoje zařízené pohodlným čalouněným sedacím nábytkem a stoly, u kterých šlechtici vyřizovali svou písemnou agendu. V pracovnách se často nacházely takzvané „*Schreibkasten*“ se šuplíky, opatřené pozlacenými zámky. Zřejmě se jednalo o truhly, do kterých se ukládaly psací potřeby, případně o rozkládací psací stoly.³⁶⁴ Tento typ mobiliáře patřil v první polovině 19. století k nejnezbytnějším nábytkovým kusům té doby. Zvláště oblíbené byly klasické jednoduché stoly na čtyřech nohách s přihrádkami a šuplíky. Objevovaly se však také stoly se žaluziovým zavíráním.³⁶⁵

Pracovna představovala nejen prostor k vyřizování úředních záležitostí, ale také místo pro relaxaci a odpočinek. V jejích interiérech se proto běžně nacházelo čalouněné lehátko („*Ruhebett*“).³⁶⁶ Šlo o podélné křeslo s dlouhou lehací plochou, které mělo zvýšenou podhlavní část s válcovitým polštářem. Takzvané „*Ruhebett*“ lze tedy označit za předchůdce otomanu 20. století.³⁶⁷ Šlechtici si také rádi v prostorách svých pracoven zapálili dýmku či cigaretu. Měli zde tudíž k dispozici nejrůznější kuřácké potřeby a nepostradatelné plivátko („*Spukkaste*“).³⁶⁸

V pracovnách šlechtici vyřizovali soukromou a úřední korespondenci, věnovali se studiu, nebo odpočívali při četbě oblíbených knih. V jejich zařízení a výzdobě se zrcadlily osobní zájmy majitele sídla, jeho vzdělání, náboženské vyznání, kariéra a kulturní rozhled. Součástí interiérů byly různé exotické předměty a dekorace, které si přiváželi ze svých cest. Například v pracovně hraběte Leopolda Viléma Krakovského z Kolovrat v hrobském zámku se na počátku 19. století nacházela soška římské bohyně Venuše a dvě mramorové pyramidy, které zřejmě sloužily jako těžítka.³⁶⁹

³⁶³ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 324.

³⁶⁴ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³⁶⁵ F. CIMBUREK – J. HALÁK – K. HERAIN – Z. WIRTH., *Dějiny nábytkového umění III*, s. 894-895.

³⁶⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³⁶⁷ Radim VONDRÁČEK (ed.), *Biedermeier. Umění a kultura v českých zemích 1814-1848*, Praha 2010, s. 85.

³⁶⁸ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³⁶⁹ A. FIŠEROVÁ, *Rezidence Leopolda Viléma Kolovrat-Krakovského*, s. 34.

Stěny pracoven zkrášlovaly mapy, obrazy měst, osobní oltáře a malé soukromé knihovny.

Zdi pracovny Jana Nepomuka Josefa Krakovského z Kolovrat na březnickém zámku v sedmdesátých letech 18. století zdobilo padesát blíže nepopsaných iluminovaných map.³⁷⁰ Knihy, které inventarizační komise v pracovně zaznamenala, dokládají, že se hrabě zajímal o cestování, evropské dějiny a kulturu cizích zemí. Nacházely se zde například *Dějiny Mariazelle* či práce *Beschreibung aller vornehmsten Städte* od Johanna Heinricha Seyfrieda. Jan Nepomuk Josef si rovněž mohl listovat v knize o evropském cestování (*Europäische Reyse*), která pravděpodobně sloužila jako jakýsi průvodce při poznávání evropského kontinentu.³⁷¹ Zmíněné tituly si hrabě mohl dovést jako upomínku na místa, která navštívil během svých kavalírských a poznávacích cest.

Zařízení a vybavení pracoven často korespondovalo s interiéry knihoven. Prostor zámeckých biblioték vyplňovaly obyčejné stoly obklopené pohodlnými křesly. Nechyběl zde ani psací stůl. Nejdůležitější však byly velké regály či stojany, do kterých se ukládaly knihy („*Bücherstellagen*“). Ty často svou výškou dosahovaly až ke stropu. Proto se v knihovnách běžně nacházely také žebříky či schůdky („*Treppenleiter*“).³⁷² Interiéry knihoven se v průběhu staletí měnily mnohem častěji než ostatní prostory šlechtického sídla. Bibliotéky ze 17. až 19. století zůstávají po obsahové stránce převážně barokní, jejich prostor však vyplňuje pozdější empírový mobiliář.³⁷³ Pozoruhodně zachovalá empírová knihovna se nachází například na zámku Kačina. Řada zámeckých biblioték byla účelově zařízena na konci 19. nebo na počátku 20. století, jako například knihovna na zámku v Českém Krumlově.³⁷⁴

Rozsáhlé knihovní sbírky budované několika generacemi i několika různými šlechtickými rody se obvykle nacházely v hlavních venkovských rezidencích.³⁷⁵

³⁷⁰ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

³⁷¹ TAMTÉŽ.

³⁷² TAMTÉŽ, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

³⁷³ Jiří CEJPEK a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002, s. 145.

³⁷⁴ TAMTÉŽ.

³⁷⁵ Jedna z nejstarších barokních knihoven se nachází na Buchlově. S budováním sbírky započali v polovině 17. století Petřvaldští z Petřvaldu. Po vymření rodu roku 1763 byla knihovna oceněna na 6 000 zlatých. Další majitelé sídla, Berchtoldové, pokračovali v rozšiřování hradní knihovny sbírky. Bibliotéka v současné době čítá úctyhodných 5 520 děl, včetně 38 rukopisů. J. CEJPEK a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, s. 146.

Urození důsledně dbali na jejich celistvost a kladli důraz na sepětí fondu se starým rodovým sídlem. Pouze takové bibliotéky byly schopny zvyšovat slávu a prestiž rodu.³⁷⁶ Od 17. století v souvislosti s rostoucí urbanizací se budovaly knihovny také v městských palácích, ve kterých šlechtici pobývali po většinu roku.³⁷⁷ V následujícím 18. věku se rozšířil také tematický záběr knihoven, což zapříčinila snadnější cirkulace idejí v souvislosti s rozmachem cestování a vzrůstající význam vzdělaných osobností ve společnosti a u dvora.³⁷⁸

Urození majitelé měli ve zvyku opatřovat své knihy jednotlivými vazbami s iniciály a datem pořízení. Vpisovali do nich svá motta a různá hesla, jež vyjadřovala jejich životní krédo a postoj. Výběr a nákup knih byl veden individuálním čtenářským vkusem nebo praktickou potřebou. V knihovně celoživotně nemocného jedince se nacházelo větší množství knih týkajících se lékařství. Diplomáté měli potřebu sbírat právnické a politické spisy. Jazykové nebo cestovní příručky nakupovali šlechtičtí absolventi kavalírských cest.³⁷⁹

Tématika knih v březnické bibliotéce byla velice rozmanitá.³⁸⁰ Jednalo se o latinsky psaná díla od známých starověkých a středověkých autorů. Inventarizační komise roku 1775 zřejmě zaznamenala obsah staré březnické knihovny, jejíž velkou část roku 1818 daroval hrabě Josef Maria Krakovský z Kolovrat nově

³⁷⁶ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 248.

³⁷⁷ TAMTÉŽ. Znamenitou knihovnu ve svém pražském paláci opečovával také kníže Karl Egon z Fürstenberka (1729-1787). Ve druhé třetině 18. století vybudoval velkolepou palácovou knihovnu v Praze na Malé Straně také kníže August Josef z Lobkovic. Bohumír LIFKA, *Zámecké a palácové knihovny v Čechách. Přehled historicko-topografický*, Český bibliofil 6, 1934, s. 39-54, zde s. 44-45.

³⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 43. Někteří příslušníci české a zahraniční šlechty se nechali inspirovat svými oblíbenými autory a sami sepsali řadu pojednání. Polní zbrojmistr František Josef Kinský (1739-1805) publikoval roku 1773 své první *dílo Erinnerung über einen wichtigen Gegenstand (Připomínka důležitého tématu)*, ve kterém se zamýšlel nad otázkou výchovy českých šlechticů. I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*, s. 304-305. Někteří se věnovali také historickému spisování. Například majitel buchlovického panství hrabě Leopold II. Berchtold (1863-1942) napsal na konci 19. století knihu o dějinách svého panství, která vyšla roku 1892 pod názvem *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge (Minulost a přítomnost hradu Buchlova v moravských Chřibech)*. M. KONEČNÝ, *Zámek Buchlovice*, s. 55.

³⁷⁹ J. KAŠPAROVÁ, *Bibliofilství české šlechty*, s. 32-33.

³⁸⁰ K problematice knihoven obecně Jitka RADIMSKÁ (ed.), *Jazyk a řeč knihy. K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2009.

vzniklému Muzeu království českého.³⁸¹ Dar v sobě skýtal 96 vzácných rukopisů a 379 knih. Muzejní sbírku roku 1893 obohatil také dědic kolovratského rodu Eduard Pálffy. V současné době se v Národním muzeu nachází přes 200 cenných rukopisů ze zámecké březnické knihovny, které byly sepsány v období od 10. do 14. století.³⁸²

Písaři při sepisování inventáře roku 1775 rozdělili knihy a rukopisy podle jejich tematického zaměření do několika skupin. Nejvíce titulů se týkalo církevní historie a životů světců. Nacházely se zde například *Církevní dějiny* od Eusebia z Kaisareie či *Speculum Historiale* od Vicenta z Beauvais. Vědním oborům vévodila historie. Tehdejší majitel březnického sídla Jan Nepomuk Josef Krakovský z Kolovrat si mohl listovat prací *Životopisy dvanácti císařů* od Suetonia Tranquilla či spisy Julia Caesara (*Omnia opera*). V knihovně byli samozřejmě zastoupeni také autoři, kteří se věnovali českým dějinám, například Jan Dubravius a jeho *Historia Bohemica*. Březnická bibliotéka obsahovala mimo jiné také řadu knih z oblasti práva, lékařství, matematiky, místopisu a humanitních věd.³⁸³

V rozsahu knihoven a především v jejich tematické skladbě se zrcadlily zájmy šlechticů, vytvářené pod vlivem rodinné tradice a výchovy. Podobu biblioték ovlivňovaly také absolvované kavalírské cesty a v neposlední řadě kariéra majitelů sídla.³⁸⁴ Skutečnost, že se v knihovně březnického zámku nacházelo takové množství odborných knih, však neznamená, že urození majitelé sídla všechny tituly skutečně přečetli. Inventarizační komise nezaznamenala stav jednotlivých knih, ani případné vepsané marginální poznámky. Zámecká bibliotéka byla pro šlechtice především velmi reprezentativní záležitostí. Knihovní sbírky představovaly důležitý prvek, jenž

³⁸¹ Největší a nejstarší součástí březnické zámecké bibliotéky je knihovna roudnického augustiniánského kláštera. Další rukopisy pocházejí ze sbírky Jana Kyrchpergra z Kyrchpergru, který se na několik rukopisů vlastnoručně podepsal. Roudnické a Kyrchpergorvy rukopisy se do březnické knihovny zřejmě dostaly za Přibíka Jeníška z Újezda, který po roce 1620 díky zkonfiskovaným statkům přišel k mimořádnému majetku. Za Přibíka a jeho dědiců nabyla sbírka protireformačního charakteru. Další majitelé Březnice již rukopisnou sbírku příliš nerozšiřovali. Svou pozornost obraceli spíše k tištěným knihám. F. M. BARTOŠ, *Z dějin rukopisné sbírky zámku březnického*, s. 212-216.

³⁸² TAMTÉŽ, s. 212.

³⁸³ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

³⁸⁴ Václav BŮŽEK, *Knihovny aristokratů na česko-moravsko-rakouském pomezí koncem 16. a v první polovině 17. století*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2000 (= Opera romanica 1), s. 90.

napomáhal spoluvytvářet distinktivní obraz urozence v hierarchizované společnosti.³⁸⁵

V. 2. Obytné apartmány

18. století představovalo revoluci nejen v oblasti vzdělanosti a kultury, nýbrž i ve vztazích uvnitř rodinného jádra, mezi manželi a dětmi. Šlechtici se snažili důsledně oddělovat své pracovní záležitosti od osobního života. Ve svých soukromých apartmánech, daleko od společenských salónů a rušných zábav, odkládali stranou strojené pózy, paruky a okázalé šatstvo a chovali se přirozeně.³⁸⁶ Bylo to místo, kde mohli v okruhu své rodiny a nejbližších přátel plně projevovat své city a utužovat vzájemné vztahy. Tento životní styl a zároveň také umělecký směr lze označit jako sentimentalismus.³⁸⁷

Důležitou součástí soukromých obytných apartmánů šlechticů a šlechticů byly prostorné pokoje, které svým vybavením připomínaly společenské salónky a pracovny.³⁸⁸ Tyto místnosti plnily funkci soukromé přijímací prostory, kde se majitel sídla scházel se svými hosty ke společným diskusím a privátním zábavám. Pokoje plnily úlohu osobní reprezentace, byly proto mnohem větší a okázalejší než ostatní části apartmánu, například ložnice a šatny. Šlechtici se v těchto prostorách obklopovali předměty ze svých osobních sbírek a vzácnými rodinnými klenoty.³⁸⁹ Na stěnách visely reprezentativní portréty a umělecky zpracovaná zrcadla. Ve výzdobě interiéru audienčních pokojů nechyběly ani heraldické znaky připomínající hloubku urozenosti majitele a jeho rodu.³⁹⁰

³⁸⁵ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 246-247.

³⁸⁶ I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*, s. 219-220.

³⁸⁷ Ideál přirozené rodiny znázorňuje řada dobových portrétů. Například obraz z roku 1762, který zachycuje císaře Františka Štěpána I. Lotrinského s manželkou Marií Terezií a jejich dětmi při rozdávání vánočních dáreků. František Štěpán je zde zachycen v domácím oděvu, zatímco jeho žena obsluhuje u stolu. TAMTÉŽ, s. 221. Sentimentální člověk projevoval své city i v soukromé korespondenci. O tom Ivo CERMAN, *Empfindsame Briefe. Familienkorrespondenz der Adelligen im Ausgang des 18. Jahrhunderts*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006 (= *Opera historica* 11), s. 283-301.

³⁸⁸ J. KUBEŠ, *Vývoj obytné jednotky*, s. 84.

³⁸⁹ Součástí panského apartmánu mohl být také kabinet. Rozsáhlejší osobní sbírky, kuriozity a staré rodinné skvosty pak šlechtici soustřeďovali do těchto prostor, které měly ještě privátnější charakter nežli audienční místnosti. TAMTÉŽ, s. 84-85.

³⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 84; M. PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty*, s. 139.

V dochovaných zámeckých inventářích byly podobné místnosti označovány jako „*Frauenzimmer*“, v nichž pobývala manželka majitele sídla.³⁹¹ Jestliže se jednalo o prostor, který tvořil součást pánského apartmánu, inventarizační komise jej pojmenovala po šlechtici, který objekt v té době vlastnil. Například v hrobské rezidenci hraběte Leopolda Viléma Krakovského z Kolovrat se nacházel „*Excellenz Herr Herr Graf Zimmer*“, který pravděpodobně sloužil jako prostor k odpočinku či soukromá pracovna.³⁹² Svůj osobní pokoj měl i Leopoldův dospělý syn Filip. Zmiňovaná prostora je v inventáři označena jako „*Graf Phillip Zimmer*“.³⁹³

Podobné místnosti nechyběly ani na vedlejším venkovském sídle Josefa Marii Krakovského z Kolovrat v Hradišti u Blovic. Podle inventáře z roku 1795 byl osobním pokojem hraběte takzvaný „*Kabinet Herr Herr Graf*“, který zřejmě sloužil také jako pracovna, jelikož místnost označená jako „*Schreibzimmer*“ se v té době na zámku nenacházela. Prostor kabinetu vyplňovalo množství nově pořízených předmětů, jelikož v osmdesátých letech 18. století prošel celý objekt rozsáhlou přestavbou. Josef Maria se ve svém pokoji usazoval na polstrované kanape, které doplňovala čtyři křesla potažená plyšem. Kromě nových dřevěných komod a vykládaných stolů se v místnosti nacházel také pojízdný stolek z dubového dřeva („*eichenhölzerner Roll-Tisch*“). Hrabě měl k dispozici veškeré toaletní potřeby v podobě záchodu a umyvadla se zrcadlem. Prostor zpříjemňovaly nové zelené dykytové závěsy na železných tyčích, které však později vystřídaly žaluzie („*Saluschia*“). Inventarizační

³⁹¹ Johann Heinrich Zedler charakterizoval tento prostor následujícími slovy: „*Frauenzimmer heisset eigentlich derjenige Ort, wo sich die Weibes=Personen aufhalten, das wird aber auch vor das Geschlechte selbst genommen, so dem Männlichen entgegen gesetzt Word. Was das Teutsche Frauenzimmer betrifft, so findet man hier und da viel schöne Gesichter, sie aestimiren neue Moden, and zu allen Dingen bequem, curieus, können ihre Liebe sehrverbergen, mögen auch gerne Schmeicheleyen vertragen, seynd begierig auf die Galanterie, lassen sich zur Haushaltung wohl anführen, und bey Iber Liebe eine nicht gerile Eifersucht mercken, sie wissen sichmeisterlich zu verstellen, lassen aber ihre Wanckelmuth hier und da blicken, sie lieben die Music, können sichin jede Tracht sehr wohl finden, und sind meistens gut gewachsen.* Johann Henrich ZEDLER, *Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste IX*, Halle – Leipzig 1735, s. 1782-1783.

³⁹² Pokoj vyplňovaly skříně, stoly, pohovka s křesly, antický sekretář a oltář. Místnosti dominovala mapa radenínského panství, jehož správním centrem byla hrobská rezidence. Prostor zkrášlovaly nejrůznější dekorace, jako například těžítka ve tvaru pyramid a soška Venuše. A. FIŠEROVÁ, *Rezidence Leopolda Viléma Kolovrat-Krakovského*, s. 34.

³⁹³ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Velkostatek Radenín, inv. č. 565, sign. VI J/2a, kart. 36.

komise rovněž zaznamenala malý portrét ve zlatém rámu; kdo na něm byl vyobrazen, však blíže nepopsala.³⁹⁴

Pro manželku Josefa Marii Krakovského z Kolovrat a její hosty byl na zámku Hradiště u Blovic určený „*Frauenzimmer*“, který vyplňovaly stoly, křesla, skříň a lůžko. Na zdi visely dva portréty a zasklený obraz svatého Alfonse.³⁹⁵ Kromě vyobrazení světců byly v 18. i následujícím 19. století běžnou součástí osobních pokojů také malé oltáře s klekátky, u kterých se šlechtici a šlechtičny každodenně modlili.³⁹⁶ Hned vedle pokoje se nacházela malá kuchyňka, kde mohlo služebnictvo připravovat hraběnce a jejím společnicím kávu nebo čaj.³⁹⁷ Prostší vybavení osobních pokojů odpovídalo vedlejšímu postavení hradištského zámku v soustavě sídel březnické větve Krakovských z Kolovrat. Josef Maria Krakovský z Kolovrat pobýval v Hradišti pouze příležitostně, především v letních měsících. V interiérech proto chyběly osobní věci. Rovněž výzdoba byla mnohem skromnější než v hlavní venkovské rezidenci.

Vybavení pokoje, který inventarizační komise na zámku Březnice roku 1853 označila jako „*Frauenzimmer*“, jednoznačně nasvědčuje tomu, že v něm žena v té době určitě nepobývala. Místnost pravděpodobně využíval sám majitel sídla Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat. Jelikož hrabě zůstal po celý život svobodný, neměl po svém boku manželku, jež by se v těchto prostorách zdržovala. Interiér „*Frauenzimmer*“ vyplňovaly almary, stoly, křesla, psací stůl, příborník a knihovna. Nechyběla zde ani toaleta s umyvadlem („*Waschkasten und Toiletkasten*“) a plivátko.³⁹⁸ Důležitou součástí interiéru byly vycházkové hole, cestovní taška a čutora, které hrabě zřejmě využíval při svých cestách do zahraničí nebo pěších výletech po okolí. V místnosti se nacházel také oštěp se železným hrotem a rukojetí

³⁹⁴ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

³⁹⁵ TAMTÉŽ. Svatý Alfons (1696-1787), vlastním jménem Alfons Maria di Liguori, je patronem zpovědníků a profesorů morálky. Svůj život zasvětil misijní činnosti v oblasti Neapole. Bývá považován za největšího morálního teologa všech dob. V březnu 1871 jej papež Pius IX. povýšil na učitele církve. Vera SCHAUBER – Hanns Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Praha 1994, s. 397.

³⁹⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

³⁹⁷ V kuchyňce se nacházela velká almara, stoly a menší skříňky. Byly zde uloženy také dvě konvice na kávu. Celý prostor zkrášlovalo deset obrazů. SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

³⁹⁸ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

a nástěnný kalendář.³⁹⁹ Velmi zajímavou dekorací byla mědirytina mistra Jana Husa v černém lakovaném rámu, která dokládala vlastenecké cítění hraběte Jana Nepomuka Karla.⁴⁰⁰ Názory na osobnost mistra Jana Husa se v minulosti proměňovaly. Zatímco v 17. a 18. století byl Jan Hus zvláště v katolických kruzích považován za kacíře, pro obrozence v 19. věku představoval liberálního bojovníka za náboženskou svobodu a národnostní práva.⁴⁰¹ Jelikož hrabě patřil k aktivním podporovatelům obrozeneckých myšlenek, mohl se i on hlásit k Husovu odkazu.

Interiér tohoto pokoje přesně ilustroval záliby, osobní vkus i životní postoje Jana Nepomuka Karla Krakovského. Nicméně vzhledem k tomu, že hrabě měl na zámku k dispozici ještě svou pracovnu, knihovnu a vlastní ložnici, místnost mohla mít také pouze skladovací charakter. Odkládaly se do ní předměty, pro které nebylo jinde na zámku místo, nebo se využívaly jen příležitostně.

Další důležitou část šlechtického apartmánu představovala ložnice („*Schlafzimmer*“). Té dominovala postel, jejíž vybavenost a estetická úroveň zpracování byla výrazem majetnosti, kulturní vyspělosti a demonstrací sociálního postavení. Postel byla v období 18. a 19. století již prostorem zcela intimním, což souviselo s utvářením kategorie studu, intimitou určitých projevů tělesnosti a novými poznatky v oblasti osobní hygieny.⁴⁰² Na šlechtických sídlech se mezi léty 1750-1850 objevovaly klasické postele s baldachýnem, nebo bez něj, zdobené masivními rohovými sloupy.⁴⁰³ Zřejmě záleželo na osobních preferencích majitele rezidence.

Lůžko často doplňovaly noční stolky. Prostor dále vyplňoval obyčejný stůl, psací stůl, polstrovaná křesla a skříň. Cennosti si šlechtici ukládali do uzamykatelných mahagonových skříněk. Na podlaze ležely koberce a stěny zkrášlovaly

³⁹⁹ TAMTÉŽ.

⁴⁰⁰ TAMTÉŽ.

⁴⁰¹ Zdeněk VYBÍRAL – Jakub SMRČKA, *Jan Hus. O knězi, mysliteli a reformátorovi*, Tábor 2015, s. 119-137. V protestantském prostředí byl již od 16. století Hus chápán jako mučedník, později jako učenec a teolog. Přední představitel německé reformace Martin Luther prohlásil: „*Od počátku jsme byli všichni husity, aniž bychom to věděli*“. Jan Hus se stával námětem řady mědirytin a freskových výmalb v protestantských kostelích. V 19. století, kdy došlo k rozvoji kulturního a společenského života české národní pospolitosti, zaplnily česká města i vesnice památníky hlásící se k odkazu mistra Jana Husa. Roku 1883 také vznikl pod štětcem Václava Brožíka monumentální obraz *Hus před koncilem kostnickým*. TAMTÉŽ.

⁴⁰² Lydia SOUKUPOVÁ, *Lůžko a postel. Pokus o sémioticko-funkční analýzu*, in: Zdeněk Beneš – Eduard Maur – Jaroslav Pánek (edd.), *Poceta Josefu Petráňovi*. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, Praha 1991, s. 113-136, zde s. 118-121.

⁴⁰³ M. TOGNER, *Historický nábytek*, s. 43.

obrazy.⁴⁰⁴ Hraběcí ložnici hradištského zámku zdobili také dva alabastroví lvi a tři malé ležící sošky („*kleine liegende Statuen*“), které však autoři inventáře blíže nepopsali.⁴⁰⁵ Dekorace mohly sloužit jako těžítka, případně jako upomínka na místo, kde je majitel sídla zakoupil.

V soukromých pokojích rovněž visely portréty rodinných příslušníků. Ložnici hraběte Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat zdobily portréty jeho sestry Antonie a nevlastní matky Arnoštky Šlikové. Tato šlechtična vychovávala mladého hraběte již od jeho útlého dětství. Úlohy nevlastní matky se zhostila se vši pečlivostí a s Janem Nepomukem Karlem měli i v jeho dospělosti velmi blízký a vřelý vztah.⁴⁰⁶ Portrét hraběnky Šlikové v Hanušově ložnici může svědčit o tom, jak výjimečnou a nezastupitelnou roli hrála tato žena v jeho životě, přestože nebyla jeho biologickou matkou. Obraz zaznamenala inventarizační komise roku 1853, tedy celých 29 let po její smrti. Jan Nepomuk Karel zřejmě na svou nevlastní matku s láskou vzpomínal po celý svůj život.

Další důležitou součástí ložnic tvořily obrazy světců a osobní oltáře, u kterých se šlechtici mohli v soukromí a tichosti pomodlit. Jan Nepomuk Karel vyznával zejména mariánský kult.⁴⁰⁷ V jeho soukromé ložnici se nacházelo hned několik obrazů Matky Boží, jejíž postava vévodila také jeho osobnímu oltáři.⁴⁰⁸ Přestože byl Jan Nepomuk Karel zapálený vlastenec a za své přední poslání považoval především obranu českých zájmů, jazyka a kultury, i nadále zůstal po vzoru svých předků věrný katolické víře. Nicméně v 19. století se již na otázku náboženství a katolického vyznání nekladl tak velký důraz, jako v pobělohorském, rekatolizačním, období. Společnost byla v tomto směru již mnohem tolerantnější, za čímž stály již osvícen-

⁴⁰⁴ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴⁰⁵ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴⁰⁶ Biologická matka Jana Nepomuka Karla, hraběnka Walburga Morzinová, zemřela již roku 1798, kdy byly malému hraběti pouhé čtyři roky. V. TREMŠÍNSKÝ, *Zapomenuté rovy. Vzpomínka na Hanuše hraběte z Kolovrat*, s. 33.

⁴⁰⁷ Mariánská zbožnost tvořila důležitý pilíř barokního katolictví. Přestože v 18. století, zejména za vlády císaře Josefa II., její role výrazně zeslábla, dokázala si i nadále udržet svou významnou pozici v rámci katolické zbožnosti. V 19. a 20. století nastala renesance uctívání mariánského kultu, nicméně doba, kdy habsburští panovníci vzhlíželi k Panně Marii jako k císařovně a ochranitelce vojsk, byla již dávnou minulostí. A. CORETHOVÁ, *Pietas Austriaca*, s. 56-92.

⁴⁰⁸ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

ské myšlenky 18. století a následně reformy Josefa II. z devadesátých let tohoto věku.⁴⁰⁹

Inventář březnického zámku z roku 1853 dokládá, že prostor ložnice do velké míry plnil také funkci koupelny. Nechyběly zde základní toaletní potřeby, jako například porcelánový nočník („*Pot de chambre*“), lavor a ručník.⁴¹⁰ S rozvojem péče o tělo a hygienu souvisí také přítomnost toaletních a mycích stolků v intimních částech bytu. Tento typ mobiliáře obvykle stál na třech nohách. Uvnitř kruhového rámu bylo vloženo porcelánové nebo skleněné umyvadlo. Některé toaletní stolky mohly mít v dolní části dvířka, kam se ukládaly hygienické potřeby, v horní části pak odklápěcí desku, pod kterou se ukrývalo umyvadlo.⁴¹¹

Šlechtici v 19. století si také potrpěli na zdravý a čistý chrup a svěží dech. Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat měl ve své ložnici na toaletním stolku položenou stříbrnou nádobu s jakousi, zřejmě bylinnou, tekutinou, která se využívala k vyplachování ústní dutiny („*Mundwasserbecher von Silber*“). Na stolku stály také skleněné dózy se stříbrným orámováním, do kterých se vkládaly zubní kartáčky a další ústní hygienické potřeby („*Dosa zum Zahnbürsteln*“, „*Dosa zum Zahnputzer*“).⁴¹² Zubní pasta, jak ji známe dnes, se v tomto období ještě nevyráběla. Urozenci dbající o hygienu ústní dutiny využívali prášek z páleného lipového nebo jiného měkkého dřeva, z plavené křídly a benzoe.⁴¹³

Zmíněné nádoby na zubní kartáčky zdobilo písmeno **K** s korunkou, kterou písaři při zhotovování inventáře dokonce názorně zakreslili.⁴¹⁴ Znak mohl ve zkrácené formě představovat rod, ze kterého pocházel stávající majitel sídla, Krakovské z Kolovrat. Vyobrazené písmeno může svědčit o tom, že i v intimních prostorách měli šlechtici potřebu si neustále připomínat hloubku vlastní urozenosti. Prostředkem jejich sebe prezentace mohly být ty nejobyčejnější předměty každodenní potřeby.

⁴⁰⁹ O tom blíže I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*.

⁴¹⁰ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴¹¹ R. VONDRÁČEK (ed.), *Bidermeier*. s. 88.

⁴¹² Zubní kartáček údajně vynalezli Číňané na počátku 16. století. Do Evropy se dostal až o 200 let později, širokou společností však příliš neoslovil. Pravidelné čištění chrupu se začalo stávat každodenní rituální záležitostí až ve 20. století. M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – H. DOUŠOVÁ, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století I*, s. 92.

⁴¹³ TAMTÉŽ.

⁴¹⁴ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

Urození pánové v období kolem poloviny 19. století rovněž věnovali náležitou pozornost péči o své tváře a údržbě vousů.⁴¹⁵ V jejich ložnicích proto nechyběly břitvy („*Rasiermesser*“) a ostatní potřeby používané při holení. Například hrabě Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat po většinu svého života nosil v té době velmi módní knír a hladce oholené tváře.⁴¹⁶ Aby si tento vzhled udržel, vlastnil i on zmíněné potřeby. Nezapomínalo se však ani na vlasy, které si šlechtici a šlechtičny pročešávali hustými kartáči („*Haarbürste*“) a upravovali úzkými hřebeny („*Haarkamm*“).⁴¹⁷

Toaletní stolky v ložnicích zámeckých sídel zkrášlovaly broušené skleněné nádoby na parfémy, které používaly nejen dámy, ale také pánové. Vůně se totiž v průběhu 18. století staly běžnou součástí rituálu tělesné hygieny urozených vrstev.⁴¹⁸ Víko flakónu, který se nacházel v ložnici Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat, opět zdobilo písmeno **K**.⁴¹⁹ Zřejmě šlo o celou kolekci toaletních potřeb, kterou si hrabě nechal vyrobiť a vyzdobit na zakázku. Všechny přítomné předměty dokazují, že vnější vizáž zastupovala v myšlenkovém světě šlechtice velmi důležité místo. Svým upraveným zevnějškem a hygienickými návyky se urození odlišovali od nižších společenských vrstev. Tímto způsobem dávali najevo svou sociální nadřazenost.⁴²⁰

Na prostor ložnice dále navazovala šatna („*Garderobe*“), před níž se mohl nacházet ještě předpokoj („*Vorhalle am Garderobe*“). Nejdominantnější složkou těchto prostor byly samozřejmě velké šatní skříně („*Kleideralmar*“), které v sobě měly zabudované tyče a háky, na které se věšely oděvy.⁴²¹ Jediným kouskem oblečení, který inventarizační komise zaznamenala, byla černá uherská bunda („*Bunda*

⁴¹⁵ Ludmila KYBALOVÁ, *Od empiru k druhému rokoku*, Praha 2004, s. 153.

⁴¹⁶ Viz obrazová příloha, obrázek 5 a 6.

⁴¹⁷ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴¹⁸ V 18. století se začalo upouštět od parfémů živočišného původu, preferovaly se rostlinné vůně. Nejoblíbenější se stala růžová voda, k níž se posléze přidala fialková, levandulová, rozmarýnová vůně a vůně tymiánu. V druhé polovině 18. věku se do módy dostaly ostrovní vonavky rostlinného původu, které do škály rostlinných esencí přinesly nové exotické prvky. Alain CORBIN, *Narcis a miazma. Pach a společenské představy 18. a 19. století*, Praha 2004, s. 77-78.

⁴¹⁹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴²⁰ Image upravené a přitažlivé dámy horlivě pěstovala například Pavlína ze Schwarzenberku. Pravidelně nakupovala levandulovou a kolínskou vodu, hřebeny a mycí houby. Každý rok si pořizovala dva zubní kartáčky a kafr na osvěžení a prokrvení pleti. M. LENDEROVÁ, *Tragický bál*, s. 245.

⁴²¹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

ungrische, schwarz“). V šatně březnického zámku se roku 1853 kromě almar nacházela také krabička na koření („*Gewürz Kasten*“). Sušené bylinky se v těchto prostorách mohly využívat k provonění šatstva nebo jako odpuzovač šatních molů. Interiér dále vyplňovalo lůžko, stoly, křesla a polstrované toaletní křeslo. V okenních otvorech byly napnuté sítě, které chránily prostor před nežádoucím hmyzem. Zřejmě jen jako dekorace zde sloužila kůže z jezevce („*Dachs Balg*“).⁴²² Svě místo zde měl také jistý předmět tureckého původu, který je v inventáři označen jako „*türkische Musik (Sikorisch) mit 24 bleiernen Rfeizen, im weichen Kasten*“.⁴²³ Pravděpodobně šlo o nějaký turecký hudební nástroj.

Oblečení šlechticů představovalo nejvýraznější a nejrozšířenější výraz životního stylu. Oděv byl ukazatelem příslušnosti k sociální vrstvě i prostředkem sociální komunikace. Také mohl odrážet politické sympatie či národnostní a ženskou emancipaci.⁴²⁴ V první polovině 19. století se však společenské odlišení prostřednictvím oděvu výrazně zmírnilo. Současně vzrostl vliv bohatého měšťanstva na odívání. Podoba dámských a pánských šatů směřovala k zcivilnění, účelnosti a prostotě. Šatny urozených vrstev tak zaplnila móda, která pramenila z měšťanského prostředí. Dámy začaly nosit šaty s dlouhou širokou sukni, které zdůrazňovaly jejich útlý pas. Pánský oděv býval velmi jednoduchý. Skládal se většinou z fraku, kalhot a vesty.⁴²⁵

Na šlechtických sídlech se rovněž nacházelo šatstvo využívané při divadelních představeních („*Theater Garderobe*“). Kostýmy neměly své místo mezi všedním oblečením. Jelikož se využívaly pouze příležitostně, uschovávaly se do místností, které měly spíše skladovací charakter.⁴²⁶ Na Březnici bylo v polovině 19. století uloženo několik kusů podobných oděvů, jako například pánský nátělník ušitý z atlasu, kabát a modré punčochy.⁴²⁷ Důležitou součástí zdejších kostýmů tvořily turbany.⁴²⁸ Divadelní představení konaná na březnickém zámku se tudíž

⁴²² TAMTÉŽ.

⁴²³ TAMTÉŽ.

⁴²⁴ M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – H. DOUŠOVÁ, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století I*, s. 79-86.

⁴²⁵ L. KYBALOVÁ, *Od empiru k druhému rokoku*, s. 106-150.

⁴²⁶ Divadelní garderoba byla na březnickém zámku uložena ve věžní komoře („*Thurmgewölbe*“) společně s dalšími ne příliš využívanými předměty, jako například klecí pro papoušky. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴²⁷ Na divadelních prknech vystupovaly také ženy, jelikož na březnickém zámku nechyběly ani dámské kostýmy. TAMTÉŽ.

⁴²⁸ TAMTÉŽ.

zřejmě týkala dálného orientu. V období 16. a 17. století byla oblíbená především tematika boje proti tureckému nebezpečnosti, kdy Osmanská říše představovala pro středoevropský prostor reálnou hrozbu.⁴²⁹ Přední čeští šlechtici organizovali na svých sídlech divadelní inscenace přístupné široké veřejnosti, během kterých představovali boj křesťanských rytířů proti tureckým bezvěrcům.⁴³⁰ Obraz Turka se však postupně proměňoval. Od 18. století vzbuzovala turecká kultura ze strany evropské společnosti spíše zájem a obdiv. Orientální motivy a výrobky z oblasti Malé Asie začaly ve větší míře pronikat do šlechtických příbytků a staly se tak běžnou součástí každodenního života aristokrata v 18. a 19. věku. Změna nastala i v oblasti divadelní a operní tvorby, o čemž svědčí například opera *Únos ze serailu* z roku 1782 od významného rakouského hudebního skladatele Wolfganga Amadea Mozarta (1756-1791).⁴³¹

V. 3. Dětské pokoje

Pokoje pro děti byly většinou situovány ve stejném podlaží jako soukromé apartmány majitele sídla a jeho manželky. Někdy mohly přímo navazovat na dámskou obytnou jednotku.⁴³² V některých případech však byli děti a jejich vychovatelé ubytováni ve zcela jiných částech rezidence. Příslušníci rodinného jádra tudíž žili odděleně, což odpovídalo tradičnímu modelu šlechtické rodiny.⁴³³ Své vlastní pokoje měli už malí renesanční i barokní šlechtici, nicméně pokoj s účelovým dětským nábytkem přizpůsobeným potřebám dítěte se začal objevovat až s počínajícím

⁴²⁹ O vnímání Turka v českém prostředí Tomáš RATAJ, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře českých zemí*, Praha 2002.

⁴³⁰ Podobná představení pořádal v polovině 16. století na svém zámku v Budyni nad Ohří Jan Zajíc z Házmburka. O tom více Jaroslav PÁNEK (ed.), Jan Zajíc z Házmburka, *Sarmacia aneb zpověď českého aristokrata*, Praha 2007.

⁴³¹ O Mozartovi pouze výběrově Bohumil KARÁSEK, *Wolfgang Amadeus Mozart*, Praha 1959; David WEIS, *Mozart člověk a génius*, Praha 1977; Eduard MÖRIKE, *Mozart auf der Reise nach Prag*, Prag 2005; Piero MELOGRANI, *Mozart, Život a dílo Wolfganga Amadea Mozarta*, Praha 2010.

⁴³² J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 230.

⁴³³ Například na nově postaveném zámku Kačina se apartmán hraběte Jana Rudolfa Chotka (1748-1824) nacházel v levé části budovy. Apartmán hraběnky byl naproti tomu situován v pravém křídle. Děti a vychovatelé měli své pokoje v prvním patře. I. CERMÁN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008, s. 455-456.

19. stoletím.⁴³⁴ Pokoje pro děti mohlo tvořit i několik místností. Kromě ložnic se na šlechtických sídlech objevovaly také vedlejší pokoje, které mohly být využívány jako prostor pro hraní či vzdělávání.

Velkou část dětských pokojů vyplňovaly dětské postele („*Kinds Bettstatt*“). Například na zámku v Hradišti u Blovic se roku 1795 nacházely dva dětské pokoje, ve kterých stála celkem čtyři lůžka.⁴³⁵ Pokud šlechtici měli několik malých dětí, bylo obvyklé, že v pokojích spávalo více ratolestí pohromadě. Nedílnou součástí dětských postýlek tvořily příčky v horní části či vyjímatelné postranice. Před sluncem chránily dítě textilie, které mu zastiňovaly hlavičku.⁴³⁶ Kojenci spávali v kolébkách. Kolébání zajišťovaly obloukovité lišty připevněné na nohách. Kolébka také mohla být zavěšena u stropu pomocí provazů.⁴³⁷ Ve druhé polovině 19. století se však začalo od kolébek postupně upouštět. Někteří lékaři totiž tvrdili, že houpání škodilo dětskému mozku.⁴³⁸

Dochované inventáře zámku Hradiště dokazují, že již koncem 18. století vyplňoval prostory šlechtických sídel mobiliář, který svými parametry odpovídal dětským rozměrům. V hradištských dětských pokojích se kromě krátkých postýlek pro malé šlechtice například nacházely také dětské stolky („*Kinder Tische*“). Interiéry dále zkrášlovaly španělské malované stěny a tzv. „*Kinder Rederat von weichen Holtz*“.⁴³⁹ Zařízení místností bylo poměrně prosté, bez jakýchkoliv hraček. Jelikož zámek Hradiště sloužil jako vedlejší venkovské sídlo, na kterém pobývali majitelé jen příležitostně, osobní předměty každodenní potřeby se zde pochopitelně nenacházely. Děti Josefa Marii Krakovského z Kolovrat si oblíbené hračky při návštěvách Hradiště pravděpodobně přivážely s sebou.⁴⁴⁰

⁴³⁴ Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, s. 34. Více k problematice dětství v 19. století Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006.

⁴³⁵ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴³⁶ R. VONDRÁČEK, *Biederemeier*, s. 85.

⁴³⁷ M. TOGNER, *Historický nábytek*, s. 43.

⁴³⁸ M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě*, s. 21.

⁴³⁹ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12 nezpracovaný fond.

⁴⁴⁰ Hračky provázely dítě od jeho narození často až k jeho dospělosti. Jejich podoba respektovala věk a pohlaví. Chlapci si nejčastěji hrávali s dřevěnými koníky, figurkami vojáků, bubínky a různými vozíky. Například Jáchyma z Hradce (1526-1565) zachytil malíř Jakob Seissenegger na dětském portrétu, kde malý šlechtic sedí na dřevěném koníku s vyřezávanou hlavou a v pravé

Dochované inventáře zámku Březnice z let 1775 a 1853 se o dětských pokojích nezmiňují. Tato skutečnost byla dána tím, že v uvedených obdobích vlastnili Březnici Kolovratové, kteří zůstali po celý život bezdětní. Konkrétně šlo o Jana Nepomuka Josefa († 1775) a Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat († 1872). Dětské pokoje by tudíž neměly na zámku žádné využití.

V. 4. Hostinské pokoje

Důležitou roli ve společenském životě aristokratů hrály různé oslavy, plesy a lovecké zábavy, při nichž se sešlo větší množství urozených osob. Pokoje pro hosty proto byly nedílnou součástí šlechtických sídel. Nacházely se v hlavních venkovských rezidencích, menších loveckých zámečcích a letohrádkách i pražských palácích.⁴⁴¹ Využívaly se nejen během pořádaných festivit, ale také k ubytování urozených hostů během jejich cest.⁴⁴² Majitelé zámeckých sídel velmi dbali na to, aby zařízení hostinských pokojů odpovídalo dobovým požadavkům na pohodlí a přepych. Podoba interiéru musela uspokojit i náročnějšího hosta.⁴⁴³ Skrze luxusní a moderní zařízení, drahé doplňky a malířskou výzdobu těchto pokojů se urozenci snažili před svými hosty důstojně reprezentovat sebe a svůj rod. Potvrzovali tak své distinktivní postavení na společenském žebříčku. Významní šlechtici, kteří se rozhodli pro kariéru v zemských nebo dvorských úřadech, mohli na svých sídlech čas od času hostit i samotného panovníka. Při příležitosti této vzácné a vznešené ná-

ruce drží cumel (předchůdce dudlíku, který se namácel v bylinných odvarech). Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 74. Atributem dívčího světa byla panenka, jejíž podoba a výrobní materiál se v průběhu desetiletí výrazně proměňoval. M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – M. MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 187-188. Malé šlechtičny oblékaly své luxusní panenky do velmi drahých a okázalých šatů. Urozenci na hračkách pro své děti rozhodně nešetřili. Například rakouský kancléř Klemens Lothar Metternich (1773-1859) koupil svým vnoučatům jako vánoční dárek drahý model domku s kuchyňkou a salónkem, který byl tak velký, že se v něm děti mohly postavit. M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě*, s. 35.

⁴⁴¹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140; SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond; Petra FUČILOVÁ, *Pražské šlechtické domy v druhé polovině 18. století (na základě rozboru inventářů)*, Pardubice 2010, s. 74 (Diplomová práce).

⁴⁴² J. IVANEGA, „*Wohl, tüchtig und tauerhafft*“, s. 166.

⁴⁴³ J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 232.

vštevny nechávali majitelé na svých sídlech připravit mimořádně nákladné reprezentační „císařské“ nebo „královské“ pokoje.⁴⁴⁴

Hostinské pokoje byly velmi důležitou součástí šlechtických sídel i na přelomu 19. a 20. století.⁴⁴⁵ Návštěvní kniha barokního zámku Buchlovice dosvědčuje, že tehdejší majitel hrabě Leopold II. Berchtold (1863-1942) vítal na svém sídle největší státníky té doby. V hostinských pokojích zámku Buchlovice pobýval například ruský ministr zahraničí Alexandr Petrovič Izvolský (1856-1919) či německý kancléř Theobald von Bethmann-Hollweg (1856-1921). Častými hosty však byli také přátelé a příbuzní z urozených kruhů.⁴⁴⁶

Na březnickém zámku se v polovině 19. století nacházelo celkem šest hostinských pokojů. Tři z nich byly pojmenovány podle převládající barvy jejich interiérů („*Blauez, Grau, Gelbez Gastzimmer*“). Jeden sousedil se sakristií („*Gastzimmer neben der Sakristey*“), zbývající dva nesly jméno šlechtického rodu Talmberků („*Tallembergisches Gastzimmer*“). Tento starobylý český rod byl příbuzný s Jenišky z Újezda, kteří vlastnili březnický zámek v 17. a na počátku 18. století.⁴⁴⁷ Přibík Jeníšek z Újezda se totiž roku 1623 oženil s Ludmilou Kateřinou z Talmberka.⁴⁴⁸ Výše uvedené „*Tallembergisches Gastzimmer*“ byly v té době zřejmě vyhrazeny pro rodinné příslušníky této šlechtičny, kteří patřili mezi pravidelné návštěvníky březnického zámku.⁴⁴⁹ Přestože Talmberkové vymřeli již roku 1735, pojmenování zmíněných místností zůstalo očividně zakořeněno v myslích následujících majitelů

⁴⁴⁴ TAMTÉŽ.

⁴⁴⁵ Součástí hostinského křídla zámku mohla být také malá jídelna, kde urození hosté pobývali zcela nezávisle na majitelích sídla. Šlechtici jezdili na návštěvy zpravidla se svým vlastním služebným personálem, který zajišťoval jejich přání. Jídelna byla obvykle umístěna mezi ložnicemi a sloužila jako společenská místnost, kde návštěvníci trávili svůj volný čas a zasedali k prostřené tabuli. M. KONEČNÝ, *Zámek Buchlovice*, s. 68.

⁴⁴⁶ M. KONEČNÝ, *Zámek Buchlovice*, s. 55.

⁴⁴⁷ N. KUBŮ, *Zámek a město Březnice*, s. 176-177.

⁴⁴⁸ R. BACÍK, *Přibík Jeníšek z Újezda*, s. 86. Ludmila Kateřina byla sestrou Bedřicha z Talmberka (†1643), prezidenta apelačního soudu, který se stejně jako Přibík Jeníšek z Újezda výrazně angažoval v procesu, jenž odsuzoval účastníky českého stavovského povstání. Jan HALADA, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1992, s. 162.

⁴⁴⁹ Podobné hostinské pokoje se nacházely také na zámku v Jindřichově Hradci. Přestože Rožmberkové vymřeli již roku 1611, takzvané rožmberské pokoje, které zřejmě svého času sloužily k ubytování příslušníků tohoto rodu, uvádějí inventáře pořízené i v následujících staletích. Na počátku 18. století byl v těchto pokojích ubytován císař Karel VI. a následně také císařovna Alžběta Kristýna. J. NOVÁK, *Zámek jindřichohradecký*, s. 89.

sídla přinejmenším do poloviny 19. věku.⁴⁵⁰ Užíváním tohoto pojmenování mohli současní majitelé dávat najevo svou úctu k vymřelému rodu, který byl v minulosti s březnickým sídlem úzce spjat.

Zažitost pojmenování místností šlechtických sídel dokládá také další hostinský pokoj březnického zámku, který autoři inventáře z roku 1853 označili jako „*Grau Gastzimmer*“. Název jasně signalizuje, že interiér místnosti byl zařízen v šedavých odstínech. Nicméně veškerý tamější mobiliář se pyšnil barvou žlutou („*gelb politiert*“).⁴⁵¹ Pokoj zřejmě v minulosti skutečně vyplňoval mobiliář a doplňky šedé barvy. Přestože se jeho podoba v průběhu let výrazně změnila, původní pojmenování zůstalo.

Na vedlejším venkovském sídle v Hradišti u Blovic se na konci 18. století nacházelo dokonce osm pokojů pro hosty, přičemž dva z nich byly původně pokoje dětské.⁴⁵² Účelné zařízení těchto prostor odpovídalo interiérům ložnice, přičemž v každém „*Gastzimmer*“ bylo prakticky totožné. Pokojům samozřejmě dominovala postel s matrací. Interiér vyplňovala čalouněná křesla, pohovka, skříň, psací a obyčejné stoly. Relaxovat mohli hosté na lehátku („*Ruhebett*“). V pokojích nechyběly ani základní toaletní potřeby v podobě záchodu, umyvadla a plivátka.⁴⁵³ Prostor zkrášlovala módní, okázale zdobená, nástěnná i stojací zrcadla („*schwung Spiegel weich mit Kirschholz fourniert, braun politiert, auf 2 Säulen im 2 messingenen Schrauben, 1 Schublade*“) a závěsy okolo oken.⁴⁵⁴ V jednom hostinském pokoji hradištského zámku se nacházela také španělská malovaná stěna, paraván.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴⁵¹ Interiér vyplňoval žlutě lakovaný stůl a postel. Křesla byla rovněž natřená žlutou barvou, čalounění však zdobil modro-bílý květovaný vzor. Ke žlutému mobiliáři rovněž ladilo dýhované plivátko z třešňového dřeva a chinoiserie zhotovená ze dřeva dubového. SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴⁵² Původní nápis „*Kinderzimmer*“ je v inventářích přeškrtnutý a přepsaný na „*Gastzimmer*“. SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴⁵³ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴⁵⁴ TAMTÉŽ.

⁴⁵⁵ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

VI. Zámecké kaple

Barokní katolické smýšlení začlenilo do rytmu každodenního života aristokrata pravidelné návštěvy bohoslužeb, a to nejméně jednou týdně.⁴⁵⁶ Každý den měly navíc vyplňovat ranní a večerní modlitby.⁴⁵⁷ Menší soukromé modlitebny i velké zámecké a palácové kaple proto tvořily neodmyslitelnou součást šlechtických sídel. Přestože osvícenské myšlenky formulované v průběhu 18. století soupeřily s klasickou představou křesťanství a náboženskými zvyklostmi ve společnosti, stará katolická zbožnost zůstávala nadále zakořeněna také v myslech urozenců 19. věku.⁴⁵⁸ Ti byli ochotni investovat mimořádné finanční obnosy do nákladných oprav a přestaveb zámeckých i palácových kaplí, které nechali vybudovat jejich předci již před staletími. Nové prostory měly odpovídat dobovým módním trendům v oblasti sakrální architektury. Například Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat nechal v polovině 19. století provést kompletní rekonstrukci zámecké kaple v Hradišti u Blovic. Roku 1858 byla zazděna některá okna, opraveny trhliny na stěnách, položena parketová podlaha. Honosné vzežení interiéru podtrhl nový kazetový strop. Důležitou součástí nově vybavené kaple bylo také osm nástěnných obrazů světců vymalovaných mezi léty 1860-1871. Všechny pochází z dílny významného pražského malíře Josefa Vojtěcha Hellicha, mistra sakrálních výjevů. Hrabě Jan Nepomuk Karel dále do hradištské kaple zakoupil na zakázku vyrobený oltář i další potřebný mobiliář, který zkrášlovaly erby rodu Kolovratů a Jeníšků z Újezda.⁴⁵⁹

Velké zámecké a palácové kaple nesloužily pouze k bohoslužbám. V jejich prostorách se za přítomnosti mnoha urozených hostů odehrávala také řada přechodových rituálů mezi životem a smrtí. V první řadě šlo o křtiny, svatby a pohřby.⁴⁶⁰ Místa určená ke konání mše svaté byla nedílnou součástí šlechtických sídel již od dávného středověku. Nicméně jejich původní gotická podoba se ve většině případů bohužel nedochovala. V období od 16. do 19. století totiž často docházelo k přestavbám starých zámeckých či hradních kaplí. Ty nově měly svou vnitřní podobou a honosnou výzdobou především reprezentovat urozeného majitele rezidence,

⁴⁵⁶ J. PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury II/1*, s. 210.

⁴⁵⁷ Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013, s. 135.

⁴⁵⁸ Richard VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století) III. Náboženství, magie, osvícenství*, Praha 2006, s. 136-139.

⁴⁵⁹ P. ROŽMBERSKÝ, *Zámek Hradiště*, s. 47.

⁴⁶⁰ J. KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel*, s. 287.

jeho předky a výsostní postavení na společenském žebříčku. Okázalost sakrálních budov také legitimizovala šlechticův majetek.⁴⁶¹

Interiérům zámeckých a palácových kaplí dominoval oltář s obrazem či sochou světce, kterému byl prostor zasvěcen. V březnické kapli Neposkvrněného početí Panny Marie se roku 1775 nacházely celkem tři oltáře. Hlavní oltář zdobila zlatá socha Bohorodičky („*Jungfrau und Mutter Gottes Maria*“).⁴⁶² Kapli svatého Ondřeje na zámku Hradiště u Blovic v devadesátých letech 18. století vévodil oltář zasvěcený tomuto apoštolovi („*Altar unter dem Nahmen des heiligen Andreas*“).⁴⁶³ Střed hlavního oltáře tvořil pozlacený svatostánek („*Tabernaet*“), kam se ukládalo liturgické nádobí s eucharistií, zejména ciborium.⁴⁶⁴ Ve svatostánku se obvykle nacházela také zlatá monstrance.⁴⁶⁵

Přední stranu oltářní mensy zakrývalo zdobené antependium. To se vyrábělo z rozličných materiálů, od dřeva až k textiliím. V případě hradištského oltáře se jednalo o mramor.⁴⁶⁶ Plochu oltářního stolu zpravidla pokrýval bílý plátěný ubrus („*Altartuch*“). Prostory dále vyplňovaly sochy a obrazy nejruznějších světců.⁴⁶⁷ V Březnici se věřící modlili ke svaté Anně či Janovi. Nacházela se zde také socha svatého Judy Tadeáše s obrazy apoštolů Petra a Pavla.⁴⁶⁸ Téměř vždy byla součástí kaple alespoň malá soška Panny Marie a jejího syna Ježíše Krista. Tuto ústřední postavu křesťanství zpodobňovali malíři a sochaři v nejruznějších podobách a fázích

⁴⁶¹ TAMTÉŽ, s. 282.

⁴⁶² SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

⁴⁶³ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond. Apoštol Ondřej, patron rybářů a obchodníků s rybami, se narodil přibližně ve stejné době jako Ježíš Kristus. Byl učedníkem Jana Křtitele a následně prvním apoštolem Ježíše Krista, který ho vyslal na misijní cestu do oblastí kolem Černého moře a do Řecka. Okolo roku 60 nechal císař Nero Ondřeje zatknout a popravit. Byl ukřižován na šikmém kříži, který se od té doby nazývá Ondřejovým křížem. V. SCHAUBER – H. M. SCHINDLER, *Rok se svatými*, s. 615.

⁴⁶⁴ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 849, sign. IX-32, kart. 139.

⁴⁶⁵ Monstrance byla původně průhledná schránka na vystavování relikvií. Ve 14. století se však její účel změnil. Sloužila k viditelnému nošení hostie při procesích a k jejímu vystavování. Hostie se zasazuje do skřípce, který se nazývá lunula. Rupert BERGER, *Liturgický slovník*, Praha 2008, s. 296.

⁴⁶⁶ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴⁶⁷ Například v malé kapli zámku Ohrada, která byla zasvěcena svatému Eustachovi, se kromě obrazu tohoto světce nacházely také sochy svatého Jakuba a Šebestiána. J. IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada*, s. 61-62.

⁴⁶⁸ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 849, sign. IX-32, kart. 139.

života. Například v hradištské kapli svatého Ondřeje se nacházela zlatá soška jezulátka („*Jesu-Kindlein*“).⁴⁶⁹ Žádné sakrální prostory se neobešly bez alespoň jednoho krucifixu, zpodobnění ukřižovaného Ježíše Krista.⁴⁷⁰ Tělo vykupitele lidských hříchů na kříži spatřovali šlechtici každodenně i ve svých soukromých pracovnách a ložnicích.⁴⁷¹ Výjev měl urozencům připomínat náboženské přesvědčení a zásady života oddaného křesťana.⁴⁷²

Další důležitou součástí výzdoby sakrálních prostor šlechtického sídla byly svícny („*Leuchter*“) různých velikostí. V interiérech rovněž nechyběly zvonky, které se využívaly v průběhu bohoslužby. Již od středověku platilo pravidlo, že každý oltář by měl v sobě ukrývat relikvii, tedy tělesné pozůstatky mučedníka nebo jiného svatého. Mohlo se také jednat o různé předměty, jako například nástroje umučení a části oděvu, které byly v přímém styku s tělem mučedníka. Od doby baroka se relikvie obvykle ukládaly do prosklených nebo dřevěných rakví zabudovaných do oltáře; někdy se také nacházely v jeho těsné blízkosti.⁴⁷³ V kapli zámku Hradiště u Blovic byly na konci 18. století uloženy hned dvě relikvie, a to v dřevěných skříňkách („*Reliquien im holzernen Kastln*“). Kde přesně se však uctívané ostatky nacházely, autoři inventáře neuvedli.⁴⁷⁴ V březnické kapli byl podstavec s relikviemi součástí hlavního oltáře („*Auf den groszern Altar: vergoldete messingene Postamenten mit Reliquien von heiligen Kreuz, und heiligen Zeugen St. Johann von Nepomuck...*“).⁴⁷⁵

Kaple většinou sousedily se sakristií. Tento prostor sloužil k uskladnění nejrozličnějších předmětů využívaných během bohoslužeb. V sakristii se také kněz strojil

⁴⁶⁹ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴⁷⁰ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 849, sign. IX-32, kart. 139.

⁴⁷¹ Krucifix měl ve své pracovně pověšený například Leopold Vilém Krakovský z Kolovrat. A. FIŠEROVÁ, *Rezidence Viléma Kolovrat Krakovského*, s. 34. Zpodobnění ukřižovaného Ježíše Krista se objevovala i na stěnách v rezidencích raně novověkých velmožů. Například Jáchym Oldřich z Hradce měl ve svém pokoji mramorový krucifix, který mu roku 1592 daroval sochař Chromý. J. NOVÁK, *Zámek jindřichohradecký*, s. 97.

⁴⁷² Krucifixy bývaly také častým námětem výtvarného umění. Pokud je na výjevu krucifix s lebkou, jedná o atribut Karla Boromejského, Františka z Assisi, Marie Magdaleny a svatého Petra. Poustevník modlí se na poušti s krucifixem obvykle představuje svatého Jeronýma. James HALL, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 1991, s. 235.

⁴⁷³ R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 420-421.

⁴⁷⁴ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴⁷⁵ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 849, sign. IX-32, kart. 139.

a připravoval ke mši svatě.⁴⁷⁶ Obvykle se zde nacházela velká almara, ve které visela liturgická roucha („*Meß Gewänder*“). Spodní část oděvu kněze během bohoslužby tvořila alba – bílé košilovité roucho dlouhé až ke kotníkům.⁴⁷⁷ V březnické sakristii se dokonce nacházela alba zhotovená ze vzácného mušelinu, kterou kněz oblékal pouze při slavnostnějších příležitostech („*Alben von Muschelin*“). V hojnějším počtu zde byly uloženy obyčejné plátěné alby („*Alben von Leinwand*“).⁴⁷⁸ Kněží si bílé hábity převazovali cingulem.⁴⁷⁹ Ve skříni nechyběly ani kněžská svrchní liturgická roucha, ornáty neboli kazule. Ty bývaly různě barevné a svou zdobností podtrhovaly slavnostní povahu bohoslužby.⁴⁸⁰ Různorodost barev posvátných rouch souvisela s liturgickým rokem; pro každé období se využíval ornát jiné barvy.⁴⁸¹ Kněz sloužící mše v kapli březnického zámku se dle příležitosti oblékal do karmínově červených ornátů s bílým křížem, nebo naopak do bílých ornátů s křížem červeným. Nacházela se zde však také žlutá, zelená nebo zdobná vícebarevná květovaná bohoslužebná roucha, většinou zlatě olemovaná.⁴⁸² I ministranti měli v prostorách sakristie uložená roucha, do kterých se před konáním bohoslužby převlékli („*weiße ministranten Röcken*“).⁴⁸³

Do sakristie se dále ukládalo liturgického nádobí, které se využívalo během církevního obřadu, jako například mešní konvičky, tácky nebo cínové lodky, do nichž se dávalo kadidlo.⁴⁸⁴ Nacházelo se zde také vzácné liturgické stříbro,

⁴⁷⁶ J. MIKULEC, *Náboženský život*, s. 147.

⁴⁷⁷ R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 41.

⁴⁷⁸ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

⁴⁷⁹ V hradištské kapli měli kněží k dispozici cingulum bílé a červené barvy. SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴⁸⁰ R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 431.

⁴⁸¹ Ornáty bílé barvy se využívají při denních modlitbách a během velikonočních a vánočních mší. Dále o svátcích a slavnostech Páně, které nejsou spojeny s jeho utrpením. Červenou barvu oblékají kněží na Květnou neděli a Velký Pátek. Jelikož se jedná o barvu krve a utrpení, využívá se také při slavnostech Utrpení Páně a slavnostech mučedníků. Zelená je barvou liturgického mezidobí. Fialové ornáty se nosí v době postní a adventní. Černá je barvou zádušních mší. Existují i ornáty v růžové barvě, které se využívají o třetí neděli adventní a čtvrté neděli postní. Vzácné a zdobené posvátné oděvy se nosí při slavnostních příležitostech, i když nejsou v barvě, která je pro daný den předepsaná. *Český misál*, 1983, s. 308-309.

⁴⁸² SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139. Na počátku 19. století zastával funkci březnického kaplana jistý pater Ferdinand Fanta, který roku 1806 nahradil zemřelého patera Cyrila Tesku. TAMTÉŽ, inv. č. 849, sign. IX-32, kart. 139.

⁴⁸³ TAMTÉŽ, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

⁴⁸⁴ TAMTÉŽ.

zejména kalich s patenou.⁴⁸⁵ V sakristiích nechyběly ani knihy, ze kterých kněz během bohoslužby předčítal. V první řadě šlo o misál („*Meßbuch*“) nebo knihy zádušních mší („*Requiem – Meß – Bücher*“).⁴⁸⁶

⁴⁸⁵ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴⁸⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139; R. BERGER, *Liturgický slovník*, s. 271-272.

VII. Provozní prostory určené služebnému personálu

VII. 1. Kanceláře, úřednické byty a pokoje pážat

Úředníci tvořili důležitou složku personálu, bez které by se chod venkovské rezidence, přílehlých hospodářských budov, statků a pozemků neobešel. Mezi povinnosti kanceláře patřila finanční agenda, koncipování, pečetění a vypravování listin, jakož i opečovávání došlých listin.⁴⁸⁷ Prostory, ve kterých se tyto úřední záležitosti vyřizovaly, byly zařízeny velmi účelně a prostě. Autoři inventáře zámku Březnice z roku 1853 označili místnost, v níž pobýval kancelista, jako „*Kancellisten Zimmer*“. Interiér vyplňovaly obyčejné a psací stoly. Důležitou součástí kanceláří byly také dřevěné almary a knihovny („*Bücherschränken*“), do kterých se zřejmě ukládala písemná agenda.⁴⁸⁸

Nepostradatelnou výbavou úředníků byly psací a jiné kancelářské potřeby, bez kterých si lze chod kanceláří představit jen velmi těžko. Březnický kancelista využíval modře květovanou porcelánovou sadu, kterou tvořil tácek s kalamářem a nádobkou na písek („*Streusandbüchse*“), kterým se vysušoval přebytečný inkoust, čímž se zabráňovalo vzniku kaněk.⁴⁸⁹ V kancelářských prostorách nechyběla ani dřevěná pokladna se železným kováním a plochým zámkem. Vzácné písemnosti a hotovost se mohly ukládat rovněž do dřevěných uzamykatelných kazet („*Cassette mit Plattschloß*“). Úřední platnost listin stvrzovala železná pečetidla se znakem šlechtického rodu („*Seigeln mit den hochgraf. Wappen*“).⁴⁹⁰ Inventarizační komise zaznamenala také pečetidla s monogramem **JK**, monogramem Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat, který v té době březnické panství vlastnil.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Martina BUREŠOVÁ, *Prostory komunikace v sídlech posledních Rožmberků a jejich hmotná kultura*, České Budějovice 1997, s. 38 (Diplomová práce).

⁴⁸⁸ Nejčastější kupovanou kancelářskou potřebou byl bezesporu papír. Díky jeho velké spotřebě se museli zásoby pravidelně doplňovat. Papír se dodával po balících, ve složkách nebo jako knihy, které byly pro kanceláře svazovány. M. BUREŠOVÁ, *Prostory komunikace v sídlech posledních Rožmberků*, s. 40.

⁴⁸⁹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴⁹⁰ Neodmyslitelnou součástí kanceláří byly vosky, většinou červené, bílé, černé nebo zelené barvy. Při používání těchto barevných vosků platila určitá hierarchie. Červená barva se považovala za tu nejpřednější. TAMTÉŽ, s. 43.

⁴⁹¹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

V kanceláři se nacházel mimo jiné i prostor, určený k odpočinku či úředním jednáním. Součástí vybavení byla totiž také pohovka a křesla. Nechyběl zde ani kameninový nočník a plivátko.⁴⁹² Působící kancelista se v místnosti zřejmě také čas od času občerstvoval, jelikož zde měl k dispozici sklenice, slánku z kameniny a porcelánovou cukřenku. Interiér pokoje zkrášlovalo módní zrcadlo („*Schwangspiegel*“) a 13 blíže nepopsaných orámovaných obrazů.

Inventarizační komise zaznamenala také prostor, který údajně kancelista využíval dříve („*Ehemaligez Kancellisten Zimmer*“)! Skutečný účel místnosti v době sepsání inventáře zůstává nejasný. Hmotné vybavení interiéru však nasvědčuje tomu, že pokoj i vedlejší komora („*Nebenkammer*“) mohly v polovině 19. století sloužit jako soukromý byt kancelisty a jeho manželky. Kromě běžného pokojového mobiliáře (postel, stůl, almara, pohovka a křesla) se v místnosti nacházel také dámský pracovní stůl a toaletní stolek se zrcadlem. Celý prostor zkrášlovala chinoiserie. Vedlejší místnost, která „*Ehemaligez Kancellisten Zimmer*“ navazovala, mohla plnit účel soukromé pracovny. Kancelista zde měl k dispozici psací stůl, čtecí pult a čalouněný sedací nábytek, jenž zahrnoval kanape a tři křesla.⁴⁹³

Kromě „*Kancellisten Zimmer*“ se na březnickém zámku nacházel také „*Officers Zimmer*“ a pokoj, který s ním sousedil („*Neben Zimmer*“). Jejich zařízení odpovídalo spíše soukromým úřednickým bytům než kancelářím. Prostor těchto místností vyplňovala lůžka, různé druhy stolů, almary, křesla, pohovky, toalety a plivátka. Navíc zde stály hrací stolky, které se v předchozí kancelářské místnosti nenacházely. Důležitou součástí byl i poměrně rozsáhlý soubor nádobí, což svědčí o tom, že úřednictvo v těchto pokojích stolovalo. Inventarizační komise zaznamenala servírovací táč, patnáct porcelánových květovaných talířů s květovaným vzorem, omáčníky, hrnec na polévku a několik druhů mís.⁴⁹⁴

Prostor vedlejší místnosti („*Neben Zimmer*“) zdobilo několik obrazů. Nacházel se zde například malý zasklený obrázek skalního útvaru v Adršpašských skalách, nazývaný jako Homole cukru („*Zuckerhut in Adersbach*“). Vzhledem k tomu, že v 19. století bylo cestování již poměrně všední záležitostí, která se netýkala pouze těch nejmajetnějších vrstev, mohlo se jednat o osobní upomínku jednoho

⁴⁹² TAMTÉŽ.

⁴⁹³ TAMTÉŽ.

⁴⁹⁴ TAMTÉŽ.

z březnických úředníků na jeho cestu do severovýchodních Čech.⁴⁹⁵ Inventarizační komise zde také zaznamenala obrázek Panny Marie, Královny nebes („*Marie Reine*“), což může svědčit o uctívání mariánského kultu mezi březnickým úřednictvem.⁴⁹⁶

Obdobné pokoje nechyběly ani na zámku Hradiště u Blovic. Kancelista, který zde působil na konci 18. století, měl zřejmě zálibu ve sbírání střelných zbraní. Prostor jeho pokoje („*Kanzelisten Zimmer*“) totiž zdobila poměrně rozsáhlá kolekce pušek a pistolí. Dochovaný inventář nasvědčuje tomu, že místnost nesloužila jako kancelář. Inventarizační komise nezaznamenala žádné psací potřeby, pečetidla či pokladnu. Pokoj zřejmě sloužil jako ložnice kancelisty. Nechybělo zde lůžko, skříň, stoly a plyšová křesla. Nábytek potažený textiliemi svědčí o významnějším postavení kancelisty mezi personálem, jenž měl na starosti chod šlechtického sídla. Na stěnách „*Kanzelisten Zimmer*“ visela kolekce 16 blíže nepopsaných portrétů v černém rámu.⁴⁹⁷

Ani na hradištském zámku nechyběl pokoj pro úředníky („*Officiers Zimmer*“), který byl stejně jako v březnické rezidenci využíván spíše jako byt. Místnost vyplňoval prostý mobiliář – dřevěný stůl, lavice, šedě natřené židle a almara. Osaženstvo mělo k dispozici také hrnec a starý nůž. Skromné vybavení pokoje odpovídalo sociálnímu postavení běžného vrchnostenského úředníka, který stál na úředním žebříčku níže nežli kancelista, který měl na starosti chod kanceláře.⁴⁹⁸

Další důležitou personální složkou šlechtického sídla byli lokajové šlechticů. Místnost, ve které tento služebný personál pobýval, je v dochovaných inventářích březnické rezidence označena jako „*Lackeistube*“. Přestože se jednalo o pokoj služebných, vnitřní zařízení bylo poměrně luxusní. V místnosti pravděpodobně bydlely dvě osoby, jelikož prostor vyplňovala dvě lůžka s matracemi a polštáři, dvě šatní skříňe a stoly. Sluhové se mohli usadit do polstrovaných křesel. K dodržování základních hygienických návyků sloužila umývadla („*Washkasten*“). Taktéž lokajové měli ve zvyku si odplivnout, „*Spukkasten*“ se proto nacházelo i v jejich soukromých prostorách. V místnosti se roku 1853 nacházelo i pár zajímavostí, například bičik

⁴⁹⁵ Milan HLAVAČKA, *Cestování v éře dostavníků*, Praha 1996.

⁴⁹⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁴⁹⁷ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁴⁹⁸ TAMTÉŽ.

na psy („*Hundspeitsche*“) a zimní koňský postroj („*Winterpferddeke*“).⁴⁹⁹ Vlastnila snad březnická pážata psí spřežení či koně? Jako pravděpodobnější se jeví možnost, že přítomné předměty se využívaly spíše k potřebám urozených majitelů sídla během jejich cest a výletů po okolí.⁵⁰⁰ Proč se však vyskytovaly pokoje lokajů? Druhou variantou může být skutečnost, že se jednalo o pouhé dekorace bez praktického využití.

VII. 2. Kuchyně a skladovací prostory

Kuchyně představovala prostor, ve kterém kuchař s pomocným personálem připravoval pokrmy, jež se následně servírovaly urozencům. Vzhledem k tomu, že se v nich většinou pohybovalo několik osob, jednalo se o větší prostory. Kuchyňský personál na hlavních venkovských rezidencích mohl čítat až patnáct osob. V čele stál kuchmistr, dále zde působilo několik kuchařů a pomocní kuchtíci. V kuchyni obvykle pracovala také osoba, která měla na starosti mytí nádobí. Na vedlejších venkovských sídlech byl počet kuchyňského personálu výrazně nižší. Pohyboval se zhruba mezi jednou až třemi osobami.⁵⁰¹ Z výzkumů kuchyňského personálu na raně novověkých šlechtických sídlech vyplývá, že příprava pokrmů na hodovní tabule byla převážně mužskou záležitostí.⁵⁰² V období 19. století však došlo v souvislosti se sociálními změnami k feminizaci společnosti. Prostor kuchyně se začal chápat jako ženská svatyně.⁵⁰³ Není proto překvapující, že v polovině 19. věku fungovala kuchyně březnického zámku pod vedením ženy, a to blíže neznámé paní M. Potingerové.⁵⁰⁴

Vybavení a uspořádání kuchyňských prostor muselo být velmi účelné a praktické. Důležitou součástí březnické kuchyně byly almary a skříně, do kterých

⁴⁹⁹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁵⁰⁰ Psince tvořily nedílnou součást areálů šlechtických sídel, přičemž nejčastěji byly situovány v přízemí hospodářských budov. J. NOVÁK, *Zámek jindřichohradecký*, s. 130-131. Čistokrevná a lovecká psí plemena se mezi urozenými kruhy vnímala jako velmi reprezentativní záležitost. Představovala pro ně předmět chlouby a osobní záliby. Psi byli nepostradatelnými pomocníky při lovech, které šlechtici v oborách okolo svých sídel s oblibou pořádali. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 344; J. IVANEGA, *Lovecký zámek Ohrada*, s. 87.

⁵⁰¹ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost*, s. 100-103.

⁵⁰² TAMTÉŽ, s. 105.

⁵⁰³ M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – H. DOUŠOVÁ, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století I*, s. 72.

⁵⁰⁴ Účty kuchyně kuchařky M. Potingerové jsou uloženy ve SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 314, sign. I-412, kart. 54.

se ukládalo nádobí („*Geschirschrank*“). Potraviny se zpracovávaly na dřevěných stolech. Tepelnou úpravu pokrmů zajišťovalo velké jílové ohniště („*große rysterne Feur Böck*“), které obvykle pokrývaly mřížované rošty. Při manipulaci se žhavým popelem se bral do rukou železný pohrabáč („*eyserner Schirhaken*“).⁵⁰⁵ Kuchaři a jejich pomocníci se mohli během svého počínání posadit do rákosových křesel či na dřevěné židle. Vaření a následné mytí použitého nádobí by se samozřejmě neobešlo bez vody, proto se v kuchyni běžně nacházely konve a stojany na mísy, do nichž se voda nalévala.⁵⁰⁶

V období raného novověku se často využívaly hliněné nádoby, zejména hrnce, mísy a džbány.⁵⁰⁷ V 19. století se však upřednostňoval materiál odolný vůči nárazu. V březnické kuchyni inventarizátoři zaznamenali roku 1853 několik desítek plechového, železného, mosazného a měděného nádobí a dalších pomůcek využívaných při přípravě pokrmů. Jejich množství ovlivňovala prostorová kapacita kuchyně, velikost dvora, četnost urozených návštěvníků i kuchyňského personálu.⁵⁰⁸ Zřejmě nejvytíženějšími kusy byly měděné kastrolky s pokličkami. Toto tvrzení podporuje také skutečnost, že v kuchyni se nacházelo hned jedenáct hrnců. V nich se mohla vařit polévka či dusit maso. Do některých polévek se přidávaly nudle. Těsto, ze kterého se nudle vyráběly, se ručně vyvalovalo za pomoci dřevěných válečků („*Nudelnwalzen*“).⁵⁰⁹ Na hodovní tabuli Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat se zřejmě čas od času objevilo také ragú, tedy pokrm z nadrobno nakrájeného dušeného masa, které se připravovalo ve zvláštních stříbrných hrncích („*Ragont Casserols von Silber*“). Běžnou součástí jídelníčků šlechticů v první polovině 19. století tvořila také smažená jídla. V zámeckých kuchyních proto nechyběly plechové pánve. Zelenina, jako například mrkev nebo celer, se strouhala na struhadle; bylinky a koření se drtily v hmoždíři. Nepostradatelnou součástí nadýchaných sladkých dezertů byl sníh z vaječných bílků, které se šlehaly ve zvláštních dózách („*Schneekesseln*“).⁵¹⁰

⁵⁰⁵ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁵⁰⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁵⁰⁷ J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost*, s. 89.

⁵⁰⁸ TAMTÉŽ, s. 91.

⁵⁰⁹ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁵¹⁰ TAMTÉŽ.

Na zámku Hradiště u Blovic bylo uloženo výrazně menší množství nádobí, což pravděpodobně souviselo s postavením sídla v rámci rezidenční sítě Krakovských z Kolovrat. Urození majitelé jej navštěvovali pouze příležitostně a stálý služební personál, který na zámku pobýval celoročně, čítal mnohem nižší počet osob. Prostor kuchyně vyplňoval dlouhý stůl a lavice. Voda se donášela ve velkých dřevěných vědrech a následně vlévala do dřezu. O tom, že zdejší kuchyně nebyla na konci 18. století příliš využívána, svědčí zastaralé a málo početné nádobí. Vařilo se pouze v jednom velikém jílovém hrnci. Žádné další kastroly, pánve a plechy na pečení inventarizační komise neuvedla.⁵¹¹

V kuchyni březnického zámku se nacházelo také servírovací nádobí. Šlo o devět hlubokých a čtrnáct plochých talířů. Nechyběly ani mísy a několik málo kusů příborů. Vzhledem k nízkému počtu zmiňovaných nádob a faktu, že inventarizační komise neuvedla ani jejich výrobní materiál, se dá předpokládat, že se jednalo o obyčejný servis určený k potřebám služebnictva. Zda stoloval kuchyňský personál přímo v prostorách kuchyně, nelze na základě inventářů s přesností určit.

Jelikož v kuchyni ani přilehlých místnostech nebyly zaznamenané žádné zdobené porcelánové či majolikové talíře, mísy nebo stříbrné příbory, lze soudit, že se pokrmy pro šlechtice servírovaly přímo v jídelnách, kde majitelé rezidence a jejich hosté stolovali, nikoli v provozních prostorách. Jak autorka uvedla již výše, v zámeckých jídelnách se obvykle nacházelo velké množství vzácného nádobí, které mělo jak praktickou, tak estetickou funkci.⁵¹²

U kuchyně byla situována také místnost označená jako „*Gemach an der Küche*“. Tato prostora pravděpodobně sloužila jako byt pro část personálu, který v kuchyni působil. Mohla se využívat také jako jídelna. Interiér totiž vyplňovaly stoly, židle a postele. Kromě toho zde bylo uloženo několik kusů nádobí – deset desertních talířů, jeden porcelánový šálek na kávu, dvě mísy, slánka a další.⁵¹³ Nelze vyloučit možnost, že prostor měl pouze skladovací charakter. Ukládaly se do něj věci, které neměly časté využití.

V těsné blízkosti kuchyní se nacházely spíže, ve kterých se uskladňovaly potraviny a další kuchyňské předměty využívané při vaření. Inventarizace těch-

⁵¹¹ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, ne-zpracovaný fond.

⁵¹² Viz kapitola III. 1. 1. *Kultura stolování ve druhé polovině 18. a první půli 19. století.*

⁵¹³ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

to prostor se samozřejmě netýkala masa, vajec, zeleniny a ovoce. Zaměřovala se na přítomný mobiliář a nádobí, do kterého se potraviny ukládaly. V takzvaném „Speizgewölb“ březnického zámku byl uschovaný dřevěný vál na těsto („Nudelbrett“), který se pravděpodobně využíval společně s dřevěným válečkem uloženým v kuchyni. K povinnostem kuchyňského personálu patřilo také stloukání másla v dřevěné nádobě se železnými obručemi („Butterständer von weichen Holz mit 3 eisernen Reifen“).⁵¹⁴ Při přípravě masitých pokrmů byl čas od času zapotřebí také mlýnek na maso („Fleisch-Schroben“). K tolik potřebným nožům obvykle patřilo také dřevěné prkýnko, které při krájení zeleniny nebo masa chránilo povrch stolu před poškozením.⁵¹⁵ Šlechta si v 18. a 19. století velmi ráda a často dopřávala čerstvou voňavou kávu, kterou služebnictvo pražilo na zvláštních pánvích („Kaffepfane“) a následně semlelo v kafemlýnku („Kaffemühle“).⁵¹⁶

Na březnickém zámku se nacházelo několik skladovacích místností. Prostor „Gewölbe unter der Pawlatch“ vyplňovala almara, v níž byly uloženy ubrusy a několik desítek ubrousků, které na sobě měly vyšitý znak **H. B. N.** Za posledním uvedeném písmenem se navíc nacházelo dvouciferné číslo 17, 18, 19 nebo 20 („Tistuch mit H. B. N 17; Servietten mit H. B. N 18“). Jaký význam měly tyto značky, se však autorce nepodařilo s určitostí zjistit. Jednalo se snad o symbol textilní továrny, ze které ubrusy a ubrousky pocházely? Mohla výšivka představovat zkratku německého pojmenování panství Březnice i s evidenčním číslem („Herrschaft Bresnitz Nummer 19“)? Vyšívání zkratků na ubrusech nebyly na zámku Březnice ničím neobvyklým. Plochu stolů mohly pokrývat také ubrusy s vyšitým znakem **J. H. z K.** K sadě opět náleželo několik desítek ubrousků se stejným vyobrazením.⁵¹⁷ V tomto případě se autorka přiklání k názoru, že šlo o další verzi monogramu majitele rezidence hraběte Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat, který byl známý spíše pod svou přezdívkou Hanuš.

⁵¹⁴ TAMTÉŽ.

⁵¹⁵ SOA Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

⁵¹⁶ SOA Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

⁵¹⁷ TAMTÉŽ.

VIII. Závěr

Předkládaná kvalifikační práce se věnovala hmotné kultuře a každodennosti sídel Krakovských z Kolovrat ve druhé polovině 18. a první půli 19. století. Na základě řady dochovaných inventářů kolovratských zámeckých objektů a účtů z uvedeného období bylo možné alespoň v hrubých rysech nastínit podobu interiérů několika sídel jednoho šlechtického rodu a částečně tak proniknout do každodenního života urozence a postihnout jeho myšlenkové světy.

Stěžejními prameny pro bádání nad tímto tématem byly inventáře zámků Březnice a Hradiště u Blovic, v nichž se odráží postavení těchto sídel v rámci rezidenční sítě březnické větve Krakovských z Kolovrat. Velmi podrobný inventář hlavní venkovské rezidence z roku 1853 zachycuje poměrně luxusní vybavení a bohatou výzdobu interiérů. Zároveň dosvědčuje, že sídlo bylo skutečně pravidelně využíváno, což potvrzuje řada osobních předmětů, od hygienických a kosmetických potřeb až po cigarety. O tom že urození majitelé na březnickém zámku často pobývali, svědčí také kuchyňské knihy ze čtyřicátých let 19. století, které obsahují seznamy v jednotlivé dny servírovaných jídel hraběti a jeho úředníkům. Inventáře malého zámku Hradiště u Blovic z let 1774 a 1795 naopak potvrzují skutečnost, že objekt sloužil spíše jako letní sídlo, na které majitelé zajížděli pouze příležitostně. Prostory vyplňoval zastaralejší mobiliář, vybavení pokojů bylo poměrně skromné, bez osobních potřeb. Sídlo bylo také v porovnání s březnickou rezidencí podstatně menší a nenacházelo se v něm takové množství pokojů.

Obě kolovratská sídla měla v uvedeném období velmi podobnou vnitřní strukturu. Dvoupatrové budovy obsahovaly provozní, společenskou i privátní složku. Přízemí bylo vyhrazeno kuchyním, spižárnám a skladovacím prostorám. V prvním patře se nacházely byty služebného personálu, místnosti kancelisty a úředníků a hostinské pokoje. Nejvyšší podlaží zaujímaly především reprezentativní hodovní síň, společenské salónky, knihovny, pracovny a soukromé apartmány majitelů sídel. Důležitou součástí zámků v Březnici a Hradišti u Blovic byly také velké několika-podlažní kaple.

Výše uvedené inventární soupisy zámeckých objektů zachycují majetek Josefa Marii Krakovského z Kolovrat (1746-1824) a jeho syna Jana Nepomuka Karla (1794-1872). Oba uvedení šlechtici patřili k věrným podporovatelům národního obrození. Jejich vlastenecké tendence se projevovaly také v hmotném vybavení

a výzdobě interiérů sídel, ve kterých pobývali. Hrabě Josef Maria roku 1818 daroval nově založenému Vlasteneckému muzeu v Čechách velkou část staré březnické knihovny, jejíž obsah ještě zachytil inventář zámku pořízený roku 1775. Za projev národnostního smýšlení lze považovat také mědirytinu mistra Jana Husa, která se nacházela na Březnici v polovině 19. století. Obrázek visel v místnosti označené jako „*Frauenzimmer*“, jež svým vybavením odpovídala spíše osobnímu pokoji Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat. Obrozenci vnímali mistra Jana Husa jako liberálního bojovníka za národnostní práva. Přestože byl tento šlechtic stejně jako jeho předci věrným katolíkem, rytířem maltézského řádu, pravděpodobně se také hlásil k Husovu odkazu. Tato skutečnost svědčí o tom, že 19. století představovalo již dobu náboženské svobody, tolerance a bigotní katolicismus již nebyl „v módě“.

Víra však hrála v každodenním životě urozence i nadále velmi důležitou roli. Soukromé apartmány vyplňovaly osobní oltáře, krucifixy, obrazy a sochy světců. Knihovny čítaly velké množství životopisů církevních mučedníků a jiných titulů náboženské tematiky. Šlechtici rovněž neváhali investovat velké finanční obnosy do rekonstrukcí starých zámeckých a hradních kaplí. Kolovratové vždy patřili mezi horlivé katolíky, a proto ani příslušníci tohoto rodu v 19. století nechtěli narušit tradici, která se dědila z generace na generaci. Zůstávali i nadále věrnými členy katolické církve.

Nedílnou součástí života šlechty v 19. století tvořilo cestování. Většina příslušníků české nobility absolvovala cestu do zahraničí již během svého dospívání, v rámci aristokratické výchovy. Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat s oblibou navštěvoval cizí země i v dospělém věku. Ze svých cest si neváhal přivést řadu suvenýrů a památek. Zdi „*Taffelzimmer*“ zámku Březnice zkrášlovaly obrázky tří významných evropských metropolí – Londýna, Paříže a Drážďan. Hrabě zřejmě měl příležitost obdivovat krásy těchto měst a vyobrazení pro něj představovala jakousi nostalgickou upomínku na jejich návštěvu.

Cizí kultury představovaly v 18. a 19. století pro středoevropskou šlechtu bohatý zdroj inspirace, který se odrážel v nábytkářském umění, výzdobě nádobí a mnoha interiérových dekoracích. Nejsilnější podněty přicházely z východu. Asijské motivy, jako například hlava Číňana na zvonečku nebo chinoiserie, byly běžnou součástí výzdoby březnické rezidence. Stejně oblibě se těšily také turecké náměty. Na březnickém zámku se zřejmě také hrávalo divadlo, ve kterém postavy Turků figu-

rovali. Dochovaný inventář z roku 1853 totiž uvádí několik divadelních kostýmů, jejichž součástí byly také turbany.

Za nejrepresentativnější prostory sídel Krakovských z Kolovrat lze označit jídelny a společenské salóny, kde se urozená společnost scházela u prostřené tabule nebo u šálku kávy. Urození jedinci měli neustálou potřebu před svými hosty důsledně reprezentovat sebe a svůj rod. Jedním z prostředků mohla být heraldická výzdoba nádobí, na němž se panstvu servírovaly pokrmy. V pražském paláci se nacházela stříbrná kolekce nádob, kterou zdobil erb rodu Serenyiů, jež objekt vlastnili před Kolovraty. Hrabě Jan Nepomuk Karel si zase nechal na objednávku vyhotovit bílou porcelánovou sadu talířů a mís, jejímž jediným dekoračním prvkem byl zlatý hraběcí monogram **JK**.

Samotný proces stolování v 19. století se odehrával již velmi kultivovanou formou. Janu Nepomuku Karlovi se při každé večeři servírovalo pět až šest chodů, které vždy tvořily předkrmy, polévka, masitý hlavní chod a sladký dezert. Ve stravovacích návycích lze rovněž vyzorovat inspiraci francouzskou kuchyní. Řada pokrmů byla dle dochovaných kuchařských knih připravována po francouzsku („*a la francese*“). Tato západoevropská země však neovlivňovala pouze stolování, ale i podobu interiérů, které často zdobily dekorace francouzského původu, jako například tapeta v salónu březnického zámku. Tato skutečnost dokládá, jak obrovský vliv měla Francie na kulturu a každodenní život urozených vrstev v jiných částech Evropy.

Běžnou součástí každodenního života na sídlech březnické větve Krakovských z Kolovrat byly rovněž společenské hry. Hodovním sáním zámků Březnice a Hradiště u Blovic dominovaly kulečnickové stoly s příslušenstvím. Ve společenských salónech nechyběly ani nejrůznější hrací stolky. Jelikož se podobné mobilie nacházely v reprezentativních prostorách, bývaly okázale zdobené, čímž urození majitelé před svými hosty potvrzovali své výsostné postavení na společenském žebříčku. Dalším distinktivním prvkem privilegovaných sociálních vrstev v období 18. a 19. století bylo kouření tabáku. Při společenských zábavách si pánové s oblibou dopřávali dýmku, doutník nebo cigaretu. Součástí interiérů kolovratských sídel proto byly dýmky vyrobené z nákladných materiálů, zdobené porcelánové popelníky, kožené vaky a špičky na cigarety či krabičky na tabák. Vzhledem k tomu, že se tyto předměty nacházely rovněž v osobních pracovnách a apartmánech, lze předpokládat,

že si majitelé sídel na tomto zlovyku vypěstovali závislost a kouřili tabák i v soukromí.

Osobní apartmány majitelů sídla, pracovny a dětské pokoje představovaly v rámci šlechtického sídla prostor, kam měl přístup jen velmi omezený počet osob. Zařízení proto nekladlo tak vysoké nároky na pompéznost, jako tomu bylo v případě hodovních síní nebo společenských salónek. V těchto prostorách se šlechtici obklopovali portréty nejbližších rodinných příslušníků, svými sbírkami a dalšími předměty osobního charakteru. Ložnice v té době plnily také funkci koupelny. Nočník byl běžnou součástí i společenských místností, nicméně v ložnici se navíc nacházely také toaletní stolky s hygienickou a kosmetickou výbavou. Tu tvořily kartáčky na zuby, nádoby s ústní vodou, hřebeny a flakóny s rozličnými parfémy. Upravený a čistý zevnějšek představoval další distinktivní prvek, který odlišoval privilegované jedince od nižších sociálních vrstev.

Kuchyně a skladovací prostory šlechtických sídel vyplňovalo nádobí využívané během přípravy pokrmů. Inventáře zámků Březnice a Hradiště u Blovic dokládají, že služebnictvo Krakovských z Kolovrat mělo také za úkol například stloukat máslo či pražit kávová zrna. Množství hrnců, pánví, pekáčů a dalších potřeb v kuchyních opět svědčí o tom, jak často bylo dané sídlo využíváno i pro kolik osob se vařilo. Březnice se mohla pochlubit mimořádně velkým množstvím plechového, cínového a měděného nádobí. Nacházel se zde také váleček na těsto, hmoždíř, struhadlo a řada dalších nezbytností. Naproti tomu v kuchyni zámku Hradiště u Blovic bylo uloženo jen několik nejnужnějších kusů nádob. Pro přípravu obsáhlého menu pro rodinu majitele a jeho hosty by byl tento počet zcela nedostačující.

Cílem předložené práce bylo nalézt odpovědi na řadu otázek. Autorka se snažila z dochovaných zámeckých inventářů, účetního materiálu a kuchařských knih vyčíst co nejvíce informací a alespoň částečně představit hmotnou kulturu a každodenní život na sídlech březnické větve Krakovských z Kolovrat ve druhé polovině 18. a první půli 19. století. Nicméně práce vyvolává řadu nových otázek. K bližšímu představení myšlenkových pochodů majitelů sídel by bylo žádoucí podstatně rozšířit heuristickou základnu; ve větší míře využít také prameny osobní povahy, zejména korespondenci, případně deníky. Ve státním oblastním archivu v Praze je uloženo množství rozmanitých pramenů dotýkajících se osobnosti Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat. Jedná se o zápisky z jeho výukových hodin, památníky z cest, které absolvoval, korespondence či popisy slavností, jež na svých sídlech pra-

videlně pořádal. Zmíněné prameny mohou blíže osvětlit význam zámeckého vybavení a výzdoby, důvody rekonstrukcí i roli, kterou dané sídlo hrálo v životě urozeného majitele.

IX. Seznam použitých pramenů a literatury

IX. 1. Archivní prameny

Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 83, sign. I-101, kart. 19.

Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 118, sign. I-137, kart. 22.

Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54.

Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 849, sign. IX-32, kart. 139.

Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 851, sign. IX-34, kart. 139.

Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140.

Státní oblastní archiv Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond.

Státní oblastní archiv Třeboň, Oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Kolovratů-Krakovských, Radenín, inv. č. 10, sign. I. A1.

IX. 2. Vydané prameny

BUSINSKÁ, Helena (ed.), Bohuslav Balbín, *Krásy a bohatství české země*, Praha 1986.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6), s. 145-271.

CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Anna (ed.), *Mravy ctnostné mládeži potřebné. Bratrské mravouky Jiřího Strejce, Adama Šturma z Hranic a Matouše Konečného*, Praha 1940.

KVĚT, František Boleslav (ed.), *Urozeného Pána Pana Jana z Lobkovic na Hasištejně zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi v tom, co činiti a co nechati, a kterak se a pokud v čem zachovávatí má*, Praha 1851.

MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

PÁNEK, Jaroslav (ed.), Václav Březan, *Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha 1985.

PÁNEK, Jaroslav (ed.), Jan Zajíc z Házmburka, *Sarmacia aneb zpověď českého aristokrata*, Praha 2007.

POLIŠENSKÝ, Josef (ed.), Bartoloměj Paprocký z Hlohol, *Zrcadlo Čech a Moravy*, Praha 1941.

IX. 3. Literatura

ARIÉS, Philippe – DUBY, Georges (edd.), *Geschichte der privaten Lebens III. Von der Renaissance zur Aufklärung*, Paris 1986.

ATTERBURY, Paul – THARP, Lars, *Encyklopedie starožitností*, Praha 1995.

BACÍK, Radek, *Přibík Jeníšek z Újezda. Úředník v pobělohorské době*, Praha 2007 (Diplomová práce).

BARTOŠ, František Michálek, *Z dějin rukopisné sbírky zámku březnického*, Časopis Národního musea 101, 1927, s. 212-216.

BEDNÁŘOVÁ, Olga, *Teplický zámek ve světle konfiskačního inventáře z roku 1634*, Zprávy a studie Regionálního muzea v Teplicích 23, 2000, s. 105-137.

BERANOVÁ, Magdalena, *Jídlo a pití za Rudolfa II.*, Praha 1997.

BERGER, Rupert, *Liturgický slovník*, Praha 2008.

BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v druhé polovině 19. a na počátku 20. století.*, České Budějovice 2005 (= Monographia historica 5).

BLECHOVÁ, Dita, *Renesanční a raně barokní interiéry zámeckých sídel v Čechách a na Moravě*, České Budějovice 1994 (Diplomová práce).

BORŮVKA, Vlastimil, *Rodopis pánů z Kolovrat*, Praha 2000.

BRODSKÝ, Pavel, *Rukopis Mater Verborum jako problém paleografický, kodikologický i uměleckohistorický*, *Historia Slavorum Occidentis* 2, 2012, č. 1, s. 126-132.

BRUNECKÝ, Petr, *Historický vývoj nábytku*, Brno 2000.

BUREŠOVÁ, Martina. *Prostory komunikace v sídlech posledních Rožmberků a jejich hmotná kultura*, České Budějovice 1997 (Diplomová práce).

BŮŽEK, Václav, *Každodenní kultura jihočeských měšťanů v předbělohorské době*, in: Václav Bůžek (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1), s. 43-69.

BŮŽEK, Václav, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992 (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica 1, Studia Historica 1), s. 42-64.

BŮŽEK, Václav, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 5-28.

BŮŽEK, Václav, *Knihovny aristokratů na česko-moravsko-rakouském pomezí koncem 16. a v první polovině 17. století*, in: Jitka Radimská (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2000 (= Opera romanica 1), s. 87-101.

BŮŽEK, Václav, *Adelige und bürgerliche Nachlassinventare des 16. und 17. Jahrhunderts in den böhmischen Ländern*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer, *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien – München 2004, s. 468-476.

BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahu a Insbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

BŮŽEK, Václav, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 37-57.

BŮŽEK, Václav, *Türkische Motive in der Selbstdarstellung von Adeli-gen in den böhmischen Ländern zu Beginn der Neuzeit*, in: Gabriele Haug-Moritz – Ludolf Pelizaeus (edd.), *Repräsentation der islamischen Welt im Europa der Frühen Neuzeit*, Münster 2010, s. 95-126.

BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

BŮŽEK, Václav, *Jan Žižka v paměti Ferdinanda Tyrolského na Ambrasu*, in: Robert Novotný – Petr Šámal a kol., *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy. K počtě Petra Čorneje*, Praha 2011, s. 320-328.

BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách. Prameny, metody, stratifikace*, Jihočeský sborník historický 59, 1990, s. 65-80.

BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana, *Klenoty v renesančních a manýristických domácnostech na jihu Čech*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 23-43.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.

BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej – KRÁL, Pavel, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.

- BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej, *Kratochvíle posledních Rožmberků*, Praha 2012.
- CARL, F. E., *Kleinarchitekturen in der deutschen Gartenkunst. Eine Entwicklungsgeschichtliche Studie von Gartenarchitekt F. E. Carl*, Berlin 1956.
- CEJPEK, Jiří a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002.
- CERMAN, Ivo, *Empfindsame Briefe. Familienkorrespondenz der Adelligen im Ausgang des 18. Jahrhunderts*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006 (= Opera historica 11), s. 283-301.
- CERMAN, Ivo, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.
- CERMAN, Ivo, *Česká šlechta v době osvícenství*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 122-151.
- CIMBUREK, František – HALÁK, Jan – HERAIN, Karel – WIRTH, Zdeněk, *Dějiny nábytkového umění II-III*, Brno 1950.
- CORBIN, Alain, *Narcis a miazma. Pach a společenské představy 18. a 19. století*, Praha 2004.
- CORETHOVÁ, Anna, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013.
- Český misál*, 1983.
- DOSTÁL, Josef, *Inventář svršků na panství rychnovském z doby konfiskací pobělohorských*, Časopis pro dějiny venkova 13, 1926, s. 208-212.
- DUFKOVÁ, Ludmila, *Osobní hygiena na šlechtických sídlech*, Brno 2003.

DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I-III*, Praha 1999-2006.

DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj, Problémy, úkoly*, Praha 2002.

ELIAS, Norbert, *O procesu civilizace I. Sociogenetické a psychogenetické studie. Proměny chování světských horních vrstev na Západě*, Praha 2006.

FAKTOR, František, *Popis okresu blovického*, Praha 1887.

FIALOVÁ, Vlasta, *Inventář hradu Lukova z let 1631-1634*, Naše Valašsko 6, 1940, s. 1-14.

FIŠEROVÁ, Anna, *Rezidence Leopolda Viléma Kolovrat-Krakovského v Hrobech na přelomu 18. a 19. století ve světle dochovaných inventářů*, České Budějovice 2015 (Bakalářská práce).

FUČILOVÁ, Petra, *Pražské šlechtické domy v druhé polovině 18. století (na základě rozboru inventářů)*, Pardubice 2010 (Diplomová práce).

FÜRST, Ludvík, *Hanuš z Kolovrat*, Březnice 1939.

GROSS, Hynek, *Inventář zámku v Českém Krumlově sepsaný roku 1600 V. Březanem*, in: Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské...za rok 1929, České Budějovice 1930, s. 16-26.

GRÖSSINGEROVÁ, Sigrid-Maria. *Kupecká dcera v domě Habsburků. Filipina Welse-rová a její léčitelská umění*, Praha 1993.

GRUBHOFFER, Václav, *Společenství vzpomínek. Historická paměť u Schwarzenberků v 19. století*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011, s. 323-364.

GRULICH, Josef – MATLAS, Pavel, *Hmotná kultura a projevy mentality venkovské společnosti (jižní Čechy, 17.-18. století)*, Český lid 96, 2009, s. 1-34.

HAJNÁ, Milena, *Pozůstalostní inventář Jana II. z Rožmberka. Příspěvek ke studiu každodennosti českého aristokrata v pozdním středověku*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, 155-184.

HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1992.

HALL, James, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 1991.

HANZLÍKOVÁ, Hana, *Rekonstrukce zámku Hradiště. Stavebně historický průzkum*, b. m., b. d.

HEBER, František Alexandr, *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser I-VII*, Praha 1844-1849.

HELPERT, Vladimír, *Hudební barok na českých zámcích. Jaroměřice za hraběte Jana Adama z Questenberku*, Praha 1916.

HLAVAČKA, Milan, *Cestování v éře dostavníku*, Praha 1996.

HNOJSKÁ, Vendula, *Kaple Sv. Kříže s rodinnou hrobkou Kolovratů a Palffyů de Erdöd (1833-2008)*, Blovice 2008.

HOJDA, Zdeněk, *Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I*, Pražský sborník historický 26, 1993, s. 38-100.

HOJDA, Zdeněk, *Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627-1740. Příspěvek k dějinám kulturní barokní Prahy II*, Pražský sborník historický 27, 1994, s. 47-102.

HOJDA, Zdeněk – CHODĚJOVSKÁ, Eva a kol., *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje I-II*, Praha 2014.

HOJDA, Zdeněk, *Rezidence české šlechty v baroku*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992 (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica 1, Studia Historica 1), s. 161-178.

HOLASOVÁ, Andrea, *Poznámky k problematice studia inventářů raně novověkých šlechtických sídel jako jednoho z pramenů poznání kultury společnosti*, *Theatrum historiae* 2, 2007, s. 109-122.

HRBEK, Jiří, *Rezidenční síť členů valdštejnského rodu v 17. a 18. století*, *Folia Historica Bohemica* 28, 2013, č. 1, s. 59-103.

HRDLIČKA, Josef, *Nově objevený inventář renesančních interiérů zámku v Telči z roku 1589*, *Jihočeský sborník historický* 63, 1994, s. 178-184.

HRDLIČKA, Josef, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550-1650)*, České Budějovice 2000 (= *Monographia historica* 1).

HRDLIČKA, Josef, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Pavla Slavaty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= *Opera historica* 10), s. 249-273.

HRUBÝ, František, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, *Český časopis historický* 33, 1927, s. 21-59, 263-306.

HUBALA, Erich, *Landschaft und Schloßbau im 18. Jahrhundert*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992 (= *Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica* 1, *Studia Historica* 1), s. 179-189.

CHALINE, Olivier, *Sály předků na zámcích Království českého*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009 (= *Opera historica* 13), s. 5-21.

ISELIN, Jacob Christoph, *Neu-vermehrtes Historisch- und Geographisches Allgemeines Lexicon IV*, Basel 1743.

IVANEGA, Jan, *Lovecký zámek Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou*, Praha 2014.

IVANEGA, Jan, *Lovecký zámek Ohrada – stavební dějiny*, Praha 2014.

IVANEGA, Jan, „*Wohl, tüchtig und tauerhafft.*“ *Stavební aktivity na schwarzenberských panstvích za knížete Adama Františka (1703-1732)*, České Budějovice 2015 (Disertační práce).

JAKUBEC, Ondřej, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*, Olomouc 2003.

JAKUBEC, *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598). Biskup a mecenáš umírajícího věku*, Olomouc 2009.

JEHLÍKOVÁ, Mirka, *Problémy památkové péče na vybraných příkladech z Plzeňského kraje*, Praha 2015 (Diplomová práce).

JOHNOVÁ, Helena – STAŇKOVÁ, Jitka – BARAN, Ludvík, *Lidový malovaný nábytek v českých zemích*, Praha 1989.

JUŘÍK, Pavel, *Kolowratové. Věrně a stále*, Praha 2016.

KALISTA, Zdeněk, *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*, Praha 1970.

KALISTA, Zdeněk, *Století andělů a d'áblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994.

KALOUSOVÁ, Pavla, *Kuchyně a stolničení na šlechtických sídlech*, Plzeň 2015.

KARÁSEK, Bohumil, *Wolfgang Amadeus Mozart*, Praha 1959.

KAŠPAROVÁ, Jaroslava, *Bibliofilství české šlechty raného novověku – sebereflexe nebo sebereprezentace?*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků*, České Budějovice 2009 (= Opera historica 13), s. 23-40.

KLÍMA, Arnošt, *Revoluce 1848 v českých zemích*, Praha 1974.

KLÍMA, Arnošt, *Češi a Němci v revoluci 1848-1849*, Praha 1988.

KONEČNÝ, Michal, *Zámek Buchlovice*, Kroměříž 2015.

- KOPEČEK, Josef, *Březnice. Zámek, město a okolí*, Praha 1986.
- KRÄTNER, Johann – LEHNER-JOBST, Claudia – VONDRÁČEK, Radim, *Klasicismus a biedermeier z knížecích lichtenštejnských sbírek*, Praha 2010.
- KRČÁLOVÁ, Jarmila, *Centrální stavby české renesance*, Praha 1974.
- KRČÁLOVÁ, Jarmila, *Renesanční stavby B. Maggiho v Čechách a na Moravě*, Praha 1986.
- KROUPA, Jiří, „Lieu de plaisance“ und das barocke Mähren. Notizen zu einem „französischen Modus“ in der Architektur des 18. Jahrhunderts, *Umění* 43, 1995, s. 317-337.
- KROUPA, Jiří, *Dietrichštejnský palác v Brně a Ludwig Sebastian Kaltner*, *Umění* 46, 1998, s. 522-547.
- KROUPA, Jiří, "Palác ve tvrzi": umělecká úloha a zámecká architektura v raném novověku (*Dvě úvahy k výzkumu světské architektury raného novověku*), *Opuscula Historiae Artium F* 45, 2001, s. 13-37.
- KROUPA, Jiří, *Zámek Valtice v 17. a 18. století*, in: Emil Kordiovský (ed.), *Město Valtice*, Brno 2001, s. 155-196.
- KROUPA, Jiří, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770-1810*, Brno 2006.
- KŘÍŽOVÁ, Alena, *Pánský salon na šlechtickém sídle. Ušlechtilé záliby a neřestné zábavy aristokratů*, Brno 2010.
- KŘÍŽOVÁ, Květa, *Šlechtický interiér 19. století v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek*, Praha 1993.
- KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500–1740)*, České Budějovice 2005 (Disertační práce).

KUBEŠ, Jiří, *Sídelní strategie knížat Lobkoviců ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, Porta Bohemica. Sborník historických prací 3, 2005, s. 86-119.

KUBEŠ, Jiří, *Vývoj obytné jednotky v sídlech vyšší šlechty z českých zemí (1550-1750)*, Svorník 6, 2008, s. 79-90.

KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.

KUBÍČEK, Alois, *Pražské paláce*, Praha 1946.

KUBÍKOVÁ, Anna, *Českokrumlovský zámek za posledních Rožmberků a na počátku 17. století*, in: Zlatý věk Českokrumlovska 1550-1620, Český Krumlov 2002, s. 5-21.

KUBÍKOVÁ, Anna, *Zaniklá rožmberská Erbovní světnice na českokrumlovském hradě*, Zprávy památkové péče 57, 1997, č. 3, s. 92-94.

KUBŮ, Naděžda, *Zámek a město Březnice*, Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 4, 1993, s. 177-182.

KYBALOVÁ, Ludmila, *Od empiru k druhému rokoku*, Praha 2004.

KYNČIL, Jiří, *Inventář Thunovské obrazárny v Praze na Malé Straně*, Umění 4, 1956, s. 77-79.

LEDVINKA, Václav, *Funkce venkovských rezidencí a pražských paláců jihočeské šlechty v 16. a 17. století*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992 (= Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et historica 1, Studia Historica 1), s. 28-41.

LEDVINKA, Václav – MRÁZ, Bohumír – VLNAS, Vít, *Pražské paláce*, Praha 2000.

LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.

LENDEROVÁ, Milena, *Proměny francouzské tabule v 18. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král, *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, České Budějovice 1999* (= Opera historica 7), s. 655-676.

LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál. Život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*, Praha 2004.

LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – DOUŠOVÁ, Hana, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století I. Dějiny hmotné kultury*, Pardubice 2001.

LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006.

LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009.

LIFKA, Bohumír, *Zámecké a palácové knihovny v Čechách. Přehled historicko-topografický*, Český bibliofil 6, 1934, s. 39-54.

LOBKOVICZ, František, *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha 1999.

LOSOS, Ludvík, *Historický nábytek. Konstrukce, údržba, restaurování*, Praha 2013.

LUKÁŠOVÁ, Eva, *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*, Praha 2015.

LUKÁŠOVÁ, Eva – OTAVSKÁ, Vendula, *Aristokratický interiér doby baroka ve světle historických inventářů*, Praha 2015.

MAREŠOVÁ, Dana, *Káva, čaj a čokoláda v každodenní kultuře raně novověkých šlechtických sídel v českých zemích*, České Budějovice 2015 (Diplomová práce).

MAREŠOVÁ, Marie, *Každodenní život barokního aristokrata Františka Václava z Trauttmansdorfu na počátku 18. století*, in: Historie 2004. Celostátní studentská vědecká konference, Brno 2004, s. 68-88.

MAŠEK, Pavel, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999.

MAŠITOVÁ, Petra, *Sonda do každodennosti barokního kavalíra. (Pozůstalostní inventář Jiřího Štefana, hraběte z Vrbna a Bruntálu)*, Sborník Bruntálského muzea 2003, s. 56-75.

MAŤA, Petr, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 139-162.

MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie 1500-1740*, Praha 2004.

MATĚJEK, František, *Feudální velkostatek a poddaný lid na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v druhé polovině 15. a v první polovině 16. století*, Praha 1959.

MELOGRANI, Piero, *Mozart, Život a dílo Wolfganga Amadea Mozarta*, Praha 2010.

MÍKA, Alois, *Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV.-XVII. století)*, Sborník historický 1, 1953, s. 122-213.

MIKULEC, Jiří, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

MÖRIKE, Eduard, *Mozart auf der Reise nach Prag*, Prag 2005.

NACHTMANNOVÁ, Alena, *Spodní prádlo raného baroka. Sonda do šatníku staroměstských měšťanů*, Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny, 1999, č. 2, s. 38-48.

NĚMCOVÁ, Božena, *Pohorská vesnice*, Praha 1921.

NEUDERTOVÁ, Michaela, *„Item ve velké fraucimřě před lusthausem se nachází...“ Příspěvek ke studiu inventářů pozdně renesančních rezidencí v severozápadních Čechách*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= Opera historica 7), s. 163-199.

- NEUMANN, Jaromír, *Český barok*, Praha 1974.
- NOVÁK, Josef, *Zámek jindřichohradecký*, Jindřichův Hradec 1905.
- NOVÁK, Josef, *Slavatové a výtvarné umění*, Památky archeologické 29, 1917, s. 17-36.
- Ottův slovník naučný XIV*, Praha 1899.
- PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena – PETRŮ, Jaroslav – RIEDL, Dušan – SVOBODA, Antonín Marián, *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.
- PALACKÝ, František, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1997.
- PÁNEK, Jaroslav, *Vilém z Rožmberka. Politika smíru*, Praha 2011.
- PAVLÍČKOVÁ, Radmila, *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664-1695*, Olomouc 2001.
- PEKAŘ, Josef, *Kniha o Kosti*, Praha 1935.
- PELIKÁN, Josef, *Březanův popis krumlovského hradu a zámku roku 1600*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 33, 1925, s. 174-177.
- PERUTKOVÁ, Jana, *František Antonín Míča ve službách hraběte Questenberga a italská opera v Jaroměřicích*. Praha 2011.
- PERUTKOVÁ, Jana, *Hrabě Johann Adam Questenberg (1678-1752) a jeho kontakty s italskou hudební kulturou*, Opus musicum 43, 2011, č. 3, s. 34-45.
- PEŠEK, Jiří, *Veduty v interiérech pražských měšťanů doby předbělohorské*, Umění 31, 1983, s. 521-522.
- PEŠEK, Jiří, *Pražské měšťanské zbrojnice v letech 1584-1620*, Documenta Pragensia 6, 1986, s. 132-146.

PEŠEK, Jiří, *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*, in: Václav Bůžek (ed.), *Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době*, České Budějovice 1991 (= Opera historica 1), s. 30-42.

PEŠEK, Jiří – FEJTOVÁ, Olga, *Gramatiky a slovníky v měšťanských knihovnách před Bílou horou*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny 10, 1993, s. 339-368.

PEŠEK, Jiří – FEJTOVÁ, Olga, *Recepce díla Martina Luthera v pražských a lounských měšťanských knihovnách doby předbělohorské*, Documenta Pragensia 15, 1997, s. 83-123.

PETRÁŇ, Josef, *Zemědělská výroba v Čechách v druhé polovině 16. a počátkem 17. století*, Praha 1963.

PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce. Několik stránek z dějin povstání feudálních stavů proti Habsburkům v letech 1618-1620*, Praha 1972.

PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury I-II*, Praha 1985-1997.

PETRÁŇOVÁ, Lýdia – VAŘEKA, Josef, *Vybavení venkovské zemědělské usedlosti v době předbělohorské (na pozadí poddanských inventářů)*, Archaeologia Historica 12, 1987, s. 277-285.

PLEVA, Martin, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty ve světle pozůstalostních inventářů*, Časopis moravského muzea – vědy společenské 85, 2000, č. 1, s. 131-155.

POCHE, Emanuel – PREISS, Pavel, *Pražské paláce*, Praha 1977.

POLIŠENSKÝ, Josef, *Revoluce a kontrarevoluce v Rakousku 1848*, Praha 1975.

POŘÍZKA, Jiří, *Řád maltézských rytířů. Z Palestiny na Via Condotti*, Praha 1997.

POSPÍŠILOVÁ, Marie, *Lobkovický palác v 19. a na počátku 20. století*, Umění. Časopis Ústavu dějin umění 43, 1995, č. 5, s. 442-444.

- PRAŽÁK, Václav, *Mezi normou a skutečností. Vrchnostenští úředníci na panství Jindřichův Hradec 1693-1733*, České Budějovice 2003 (Diplomová práce).
- PREISS, Pavel, *Panoráma manýrismu. Kapitoly o umění a kultuře 16. století*, Praha 1974.
- PREISS, Pavel, *Boje s dvouhlavou saní. František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha 1981.
- PREISS, Pavel, *Italští umělci v Praze. Renesance. Manýrismus. Baroko*, Praha 1986.
- PRCHAL, Vítězslav, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*, Praha 2015.
- RADIMSKÁ, Jitka, *Knihovna šlechtičny. Francouzské knihy Marie Ernestiny z Eggenberhu na zámku v Českém Krumlově*, Pelhřimov 2007.
- RADIMSKÁ, Jitka (ed.), *Jazyk a řeč knihy. K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2009.
- RADIMSKÁ, Jitka, *Ve znamení havranů. Knižní sbírka rodiny Eggenbergů na zámku v Českém Krumlově*, Pelhřimov 2011.
- RATAJ, Tomáš, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře českých zemí*, Praha 2002.
- RITTER VON HEINTL, Franz, *Die merkwürdigeren Begebenheiten meines Lebens*, Wien 1838.
- ROUBÍK, František, *Český rok 1848*, Praha 1931.
- ROŽMBERSKÝ, Petr, *Zámek Hradiště*, Blovice 2004.
- SALABA, Josef, *Slavatovská obrazárna*, Památky archeologické 17, 1896, s. 709-718.
- SAMEK, Bohumil (ed.), *Sál předků ve Vranově nad Dyjí*, Brno 2003.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV*, Praha 1882-1927.

SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník Království českého*, Praha 1908.

SCHAUBER, Vera – SCHINDLER, Hanns Michael, *Rok se svatými*, Praha 1994.

SCHÜLER, Isabella, *Franz Anton Graf von Kolowrat-Liebsteinsky (1778-1861). Der Prager Oberstburggraf und Wiener Staats- und Konferenzminister*, München 2016.

SIBLÍK, Josef, *Blatensko a Březnicko. Obraz poměrů přírodních, historických, místopisných, školských a národopisných*, Blatná 1915.

SLAVÍČEK, Lubomír (ed.), *Artis pictoriae amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993.

SLAVÍČEK, Lubomír, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – sbírky Otty Nostice ml. (1608-1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649-1706)*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, České Budějovice 1996 (= Opera historica 5), s. 483-513.

SLAVÍČEK, Lubomír, „*Sobě, umění, přátelům*“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650-1939*, Brno 2007.

SLAVÍČEK, Lubomír, *Bibliografie Jiřího Kroupy*, in: Lubomír Slaviček – Pavel Suchánek – Michaela Šeferisová Loudová (edd.), *Chvála ciceronství. Umělecká díla mezi pohádkou a vědou*, Brno 2011, s. 313-340.

SLAVÍČEK, Lubomír, *Prolegomena ke sbírkám obrazů hraběcí rodiny Thunů. Historie obrazové sbírky děčínské větve hraběcí rodiny Thunů 1. část (1628-1814)*, in: František Šuman (ed.), *Mistrovská díla thunovské obrazárny na děčínském zámku*, Děčín 2014, s. 9-28.

SLAVÍČEK, Lubomír, *Zámecká obrazárna v Rájci nad Svitavou a sběratelství rodu ze Salm-Reifferscheidtů ve světle pramenů*, *Opuscula historiae artium* 63, 2014, s. 94-119.

SMÍŠEK, Rostislav, *Rezidence a dvůr Jana Adama Questenberka v Jaroměřicích nad Rokytnou v první polovině 18. století*, České Budějovice 2001 (Diplomová práce).

SMÍŠEK, Rostislav, *Jan Adam Questenberk mezi Vídní a Jaroměřicemi*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= Opera historica 10), s. 331-354.

SMUTNÝ, Bohumír, *Jan Ludvík Harbuval Chamaré a jeho hospodářský a organizační činnost*, Sborník prací východočeských archivů 1, 1970, s. 81-100.

SMUTNÝ, Bohumír, *Jan Ludvík Harbuval ze Chamaré, zakladatel plátenické manufaktury v Potštejně a jeho rodina*, in: Procházka staletími. Sborník příspěvků k padesátinám PhDr. Vladimíra Wolfa, Hradec Králové 1993, s. 159-168.

SMUTNÝ, Bohumír, *Loscani a Chamaré o východočeském plátenictví. Studie o hospodářské politice habsburské monarchie mezi slezskými válkami a válkou sedmiletou a edice korespondence z let 1754-1757*, Zámrsk 1998.

SOLAŘ, Miloš, *Naděje pro památku, příslib pro výtvarné umění. Zámek Týnec u Klattov*, Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 27, 2005, č. 8, s. 10.

SOUKUPOVÁ, Lydia, *Lůžko a postel. Pokus o sémioticko-funkční analýzu*, in: Zdeněk Beneš – Eduard Maur – Jaroslav Pánek, Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, Praha 1991, s. 113-136.

STEJSKAL, Aleš, *Inventář interiérového textilu zámku Třeboň z roku 1602 (Možnosti komparace s vybavením českokrumlovské rezidence Petra Voka z Rožmberka)*, Výběr 38, 2001, č. 2, s. 119-145.

STEJSKAL, Aleš, *Rožmberská a švamberská kunstkomoara na počátku 17. století a její inventář*, Archivum Trebonense. Sborník studií pracovníků Státního oblastního archivu v Třeboni 9, 2001, s. 66-85.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara – NEU, Tim – BRAUNER, Christina (edd.), *Alles nur symbolisch? Bilanz und Perspektiven der Erforschung symbolischer Kommunikation*, Köln-Weimar-Wien 2013.

ŠAMÁNKOVÁ, Eva, *Architektura české renesance*, Praha 1961.

ŠEBÁNEK, Jindřich, *Textilní podniky moravských Kouniců*, Časopis matice moravské 55, 1931, s. 95-168, 418-468.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Inventář jihočeského vladectví 1599*, Jihočeský sborník historický 6, 1933, s. 116-119.

ŠIMŮNEK, Robert, *Hradní inventář jako typ písemnosti a možnosti jeho badatelského využití. (Na příkladu inventářů rožmberských hradů ca. 1450-1470)*, Husitský Tábor. Sborník Husitského muzea 13, 2002, s. 229-253.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007.

TLAPÁK, Josef, *Z předbělohorských inventářů českých velkostatků*, Vědecké práce ČSAZV z dějin zemědělství a lesnictví 1959, s. 179-185.

TOGNER, Milan, *Historický nábytek*, Brno 1993.

TREMŠÍNSKÝ, Věkoslav, *Zapomenuté rovy. Vzpomínka na Hanuše hraběte z Kolovrat*, Březnice 1905.

TŘÍSKA, Karel, *Černínský palác v Praze. Stavební dějiny jednoho barokního paláce*, Praha 1940.

VÁLKA, Josef, *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě*, Praha 1962.

VÁLKA, Josef, *Česká společnost v 15.-18. století. Předbělohorská doba*, Praha 1972.

VÁLKA, Josef, *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a první poloviny 18. století*, Studia Comeniana et Historica 19, 1978, s. 155-213.

VÁLKA, Josef, *Česká společnost v 15.-18. století. Bělohorská doba. Společnost a kultura manýrismu*, Praha 1983.

VÁLKA, Josef, *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století*, *Folia historica bohemica* 6, 1984, s. 65-98.

VLČEK, Pavel – HAVLOVÁ, Ester, *Praha 1610-1700. Kapitoly o architektuře raného baroka*, Praha 1998.

VLNAS, Vít, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha 2001.

VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.

VONDRÁČEK, Radim (ed.), *Biedermeier. Umění a kultura v českých zemích 1814-1848*, Praha 2010.

VOREL, Petr, *Rezidenční síť pánů z Pernštejna v 15.-17. století*, *Zprávy státního památkového ústavu v Brně* 4, 2000, s. 37-49.

VYBÍRAL, Zdeněk – SMRČKA, Jakub, *Jan Hus. O knězi, mysliteli a reformátorovi*, Tábor 2015.

WEIS, David, *Mozart člověk a génius*, Praha 1977.

WIRTH, Zdeněk, *Inventář zámku litomyšlského z roku 1608*, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých* 21, 1913, s. 123-135.

WISTER, Benita Maria Ines, *Kakao. Vom habsburgischen Hofgetränk zur niederländischen Kolonialware. Der Diffusionsprozess der Schokolade in Mitteleuropa vom 17. bis 19. Jahrhundert vor dem Hintergrund eines konsumspezifischen Kulturtransfers am Beispiel der Steiermark und Westfalens*, Graz 2012 (Disertační práce).

WURZBACH, Constatin von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXXIV*, Wien 1877.

ZEDLER, Johann Heinrich, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, 1731-1754.

ZEMAN, Stanislav, *Březnická knihovna v Národním museu v Praze*, Praha 1940.

ZÍBRT, Čeněk, *Z her a zábav staročeských. Příspěvky ke kulturním dějinám českým*, Velké Meziříčí 1889.

ZÍBRT, Čeněk, *Poctivé mravy a společenské řády při jídle a pití. Po rozumu starých Čechův*, Praha 1890.

ŽÁČEK, Jan – VACEK, Přemysl, *Zahrady u Pražského hradu*, Praha 2008.

X. Obrazové přílohy

1. Portrét Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat
[foto: autorka; Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích].

2. Portrét Prokopa Krakovského z Kolovrat
[foto: autorka; Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích].

3. Portrét Josefa Marii Krakovského z Kolovrat
[foto: autorka; Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích].

4. Portrét Walburgy Krakovské z Kolovrat, rozené Morzinové
[foto: autorka; Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích].

5. Portrét Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat v mladém věku
[foto: autorka; Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích].

6. Portrét Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat ve starším věku
[foto: autorka; Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích].

7. Zámek Březnice
[foto: autorka].

8. Sdružený erb Kolovratů a Jeníšků nad vstupní branou zámku v Březnici
[foto: autorka].

9. Zámek Hradiště u Blovic
[foto: autorka].

10. Sdružený erb Kolovratů a Jeníšků nad vstupem do zámku Hradiště u Blovic
[foto: autorka].

11. Francouzská tapeta z druhé 18. století na zámku Březnice
[převzato z Pavla KALOUSOVÁ, *Kuchyně a stolničení na šlechtických sídlech*, Plzeň 2015, s. 41].
11. Bílý porcelánový servis se zlatým monogramem Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat
[převzato z Pavla KALOUSOVÁ, *Kuchyně a stolničení na šlechtických sídlech*, Plzeň 2015, s. 43].
12. Ukázka z dochovaného inventáře zámku Březnice z roku 1853
[Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 855, sign. IX-38, kart. 140].
13. Ukázka z dochovaného inventáře zámku Březnice z roku 1795
[Státní oblastní archiv Plzeň, Pracoviště Klášter u Nepomuka, Velkostatek Hradiště u Blovic, sign. IX 12, nezpracovaný fond].
14. Ukázka z dochovaných knih vedených v kuchyni březnického zámku
[Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Březnice, inv. č. 313, sign. I-411, kart. 54].

*Obrázek 1:
Vilém Albrecht Krakovský z Kolovrat*

*Obrázek 2:
Prokop Krakovský z Kolovrat*

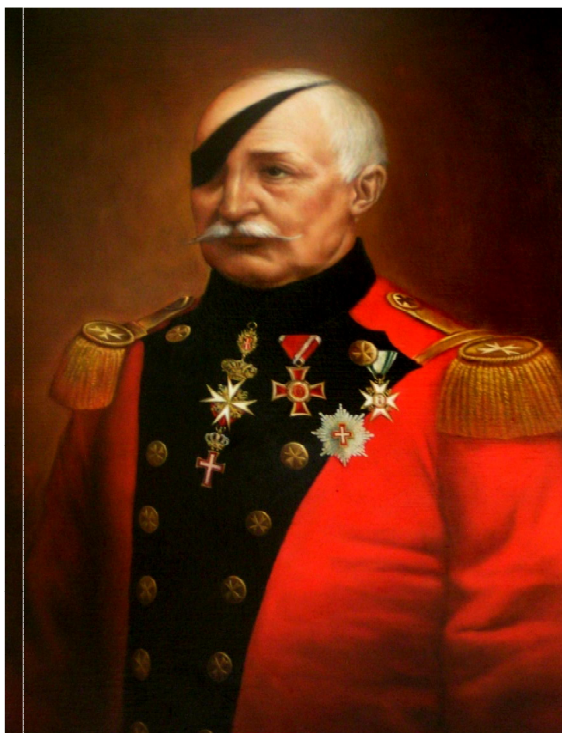
*Obrázek 3:
Josef Maria Krakovský z Kolovrat*

*Obrázek 4:
Walburga Krakovská z Kolovrat*

Obrázek 5: Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat v mládí

Obrázek 6: Jan Nepomuk Karel Krakovský z Kolovrat ve stáří

Obrázek 7: Zámek Březnice

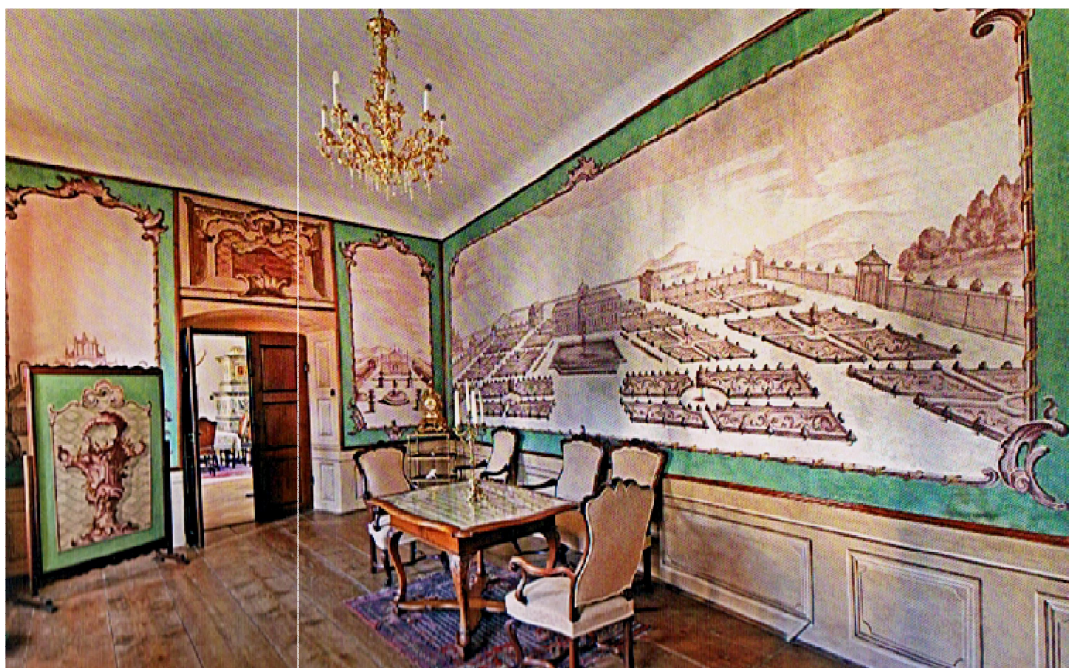
Obrázek 8: Sdružený erb Kolovratů a Jeníšků nad vstupní branou zámku Březnice

Obrázek 9: Zámek Hradiště u Blovic

Obrázek 10: Sdružený erb Kolovratů a Jeníšků nad vstupem do zámku Hradiště u Blovic

Obrázek 11: Francouzská tapeta z druhé poloviny 18. století v rokokovém salóncu zámku Březnice

Obrázek 12: Bílý porcelánový servis se zlatým monogramem Jana Nepomuka Karla Krakovského z Kolovrat v jídelně zámku Březnice

N. 20.

In Kindzimmer.

1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	1.		1.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	1.	1. Stück Holz	1.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	2.		2.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	1.	1. Stück Holz	1.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht			
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	1.	1. Stück Holz	1.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	1.		1. 2.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	1.		1.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	2.	1. Stück Holz	2.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht			
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	1.		1.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	1.		2.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	6.		6.
1. Stück Holz mit 3. Aufsicht	2.		2.

Obrázek 14: Ukázka z dochovaného inventáře zámku Hradiště u Blovic z roku 1795

Dinner: Größt Gaudenten 20. 18. 18. 18.		Bedarf	
1 Potage aux quenelles maigre		Trüben	40
2 Saupçon de Trüben		Spindel	26
3 Saucelle des œufs		Marmelade	24
4 Tonelles blanc en aspic		Äpfel	200
5 Brochet a la broche		Wurst	10
6 Tourte au pain & la ces garnie.		Summe	4 25
<u>Offizin</u> <u>Witzel</u> <u>Äpfel</u> <u>Trüben</u> <u>Kopf</u> <u>Wurst</u> Trüben in Sülze sauce Sülze in Kuch Trüben Trüben in Kuch <u>Witzel, Äpfel, Kopf, Wurst, Wurst</u>			
Dinner du 20. 18.		Trüben	
1 Gaule de veau mit Trüben		40 Trüben	10
2 Saupçon mit aspic		Spindel	26
3 Trüben a la braise in Kuch		Wurst	24
4 Wurst a la hollandais		Äpfel	18
5 Trüben bande rotz		Wurst	24
6 Fontelletes aux truffes		Kuch	12
		Trüben	12
		Summe	3 16
<u>Saupçon</u> 1 Baccilien mit Trüben <u>Offizin</u> 2 Perdrix bande rotz Trüben in Kuch Compote des pommes Trüben in Kuch Trüben in Kuch Trüben in Kuch Trüben in Kuch Trüben in Kuch <u>Trüben, Trüben</u>			

Obrázek 15: Ukázka z dochovaných knih vedených v kuchyni březnického zámku ve čtyřicátých letech 19. století